

**Рада адвокатів Одеської області
Одеська обласна колегія адвокатів**

**ВІСНИК
ОДЕСЬКОЇ
АДВОКАТУРИ**

Спеціальний випуск

**АДВОКАТСЬКА
ЕТИКА**

Одеса • 2019

**Рада адвокатів Одеської області
Одеська обласна колегія адвокатів**

ВІСНИК ОДЕСЬКОЇ АДВОКАТУРИ

**Спеціальний випуск
АДВОКАТСЬКА
ЕТИКА**

Одеса • 2019

УДК 347.965(477.74)(055)

«ВІСНИК ОДЕСЬКОЇ АДВОКАТУРИ»
Спеціальний випуск
АДВОКАТСЬКА ЕТИКА

Свідоцтво Серія ОД № 1701572Р
від 12.04.2013 р.

Тематична спрямованість:

Інформаційно-методичне забезпечення адвокатів Одеської області, підвищення кваліфікації адвокатів Одеської області, висвітлення подій в одеській адвокатурі, ознайомлення адвокатів та інших правознавців із новинами законодавства та юридичної практики, висвітлення подій історії адвокатури, обговорення проблемних питань законодавства, судової практики та діяльності адвокатури.

*Спеціальний випуск «Адвокатська етика»
підготовлений Комітетом із правил адвокатської етики
та судової промови Ради адвокатів Одеської області*

**Видається за підтримки
Одеської обласної колегії адвокатів**

Редакційна колегія:

Головний редактор —
заступник голови Ради адвокатів Одеської області
А. Є. КОСТІН

Почесний голова редакційної колегії
Й. Л. БРОНЗ

Склад редакційної колегії:
Ю. М. ПОЛОНСЬКИЙ, д. ю. н. Н. М. БАКАЯНОВА,
к. ю. н. К. М. СОКОЛЕЦЬКА, к. ю. н. В. М. ЗУБАР,
к. ю. н. К. Ю. КАРМАЗІНА

Адреса редакції:
65026, Одеса, вул. Жуковського, 14
Тел.: 722-30-75

Тираж 500 прим. Зам. № 46.

Видавництво і друкарня «Екологія»
65092, м. Одеса, вул. Разумовська, 23/1
Тел.: (0482) 33-07-18, 33-07-95, 37-15-27
www.fotoalbom-odessa.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1873 від 20.07.2004 р.

Зміст

<i>Ізовітова Л. П.</i> Вітальне слово колегам-адвокатам	4
<i>Бакаянова Н. М.</i> Чесність та добropорядна репутація адвоката	5
<i>Билиця І. О.</i> Окремі аспекти реалізації принципу поваги до адвокатської професії	11
<i>Бірюкова А. М.</i> Затягування адвокатом судового розгляду справи.	12
<i>Бойко Г. В.</i> Деякі проблемні питання застосування дисциплінарною палатою Правил адвокатської етики при використанні адвокатом мережі Інтернет (за матеріалами дисциплінарних проваджень КДКА Одеської області)	14
<i>Бронз І. Л.</i> Этические проблемы адвокатской деятельности: повторение уроков и задание на будущее.	17
<i>Василик І. Б.</i> Правила адвокатської етики у найдавніших історико-правових пам'ятках.	21
<i>Вилков С. В.</i> Орієнтир на добropорядність: Правила адвокатської етики доповнені новим принципом.	25
<i>Вільчик Т. Б.</i> Деонтологічні засади діяльності адвокатів: міжнародні стандарти та вітчизняне законодавство.	26
<i>Гвозд'їй В. А.</i> До питання світової практики тлумачення основних принципів адвокатської етики	30
<i>Джабурія О. О.</i> Адвокатське бюро та адвокатське об'єднання як суб'єкти відносин щодо забезпечення дотримання Правил адвокатської етики	34
<i>Єреган А. Р.</i> Проблеми адвокатської етики в контексті реалізації права особи на захист	37
<i>Кухнюк Д. В.</i> Адвокатська етика у віртуальній реальності.	39
<i>Маслов В. Г.</i> Адвокатська таємниця в процедурі дисциплінарного провадження	44
<i>Свида О. Г.</i> Окремі аспекти додержання адвокатами етичних правил поведінки	46
<i>Типрова А. Н.</i> Адвокат и общество.	48
<i>Хижняк Є. С.</i> Адвокатська етика як складова професійної підготовки адвокатів	51
<i>Храпенко О. О.</i> Дотримання адвокатами Правил адвокатської етики на телебаченні та в мережі Інтернет.	53
<i>Бібліографічний опис наукових праць та публікацій з питань адвокатської етики</i>	56

Л. П. Ізовітова,

голова Національної асоціації адвокатів України
та Ради адвокатів України

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО КОЛЕГАМ-АДВОКАТАМ

Правила адвокатської етики складають одну з фундаментальних основ високих професійних стандартів адвокатури, престижу адвокатської професії, виставляють як безумовний орієнтир в адвокатській діяльності права людини, справедливість і законність.

Етичний кодекс має набагато тривалішу історію і є ширшим за змістом, ніж унормовані і офіційно сформульовані чинні Правила. Цей кодекс насамперед ґрунтується на гуманістичних цінностях, традиціях правозахисної діяльності адвокатури, взаємній повазі колег одного професійного цеху. Власне, це є корпоративний дух, тяглість досвіду поколінь у професії, внутрішня цілісність адвокатської спільноти,

які зберігаються на тлі кардинальних історичних трансформацій та законодавчих змін.

На сучасному етапі Правила адвокатської етики вимагають від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки, закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки, врегульовують конфлікти інтересів та суперечності в адвокатській діяльності, мають захисну функцію від упереджених та дискримінаційних переслідувань адвокатів.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає дотримання Правил адвокатської етики як одного з основних професійних обов'язків адвоката.

Попри те, що ціннісна роль етичного кодексу є десятиліттями незмінною, це не означає, що самі правила є статичними або закритими для нових викликів. Судова реформа, зростання громадянської активності суспільства, поширення нових інформаційних технологій, насамперед соцмереж, є тими факторами, які мають враховуватися в ході подальших змін до Правил адвокатської етики.

Останні зміни до Правил адвокатської етики були внесені рішенням З'їзду адвокатів України, який відбувся 15 лютого 2019 року. Зміни запроваджують поняття чесності і добропорядної репутації адвоката у практичній діяльності та взаємодії з органами адвокатського самоврядування.

Етичний аспект адвокатської діяльності та його унормування у рішеннях вищого органу адвокатського самоврядування, узагальнена практика застосування Правил адвокатської етики, подальша модернізація Правил мають перебувати у фокусі професійної дискусії. Ініціатива Ради адвокатів Одеської області та її голови Йосипа Бронза присвятити окремий номер «Вісника одеської адвокатури» темі адвокатської етики є важливим кроком до відкритого конструктивного діалогу та глибокого осмислення сутності та цінностей професійної етики. Переконана, що такий діалог буде продовжений та сприятиме подальшій консолідації адвокатської спільноти.

Н. М. Бакаянова,
адвокат, АФ «Собраніє», доктор юридичних наук, завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія», секретар дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області

ЧЕСНІСТЬ ТА ДОБРОПОРЯДНА РЕПУТАЦІЯ АДВОКАТА

15 лютого 2019 р. V з'їзд адвокатів України проголосував 96 голосами з 181 присутніх делегатів за прийняття змін та доповнення Правил адвокатської етики принципом «Чесність та добропорядна репутація адвоката». Це питання, включене до порядку денного як «різне», викликало чимало дискусій і до, і під час його обговорення.

Неприйняття принципу, який є невід'ємною складовою адвокатської етики з найдавніших сторінок історії адвокатури, у виступах на з'їзді адвокатів України та у публікаціях у соціальних мережах мотивувалося тим, що: 1) принцип чесності не потребує закріплення у Правилах; 2) відсутність конкретного визначення застосованих у Правилах термінів «чесність» і «добропорядна репутація» є небезпечним, оскільки зміст цих понять у кожному випадку залежить від суб'єктивного сприйняття; 3) чи не стане закріплення цього принципу у Правилах підставою для необґрунтованого притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності?

Окреслені питання потребують відповідей, адже мають значення для дотримання адвокатами Правил адвокатської етики та є важливими у дисциплінарній практиці кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури.

1. Принцип чесності та порядності, як один з основних принципів адвокатської етики, був закріплений у ст. 11 Правил адвокатської етики, схвалених Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури 1—2 жовтня 1999 р. Нові редакції Правил адвокатської етики 2012 р. та 2017 р. не передбачили чесність і порядність у переліку основних принципів адвокатської етики. Проте цей принцип залишився у розділі IV Правил, який регулює відносини адвоката

з судом (ст. 44); чесність також визначено принципом поведінки адвоката у соціальних мережах (ст. 57 діючих Правил).

Втім аналіз міжнародних стандартів здійснення адвокатської діяльності, історичного розвитку української адвокатури, досвіду зарубіжних країн дозволяє дійти до висновку, що чесність та чесна репутація — фундаментальний, базовий принцип адвокатської етики, який має розповсюджуватися на всі напрями професійної діяльності адвоката, його складові мають бути характеристикою особистості адвоката, у зв'язку з чим цей принцип потребує закріплення серед Основних принципів адвокатської етики (Розділ II Правил).

Загальний кодекс правил для адвокатів країн — членів Європейського співтовариства, прийнятий у 1988 р., закріплює п. 2.2 «Довіра та особиста порядність»: «Довірчі відносини між адвокатом і клієнтом можуть виникнути лише у випадку відсутності у останнього сумнівів відносно порядності, чесності і добросовісності адвоката».

Хартія основних принципів європейської адвокатської професії від 24 листопада 2006 р. проголошує, що честь та гідність адвокатської професії, добросовісність та бездоганна репутація окремого адвоката (пункт d) є одним з десяти основоположних принципів професії адвоката.

«Роль адвокатів у системі правосуддя тягне за собою ряд обов'язків і обмежень, особливо у зв'язку з їх професійною діяльністю, яка повинна бути прямою, чесною і гідною», — встановлено у Рішеннях Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), зокрема, *Касадо Кока проти Іспанії*, 24 лютого 1994 р., § 46, Серія А № 285-А; *Штойр проти Нідерландів*, № 39657/98, § 38, ЄСПЛ 2003-ХІ; *Фераарт проти*

Нідерландів, № 10807/04, § 51, 30 листопада 2006 р., та ін.

Ми не можемо виходити з того, що «і так зрозуміло, що цей принцип діє», що вимога чесності є «демагогією», що «є інші важливі питання, які потребують врегулювання раніше, чим чесність та добропорядна репутація» та іншими аналогічними думками, висловленими колегами, які заперечували проти доповнень до Правил.

Норми Правил ґрунтуються на традиціях адвокатури, які передаються в адвокатському середовищі від старшого покоління молодим адвокатам; на правовідносинах, розвиток яких у сучасному світі не може не враховуватися при нормативному регулюванні діяльності адвоката; на міжнародних принципах організації адвокатури та здійсненні адвокатської діяльності, які відображують узагальнений досвід різних країн стосовно етичних вимог до адвокатів та найбільш вдалі способи вирішення питань, що стосуються поведінки адвоката. Принцип чесності та добропорядної репутації не міг бути виключенням та підлягав закріпленню у Правилах.

2. Поняття «чесність» та «добропорядна репутація» потребують уваги відносно уніфікації їх змісту у дисциплінарній практиці, адже під час обговорення Правил виникло чимало запитань, як розуміти зазначені поняття.

Звернення до філософії, юридичної доктрини, етичних кодексів адвокатської професії, які діють у різних країнах, та, насамперед, до самого життя дозволяє сформулювати, на мою думку, беззаперечну тезу, що високі моральні якості особи пов'язуються у свідомості кожної людини саме з чесністю. Чесність — від слова «честь», тобто те, що гідно вшанування, поваги.

Термін «добродіє», який широко застосовується у законодавстві та правозастосовній практиці щодо суддів та прокурорів, з точки зору лінгвістики, охоплює такі категорії, як добро і чесність. Висловлюючи особисте ставлення до цього питання, скажу, що такий термін, якщо спиратися на філософію, є перенавантаженим, адже у будь-якому випадку чесність без доброти не існує. Зміст цих категорій є надзвичайно цікавим, проте розсуди про їх суб'єктивний характер є необґрунтованими — це загальнолюдські цінності. Скоріше, можна стверджувати, що існує суб'єктивне ставлення до них, проте вони не змінюються у залежності від їх інтерпретації.

Добро є етичною категорією, за якою здійснюється позитивне оцінювання певної поведінки, явища чи події; це благо, моральне, правильне, стверджувальне, позитивний початок; добро покликане на протистояння злу, поганому, руйнівному й негативному. Чесність є однією з основних граней людських чеснот,

що відображає вимогу моральності, з позицій якої вона є не правом, а обов'язком.

Правила визначають, що «адвокат повинен бути добропорядним». За тлумачними словниками, синонімами прикметника «добропорядний» є: порядний (нездатний на погані, аморальні вчинки, не підлий); чесний (вірний взятим зобов'язанням, справедливий); правдивий (який виражає відповідність тому, що дійсно відбувається, не обманує); чистий (незаплямований, незаплямлений, який нічим не зганьбив себе); добрий (здатний до співчуття, щирий, несхильний до егоїзму, вчинення зла та шкоди); моральний (який дотримується норм моралі).

Осмыслиючи добропорядність, слід акцентувати увагу на її проявах. Добропорядне мислення — це доброзичливість, співчуття, терпимість (толерантність), відсутність задрощів. Добропорядність у слові проявляється у правдивості, щирості, ввічливості, чемності, відсутності лихослів'я, несправедливої критики. Добропорядність у діях — це людяність, вдячність, милосердя, працьовитість, пристойність, надійність, стійкість, щедрість, вірність, некорисливість, справедливість.

Етичні категорії є важливими у житті кожної людини, проте у контексті адвокатської діяльності вони отримують свій прояв, який обумовлюється метою, завданнями і функціями адвокатури.

Добропорядність поєднана з критерієм професійно-етичного обов'язку, адже з утратою морального потенціалу неминуче знижується, а згодом втрачається й професійний потенціал. Адвокат, який нехтує принципом чесності та не прагне берегти свою репутацію, може іноді перемагати, проте це недовговічна і даремна перемога, оскільки тимчасова перемога, заснована на брехні, підлості, користі, є моральним провалом і зазвичай, кінець кінцем, переслідує адвоката, коли формується остаточне уявлення, що йому або їй не можна довіряти.

Видатний французький адвокат Франсуа Етьєн Молло у своїх «Правилах адвокатської професії у Франції» (1842 р.), які стали настільною книгою для адвокатів багатьох поколінь і не втратили й до сьогодні своєї актуальності, серед основних принципів, на яких ґрунтується честь адвокатури, називав чесність адвоката.

А. Ф. Коні, авторитет якого у науці судового права є надзвичайним, вказував, що професійний захисник повинен бути добрим, досвідченим у слові, озброєним знаннями і чесністю, а також незалежним у судженнях.

Авраам Лінкольн, з 23-річним досвідом адвокатської практики до обрання президентом США, наставляв: «Вирішуйте бути чесними у всіх випадках; і якщо за вашою власною думкою ви не можете

бути чесним адвокатом, зважитесь бути чесним, не будучи адвокатом. Виберіть інше заняття, а не те, у виборі якого ви заздалегідь погоджуєтесь бути шахраєм».

Відомі сучасні західні дослідники присвячують принципу чесності наукові праці, намагаючись дійти до об'єктивного висновку про те, чи можемо ми взагалі говорити про чесність, якщо йдеться про діяльність адвоката в інтересах клієнта. Так, Пітер Дж. Хеннінг у публікації «Адвокати, правда і чесність у представництві клієнтів» зазначає: «Багато хто звинувачує адвокатів у тому, що вони брехуни з малої відданістю правді, хоча одночасно закон накладає на них зобов'язання ставити інтереси клієнтів вище власних. Посилання на «правду» мають тенденцію заплутувати, а не прояснювати роль адвоката. Суть відносин між адвокатом і клієнтом — це довіра, яка є привілеєм та запобігає примусу адвоката — за деякими винятками — розкрити те, що повідомив йому клієнт. Цей привілей, звичайно, заважає пошуку істини, тому що адвокат зазвичай не може розкрити те, що стало йому відомо під час представництва клієнта, навіть після смерті клієнта. Проголошення істини не може бути першочерговою метою адвоката, коли кожен адвокат у рівній мірі змушений приховувати правду, принаймні, якщо це відповідає інтересам клієнта і якщо немає підстав уникати захисту клієнта. На виявлення правди спрямована діяльність суду, але це не керівний принцип для адвоката. Замість цього в центрі уваги адвоката повинна бути чесність у відносинах з клієнтами, опонентами і системою» (Peter J. Henning. *Lawyers, Truth, and Honesty in Representing Clients*, 20 Notre Dame J. L. Ethics & Pub. Pol'y 209, 2006).

Істина і чесність, безумовно, пов'язані, проте як поняття вони не ідентичні. Істина по справі стосується конкретних обставин і фактів, які встановлюються судом. Чесність адвоката фокусується на точності і достовірності тверджень адвоката. Всякий раз, коли адвокат повідомляє суд, іншу сторону, колег-адвокатів або свого клієнта, це повідомлення має бути чесним. Принцип чесності регулює діяльність адвоката у всіх видах представництва, а не тільки тоді, коли він діє в інтересах клієнта у ході судового розгляду. Цей принцип стосується вираження фактів, юридичних аргументів або позиції, яку займає адвокат у переговорах.

Джон А. Хумбах у своєму есе «Чесність, чесність адвоката і громадська довіра до правової системи» звертає увагу на наступне: «Адвокати, що здійснюють захист у кримінальних справах, зобов'язані сумлінно відстоювати інтереси клієнта і зберігати конфіденційну інформацію про клієнта. Об'єднуючи ці обов'язки, більшість адвокатів приходять до висновку,

що абсолютно правильно приховувати деякі істотні факти у справі, дотримуючись принципу конфіденційності, навіть якщо це призводить до омани присяжних засідателів та інших осіб. Ця тонка невідповідність двох важливих правил призвела до того, що адвокати-захисники припустили, що вони мають право і дійсно зобов'язані захищати своїх клієнтів за допомогою систематичної дезінформації у формі напівправди, мовчазних обманів і навіть навмисно підкріплених помилок — до тих пір, поки вони уникають використання відвертої брехні. Низька репутація адвокатів у частині чесності є одним з безпосередніх наслідків такого розуміння. Зростаюче громадське занепокоєння з приводу адвокатської етики відбувається не тому, що люди вважають, що адвокати нехтують або зловживають своїми професійними стандартами. Швидше, головна проблема — широка інтерпретація етичних обов'язків. Невідповідність етичних обов'язків сумлінності і конфіденційності призвела до неминучої тенденції до використання часткової правди, в якій адвокати свідомо відволікаються від істин, в яких вони не сумніваються, створюють помилкові враження і дискредитують показання, які вони повинні розумно знати, щоб бути фактичними. В результаті люди відчують, що не можуть довіряти адвокатам, щоб бути чесними. Незважаючи на припущення, що ці стилі захисту необхідні для надання обвинуваченим у кримінальних справах «ефективних» адвокатів, не є очевидним, що обвинуваченим у кримінальних справах в цілому краще з ними. Це особливо вірно, якщо, як видається, громадська реакція на цю тактику настільки негативна, що обвинувачених у кінцевому підсумку будуть захищати задоволені собою, але такі, що не користуються довірою, професіонали. У зв'язку з цим недовіра до адвокатів — це не просто проблема іміджу закритої професії. Наш основний цивільний порядок спирається на правову систему і суспільну повагу до неї. Якщо громадськість не може довіряти адвокатам, яким довірено правову систему, виникає проблема, яка кидає тінь на цілісність самої концепції верховенства права» (John A. Humbach, *The National Association of Honest Lawyers: An Essay on Honesty, Lawyer Honesty and Public Trust in the Legal System*, 20 Pace L. Rev. 93, 1999).

Слід погодитись із тим, що чесність адвоката має значення для довіри суспільства до адвокатури, для престижу адвокатської професії.

Престиж (від франц. *prestige* — авторитет, повага) розглядається як громадська оцінка суспільної вагомості індивіда, соціальної групи, професії, організації, певної норми тощо. Престиж пов'язаний з поняттями авторитету, поваги, впливу. Ми повинні визнати той факт, що ставлення до адвокатів, до кожного з нас

особисто, переноситься згодом на всю професію у цілому. Втім слід визнати, що є й зворотний зв'язок: рівень довіри до адвокатури в цілому, рівень її престижу у суспільстві, у свою чергу, відображується й на ставленні громадян до адвокатів.

З Рішення ЄСПЛ у справі «Лекавічієне проти Литви» від 27 червня 2017 р. можна прийти до висновку, як саме сучасна юридична спільнота оцінює поняття високої репутації адвоката.

Громадянка Литви Владислава Рамуні Лекавічієне звернулася до Асоціації адвокатів Литви із проханням прийняти її в колегію адвокатів, проте Асоціація адвокатів відмовила в задоволенні її клопотання на підставі того, що заявниця не має високої моральної репутації.

В. Лекавічієне була прийнята в колегію адвокатів у 1996 р., а 13 серпня 2004 р. була визнана винною у підробці документів та шахрайстві. ЄСПЛ встановив, що під час здійснення своєї професійної практики заявниця у більш ніж тридцяти випадках неправдиво стверджувала в письмовій формі, що вона надавала юридичні послуги в рамках державної програми юридичної допомоги. Крім того, суд визнав, що заявниця підробила підписи досудових слідчих на зазначених вище документах, подала їх посадовим особам суду для отримання платежу та тим самим отримала оплату. Злочини, які вона скоїла, підпадали під категорію незначних умисних злочинів, оскільки максимально можлива передбачена законом міра покарання за ці злочини була до трьох років позбавлення свободи. Їй було призначено міру покарання у вигляді штрафу, судимість була погашена 24 серпня 2007 р.

Проте, отримавши заяву про повторне набуття права на заняття адвокатською діяльністю, Асоціація адвокатів Литви відмовила заявниці, виходячи з характеру кримінального злочину, скоєного заявником, — незаконне привласнення майна за неіснуючі юридичні послуги, та специфіки адвокатської діяльності, зробивши висновок, що В. Лекавічієне не відновила високу (бездоганну) моральну репутацію за такий короткий проміжок часу для того, щоб задовольнити вимоги, викладені в законодавстві про адвокатуру.

ЄСПЛ встановив, що під час оцінювання з юридичної точки зору дій адвоката необхідно враховувати особливу функцію адвокатури та її роль у правовій системі держави. Роль адвоката полягає у захисті прав та законних інтересів клієнта законними способами та засобами, а також в прагненні до здійснення правосуддя. Професія адвоката є однією з професій, представники якої повинні дотримуватися вищих і більш суворих стандартів поведінки. Не лише загальні стандарти поведінки, але також

спеціальні вимоги, встановлені законами, які регулюють діяльність колегії, та правила професійної етики застосовуються до практики адвоката. Необхідність вимог, встановлених правилами професійної етики, є об'єктивною: лише особі з високою моральною репутацією можливо довіряти брати участь у процесі здійснення правосуддя. Дозвіл будь-якій особі брати участь у цьому процесі незалежно від її поведінки дискредитує ідею здійснення правосуддя.

ЄСПЛ зазначив, що в цій справі національні суди провели ретельний аналіз і намагалися встановити баланс між захистом приватного життя заявниці та необхідністю захисту прав інших осіб і системи правосуддя в цілому, та дійшов висновку, що в цій справі стаття 8 Конвенції порушена не була.

Таким чином, висока моральна репутація адвоката є необхідною умовою професійної діяльності.

3. Інститут дисциплінарної відповідальності адвоката є однією з основ належного функціонування адвокатури. Особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності статтею 23 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» проголошено гарантією адвокатської діяльності. Це означає, що незалежність та свобода здійснення адвокатської діяльності забезпечуються такою дисциплінарною процедурою, яка дозволяє повно та неупереджено розглянути дисциплінарну справу адвоката дисциплінарним органом адвокатури, обраним у порядку, встановленому законом.

Безумовно, важливо, щоби закріплення принципу чесності та добропорядної репутації адвоката у Правилах не стало підставою для необґрунтованого притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності.

Зарубіжний досвід вказує на ефективність дотримання адвокатами вимог чесності та добропорядної репутації та висвітлює критерії оцінки дій адвокатів у дисциплінарній практиці.

Пункт 4.2 Загального кодексу правил для адвокатів країн — членів Європейського співтовариства «Чесне ведення судового розгляду» встановлює: «Адвокат завжди зобов'язаний належним чином дотримуватися принципу чесного ведення судового розгляду. Наприклад, адвокат не повинен вступати в контакт з суддею без попереднього повідомлення адвоката протилежної сторони або пред'являти судді будь-які предмети або документи, не попередивши заздалегідь адвоката іншої сторони, за винятком випадків, коли такі дії передбачені правилами проведення судового розгляду». Пункт 4.4 цього Кодексу «Недостовірні або неправдиві відомості» вказує: «Адвокат ні в якому разі не повинен повідомляти суду завідомо недостовірні або неправдиві відомості».

На етапі запровадження новел є доцільним вивчити практику застосування аналогічних норм в інших країнах.

Наприклад, Типові правила Американської асоціації адвокатів визначають чесну поведінку адвоката при взаємодії з клієнтом у наступних положеннях:

1) адвокату забороняється приховувати інформацію, переслідуючи свої власні інтереси або для своєї вигоди;

2) адвокат не повинен навмисно завдавати матеріальної та моральної шкоди своєму клієнту, давати поради або сприяти своєму клієнтові в діях, які, як відомо адвокату, є незаконними або шахрайськими;

3) адвокат не повинен брати участь у створенні або збереженні доказів, якщо йому відомо або ж очевидно, що ці докази є неправдивими;

4) адвокат не повинен радити своєму клієнтові не брати до уваги рішення суду, проте він може робити необхідні кроки, щоб скасувати таке рішення, якщо вважає його незаконним;

5) адвокат не повинен заохочувати клієнта або допомагати йому здійснювати злочинні дії або давати клієнту рекомендації щодо того, як порушити закон і уникнути за це покарання;

6) адвокат може відмовитися від представництва інтересів клієнта, якщо клієнт наполягає на тому, щоб адвокат робив дії, які є незаконними;

7) адвокат не повинен заявляти або ж натякати на те, що він може вплинути не належним чином на суд, орган, який приймає рішення за зверненням клієнта, або на посадову особу;

8) адвокат може приймати подарунок від клієнта з дотриманням правила чесності: наприклад, не забороняється простий подарунок (подарунок до свята або в знак вдячності). Але якщо подарунок вимагає підготовки юридичного документа (заповіту, договору дарування), то клієнт повинен отримати консультацію в іншого адвоката. Адвокат повинен консультивати на тому, щоби документ, за яким клієнт передає що-небудь в дар адвокату, був підготовлений іншим адвокатом за вибором клієнта. Виняток становлять випадки, коли клієнт є родичем адвоката, який отримує подарунок, або коли подарунок незначний.

Правило 3.3 Типових правил Американської асоціації адвокатів «Чесність по відношенню до суду» визначає, що адвокат не повинен свідомо: 1) робити неправдиві заяви стосовно фактичних обставин справи або змісту законів; 2) приховувати від суду істотні обставини, для того щоб уникнути посібництва в злочинних або обманних діях клієнта; 3) подавати докази, які, як відомо адвокату, є неправдивими».

Коли клієнт дає неправдиві пояснення, може виникнути протиріччя між обов'язком адвоката дотримуватися принципу конфіденційності і обов'язком бути чесним по відношенню до суду. Після з'ясування того, що докази є фальшивими, адвокат повинен спробувати переконати клієнта, що їх не слід представляти або, якщо вони вже представлені, що цей обман слід негайно викрити. Американська асоціація юристів вважає, що у випадках, коли клієнт відхиляє вимогу адвоката розкрити обман і наполягає на тому, щоб адвокат зберігав мовчання, за винятком випадків захисту від обвинувачення, адвокат не повинен іти на поводи у клієнта, а, навпаки, повинен розкрити обман клієнта суду або супротивній стороні.

Такі дії адвоката, які можуть мати серйозні наслідки для клієнта, включаючи не тільки відчуття зради, але також програш справи, а можливо, і відповідальність за завідомо неправдиві показання, є дуже нетиповою для адвокатської діяльності в Україні. Американська асоціація юристів у Коментарі до цього положення Типових правил обґрунтовує свою позицію тим, що альтернативою описаних дій адвоката буде підрив процесу встановлення істини, а участь в обмані суду не можна визнати такою, що відповідає завданням адвокатури і вимогам адвокатської етики.

Пошук оптимальної поведінки адвоката-захисника у подібних випадках здійснюється в юридичній науці та адвокатській практиці з давніх часів. Правознавці одностайні в тому, що адвокат повинен спробувати переконати клієнта утриматися від обману; проте дискусійним залишається питання про обов'язок адвоката в тому випадку, якщо йому не вдається переконати клієнта. Виникає питання, як діяти адвокату, коли обвинувачений наполягає на представленні доказів, у той час як адвокату відомо, що ці докази є неправдивими. Зусилля адвоката, спрямовані на виправлення ситуації, можуть збільшити ймовірність того, що клієнт буде засуджений, а також відкривається перспектива притягнення до відповідальності інших осіб, які дали завідомо неправдиві показання на користь клієнта. З іншого боку, якщо адвокат допускає використання фальшивих доказів, то про принцип чесності говорити неможливо, а навпаки, адвокат бере участь в обмані суду. Найбільш складна ситуація виникає, коли підзахисний визнає свою вину перед адвокатом, проте займає позицію невинуватості перед судом.

Історія адвокатури знає три основних підходи до позиції захисника у подібних справах.

Перший з них — дозволити обвинуваченому дати показання у вигляді розповіді від свого імені,

встановлюючи певні вимоги до поведінки адвоката. Традиційно обґрунтуванням такого підходу є справа Франсуа Бенджаміна Курвуазьє, яку було розглянуто в Лондоні в 1843 році.

Ф. Курвуазьє був звинувачений у вбивстві лорда Уильяма Рассела, у якого він служив камердинером. Вранці 6 травня 1840 р. лорд Рассел був знайдений вбитим з перерізаним горлом. Камердинер Ф. Курвуазьє стверджував, що в будинок входили розбійники. Поліція, однак, прийшла до висновку, що «розбій» було імітовано для того, щоб відвернути підозру від самого Курвуазьє. Золоті та срібні вироби, які належали лорду Расселу, були знайдені поліцією в обшивці лавок і в коморі Курвуазьє.

Курвуазьє судили, але питання полягало в тому, чи можна його вину довести. Захисник Курвуазьє, відомий адвокат Чарльз Філіпс (1787—1859), добре справлявся з незначною кількістю доказів, таких як відсутність крові на одязі Курвуазьє, знаходження окремих предметів срібла у французькому готелі на Лестер-сквер.

У середині судового процесу Курвуазьє наодинці зізнався Філіпсу в крадіжках і вбивстві. Курвуазьє розповів, що Рассел виявив крадіжки і звільнив Курвуазьє, наказавши піти. Замість цього Курвуазьє вирішив вбити Рассела. Відсутність крові на своєму одязі він пояснив тим, що при скоєнні злочину був без одягу, голим. Філіпс запитав свого клієнта, чи він зараз планує змінити правову позицію по справі, зізнавшись у скоєнні злочину. Проте Курвуазьє наполягав на позиції невинуватості і просив Філіпса продовжити захист на цій основі. Адвокат Ч. Філіпс продовжував захист клієнта, знаючи всі подробиці скоєного злочину, які не були відомі суду. Курвуазьє, тим не менш, був визнаний винним та 6 вересня 1840 р. публічно повішений за межами в'язниці Ньюгейт.

Репутація адвоката Філіпса як захисника Курвуазьє у цій справі суттєво постраждала. Преса, яка дізналася згодом подробиці справи, протягом декількох років переслідувала Філіпса звинуваченнями в тому, що він, знаючи про винуватість Курвуазьє, намагався вигородити його і кинути тінь підозри на інших слуг Рассела. Проте стенограма судового засідання, яка збереглася, свідчить про те, що адвокат спеціально відмовився від будь-якого обвинувачення інших осіб під час судового розгляду.

На основі справи Курвуазьє була вироблена фундаментальна доктрина англійської адвокатської практики. Її суть зводиться до наступних положень:

— захисник зобов'язаний продовжувати захист, незважаючи на те, що по ходу справи переконався у тому, що підзахисний винен у вчиненні кримінального правопорушення;

— адвокат зобов'язаний захищати підзахисного на підставі недостатності доказів, використовуючи для цього всі відповідні способи захисту;

— навіть якщо факти і допускають можливість винності інших осіб, недозволено кидати на них тінь підозри або опорочувати добропорядних свідків;

— захисник не має права висловлювати переконання в невинуватості обвинуваченого, знаючи особисто, що в дійсності той винен.

Такий підхід, на мій погляд, відповідає призначенню адвокатури та вимогам адвокатської етики, звільняє адвоката від обману суду та дозволяє дотриматися принципу конфіденційності.

Другий запропонований спосіб вирішення проблеми полягає в тому, що адвокат цілком звільняється від обов'язку розкрити лжесвідчення, якщо його джерелом є клієнт. На перший погляд, таке рішення є логічним, адже адвокат має бути лояльним до свого клієнта та виходити з принципу пріоритету інтересів клієнта. Проте тут цікаво визначити межі лояльності по відношенню до дій клієнта та нагадати, що у змісті принципу пріоритету інтересів клієнта йдеться про законні, а не будь-які інтереси клієнта взагалі. Адвокат — не слуга клієнта та повинен усвідомлювати, що адвокатура є суміжним інститутом судової влади.

Третій спосіб вирішення питання полягає в тому, що адвокат повинен викрити обман клієнтом суду та не несе відповідальності за порушення принципу конфіденційності. Ця позиція заснована на тому, що правила професійної етики і закон зобов'язують адвоката уникати причетності до давання неправдивих показань або іншої фальсифікації свідчень. Проте такий підхід унеможливорює довірчі відносини між клієнтом та адвокатом, адже клієнт, який не може чітко відмежувати законні інтереси від всіх інтересів, які він має, може остерігатися надавати адвокату інформацію, розуміючи, що адвокат має право її розголосити. Адвокат не може допомагати суду таким чином, щоби шкодити клієнту та перетворюватися з захисника на обвинувача або суддю у справі.

Безумовно, вимога чесності та добропорядної репутації адвоката стосується багатьох ситуацій, які неможливо описати в межах однієї публікації. Лише певний період дії новел дозволить побачити практику їх правозастосування, оцінити їх значення у підвищенні престижу адвокатської професії, удосконаленні вимог до адвокатів, належному здійсненні діяльності з надання професійної правничої допомоги. Наголошуючи на значенні чесності та добропорядної репутації адвоката, можна підсумувати роздуми з цього питання словами Віктора Гюго: «Найближчою до великого стоїть чесність».

Ігор Олегович Билиця,

*адвокат, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри організації судових, правоохоронних
органів та адвокатури Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОВАГИ ДО АДВОКАТСЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

Довіра суспільства до інституту адвокатури багато в чому залежить від ставлення самих адвокатів до своєї професії, тому одним із особливих і важливих принципів адвокатської етики є принцип поваги до адвокатської професії. Українська адвокатура являється незалежним самоврядним інститутом, довіра до якого формується не лише на основі відношення адвоката до свого клієнта та якості надання правової допомоги, а й на відношенні самого адвоката до своєї професії та дотримання ним правил етичної поведінки.

Відповідно до Правил адвокатської етики повага до адвокатської професії полягає у тому, що адвокат повинен усвідомлювати, до якої професії він належить, та розуміти природу самої професії та її призначення у суспільстві. Адвокатура є одним із найдієвіших правозахисних інститутів у нашій державі та покликана забезпечити дотримання основоположних прав та свобод людини, які гарантовані як Конституцією України, так і низкою міжнародних нормативно-правових актів, що ратифіковані нашою державою. Діяльність адвокатів спрямована й та те, щоби відновити вже порушені права.

Проявом поваги до професії виступає дотримання самим адвокатом законних рішень органів адвокатського самоврядування. Зрозуміло, що органи адвокатського самоврядування не завжди приймають рішення, які б задовольнили усіх представників адвокатської професії. Проте їхній основний обов'язок полягає у забезпеченні життєдіяльності інституту адвокатури в цілому, що обумовлює необхідність прийняття корпоративних актів. Зрозуміло, що критика органів адвокатського самоврядування має бути присутня, але вона має бути виваженою та конструктивною та не перетворюватися у механізм отримання окремими адвокатами певних преференцій. Вона може мати місце під час обговорення певних важливих рішень на засіданнях органів адвокатського

самоврядування або під час наукової полеміки. Перед тим як критикувати будь-які рішення органів адвокатського самоврядування, адвокату не слід забувати, що ці рішення приймали делеговані ним же самим адвокати та про наявність законних шляхів оскарження даних рішень — зокрема, звернення до вищих органів адвокатського самоврядування або до суду.

Сьогодні досить часто можна зустріти інформацію критичного змісту щодо діяльності органів адвокатського самоврядування у соціальних мережах, яка поширюється не лише серед адвокатської спільноти, а й серед громадськості. Вираження таким чином свого невдоволення, часто неконструктивне, дискредитує інститут адвокатури в цілому та негативно впливає на імідж адвокатської професії.

В адвокатській практиці зустрічаються випадки, коли для переманювання клієнтів чи для власної реклами адвокатом використовується недостовірна інформація, оціночні характеристики інших адвокатів, гостра критика та інше. Такі дії адвоката є неприйнятними і стосуються не лише ділової репутації окремих адвокатів, а зачіпають всю адвокатуру.

Одним із складових принципів поваги до адвокатської професії є відношення адвоката до свого зовнішнього вигляду при здійсненні своєї професійної діяльності. Відповідно до Правил адвокатської етики адвокат зобов'язаний дотримуватись загальноприйнятих норм ділового етикету, в тому числі щодо зовнішнього вигляду, але так відбувається не завжди. Деякі адвокати нехтують цим обов'язком, вважаючи його неважливою складовою своєї професії.

Таким чином, дотримання адвокатами принципу поваги до адвокатської професії є надзвичайно важливим. Цей принцип, як один із основоположних етичних принципів, закріплює догматичні норми поведінки адвоката, порушення яких може призвести до підриву ділової репутації адвоката і довіри до адвокатської професії в цілому.

А. М. Бірюкова,

*доктор юридичних наук,
проректор Академії адвокатури України,
заступник голови Науково-практичної ради
адвокатів Київської області, адвокат*

ЗАТЯГУВАННЯ АДВОКАТОМ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ

Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачений вичерпний перелік видів дисциплінарного проступку адвоката, до якого, крім інших, віднесено: невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом (ст. 34 Закону).

Порушення адвокатом інших професійних обов'язків, як вид дисциплінарного проступку, найчастіше кваліфікуються дисциплінарними органами адвокатури у разі неприбуття адвоката, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, для участі у виконанні процесуальних дій за їх участі та у разі неприбуття та неповідомлення адвокатом завчасно слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про неможливість прибуття та її причини.

У разі неприбуття та неповідомлення захисником про неможливість прибуття та її причини слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд дії адвоката розглядаються, як вчинення дисциплінарного проступку, що передбачений пунктом 7 частини другої статті 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (порушення адвокатом інших обов'язків, передбачених законом) та полягає у порушенні адвокатом частини другої статті 47 КПК України.

У випадку неприбуття в судові засідання захисника у кримінальному провадженні, у якому участь захисника є обов'язковою, статтею 324 КПК України передбачено відкладення судового розгляду, а якщо причина неприбуття є неповажною, передбачено порушення судом питання про відповідальність адвоката, який не прибув, перед органом, що згідно із законом уповноважений притягати його до дисциплінарної відповідальності.

Тобто Закон ставить у залежність ініціювання питання судом дисциплінарної відповідальності

адвоката від визнання (не визнання) причини неприбуття захисника неповажною, не встановлюючи правила, за якими відбувається таке визнання.

При кваліфікації дій адвоката, який не прибув для участі у виконанні процесуальних дій за участю підозрюваного, обвинуваченого, але повідомив про таку неможливість та її причини відповідний орган, видається доречним звернутися до практики Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, з якої вбачається правильним надавати оцінку поважності причин неявки адвоката за обставин здійснення адвокатом такого повідомлення до відповідного органу дисциплінарним органам адвокатури. Так, у Рішенні Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії № V-004/2018 зазначено про те, що ВКДКА дійшла висновку про те, що адвокат не з'явився в судові засідання до районного суду з поважних причин, про причини неявки повідомив, а отже в його діях відсутній склад дисциплінарного проступку.

З практики дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя вбачається підхід, за яким суд у судовому засіданні з'ясовує поважність причини неявки захисника та наголошує на необхідності надання доказів на підтвердження цих фактів (Ухвала № 509/1дп/15-18 від 19.02. 2018 р.).

В окремих дисциплінарних справах адвокати не погоджуються із зазначеними висновками та посилаються на положення частини першої статті 324 КПК України, відповідно до якої, на їх думку, відсутній обов'язок захисника доводити суду або будь-яким іншим особам поважність причин своєї неявки у судові засідання. Крім того, такими, що не врегульовані нормами КПК України, адвокати вважають питання, яким чином та у який спосіб суд визначає поважність чи не поважність причин неявки захисника у судові засідання та стверджують

про відсутність повноважень суду вимагати від захисника надання доказів поважності причин неявки захисника у судове засідання.

Беззаперечно, законодавча неурегульованість цих питань призводить до неоднакової практики застосування до адвокатів дисциплінарних стягнень та вирішення питання притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

Разом з тим необхідно звернути увагу на те, що вперше у законодавстві незалежної України встановлений професійний обов'язок адвоката, під час здійснення професійної діяльності, з дотримання Правил адвокатської етики (ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»), у тому числі при здійсненні адвокатом функцій захисника як одного з учасників кримінального провадження. Порушення адвокатом цього обов'язку є одним з видів дисциплінарного проступку.

Правила адвокатської етики, що затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року, закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката (Прембула ПАЕ).

Відповідно до статті 42 Правил адвокатської етики, представляючи інтереси клієнта або виконуючи функцію захисника в суді, адвокат зобов'язаний дотримуватися вимог чинного процесуального законодавства, законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, про судоустрій і статус суддів, іншого законодавства, що регламентує поведінку учасників судового процесу, а також вимог Правил.

Так, згідно з частиною першою статті 321 КПК України, головуючий у судовому засіданні керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних

дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження.

Крім того, суддя, здійснюючи правосуддя, керується положеннями статті 28 КПК України, відповідно до якої під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки, а проведення судового провадження у розумні строки забезпечує суд.

Частиною третьою статті 28 КПК України встановлені критерії для визначення розумності строків кримінального провадження, серед яких є поведінка учасників кримінального провадження, яка може бути предметом розгляду дисциплінарного органу адвокатури із, наприклад, з'ясування обставин щодо порушення адвокатом статті 44 Правил адвокатської етики, відповідно до якої, адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на невинуватене затягування судового розгляду справи.

Тому видається правильним підхід дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя, відповідно до якого суд у судовому засіданні з'ясовує поважність причини неявки захисника та наголошує на необхідності надання доказів на підтвердження цих фактів та висновок про те, що такі дії суду реалізуються ним у межах наданих Кримінальним процесуальним кодексом України повноважень та з метою дотримання вимог частини першої статті 318 КПК України, якою регламентовано, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку.

Наша совесть — судья непогрешимый... пока мы не убили ее.

Оноре де Бальзак

Честь есть краеугольный камень человеческой мудрости.

В. Г. Белинский

Честь — это бриллиант на руке у добродетели.

Ф. Вольтер

Г. В. Бойко,
адвокат

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЮ ПАЛАТОЮ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ АДВОКАТОМ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

(за матеріалами дисциплінарних
проваджень КДКА Одеської області)

Мережа Інтернет активно використовується адвокатами не тільки у своєму повсякденному житті, але і при здійсненні професійної діяльності, що стало підставою для доповнення 9 червня 2017 року Звітно-виборним з'їздом адвокатів України Правил адвокатської етики розділом VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет».

Після цього до дисциплінарних палат кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури в областях почали надходити скарги на дії адвокатів у мережі Інтернет. Незважаючи на майже дворічний строк дії Правил адвокатської етики в новій редакції, дисциплінарні палати досі мають труднощі при розгляді заяв і скарг даної категорії.

Першим проблемним питанням при розгляді відповідної скарги є неможливість ідентифікації конкретної особи в мережі Інтернет. Як приклад, діючи на сьогоднішній час Порядок ведення єдиного реєстру адвокатів України (затверджений Рішенням Ради адвокатів України № 26 від 17 грудня 2012 року, зі змінами та доповненнями) в пункті 3.1.7 передбачає, що адреса офіційних сторінок адвоката в соціальних мережах може бути внесена до Єдиного реєстру адвокатів України за заявою самого адвоката. Однак з аналізу відомостей з реєстру адвокатів можна прийти до висновку, що адвокати майже ніколи не вказують свої офіційні сторінки в соціальній мережі у відповідних розділах реєстру адвокатів. Через це, якщо в соціальній мережі від імені адвоката було здійснено публікацію або залишено коментар, який за своїм змістом не відповідає Правилам адвокатської етики, проте адвокат не визнає такі дії, встановити, хто саме здійснив відповідну публікацію є фактично неможливим.

В той же час під час перевірки скарги член дисциплінарної палати, який перевіряє скаргу, має встановити наявність чи відсутність ознак дисциплінарного проступку адвоката, а тому в першу чергу має визначити, чи дійсно адвокатом здійснювалась відповідна публікація або коментар. Враховуючи, що відповідно до вимог статті 70 Правил адвокатської етики адвокат не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку та усі сумніви щодо доведеності вини адвоката тлумачаться на його користь, відсутність ідентифікації адвоката в мережі Інтернет фактично унеможлиблює притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності у разі вчинення ним дисциплінарного проступку, передбаченого розділом VIII Правил адвокатської етики.

Однак це не єдина проблема при розгляді дисциплінарних проваджень цієї категорії, оскільки не завжди адвокати заперечують сам факт публікації в мережі Інтернет.

У провадженні дисциплінарної палати КДКА Одеської області на розгляді перебували скарги, де адвокати визнавали публікації, вчинені від їх імені, проте вважали, що їх дії не можуть бути розцінені як порушення розділу VIII Правил адвокатської етики.

Як приклад, дисциплінарна палата КДКА Одеської області своїм рішенням від 31 липня 2018 року притягнула адвоката Х. до дисциплінарної відповідальності за публікацію у Viber-групі (що була створена для спілкування між батьками дітей, що навчаються в одному класі загальноосвітньої школи) повідомлення некоректного змісту. Адвокат Х. не заперечувала факту публікації повідомлення, проте зазначала, що під час публікації повідомлення у Viber-групі вона не здійснювала адвокатську діяльність, а діяла як

Г. В. Бойко. Застосування Правил адвокатської етики при використанні мережі Інтернет

матір дитини, а отже на неї не можуть розповсюджуватись правила розділу VIII Правил адвокатської етики. Також адвокат зазначала, що Viber-група була створена для спілкування між батьками та не є соціальною мережею в розумінні розділу VIII Правил адвокатської етики.

Дисциплінарна палата КДКА Одеської області при прийнятті рішення про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності виходила з того, що дія Правил адвокатської етики поширюється не тільки на всі види адвокатської діяльності, але і на дії адвоката в суспільстві, оскільки особа не позбавляється статусу адвоката в повсякденному житті. Розділ VIII Правил не містить вичерпного переліку всіх форм спілкування в мережі Інтернет, у зв'язку з чим комісія прийшла до висновку, що оскільки спілкування в Viber-групі відбувалось через мережу Інтернет, вимоги статті 57 Правил адвокатської етики розповсюджуються на конкретний випадок. Відповідно до вимог частини 3 статті 57 Правил адвокатської етики використання адвокатом соціальних мереж, Інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет повинно відповідати певним принципам, у тому числі незалежності, професійності, відповідальності, чесності, стриманості та коректності, гідності, недопущення деяких проявів дискримінації, толерантності та терпимості, корпоративності та збереження довіри суспільства, конфіденційності.

Оскільки адвокатом Х. не було дотримано цих принципів при використанні мережі Інтернет при публікації повідомлення з певним некоректним змістом, не було враховано потенційну аудиторію осіб, яких зміст повідомлення адвоката обурив, дисциплінарна палата вирішила, що адвокат Х. допустила дисциплінарний проступок. Рішенням судів, які набрали законної сили, вищезазначене рішення дисциплінарної палати КДКА Одеської області про притягнення адвоката Х. до дисциплінарної відповідальності залишено без змін.

Дисциплінарною палатою КДКА Одеської області також розглядалась скарга відносно адвоката Б. щодо розміщення на його Youtube-каналі відеоролика, в якому, на думку скаржника, адвокат публічно порушив Правила адвокатської етики. В ході перевірки скарги було встановлено, що адвокат Б. зареєстрований в Інтернеті на сайті www.youtube.com та має там власний канал. На цьому каналі було розміщено відео (яке на момент перевірки вже було видалено адвокатом), в якому містились негативні висловлювання щодо діяльності певної юридичної особи з використанням нецензурної лексики. Адвокат, не заперечуючи факт публікації цього відео на власному каналі, зазначав, що монтаж відео здійснювала третя

особа, а тому він не може нести відповідальність за це відео.

Дисциплінарна палата прийшла до висновку, що оскільки відео на Youtube-каналі адвоката було розміщено від його імені, з його консультацією і доступ до цього відео на момент публікації мала необмежена кількість осіб, адвокат Б. мав врахувати контекст, потенційну аудиторію та не публікувати відео з таким контентом.

Крім того, певні публічні твердження адвоката у відео могли бути розцінені потенційною аудиторією Youtube-каналу як правовий нігілізм та створити у необмеженого кола осіб впевненість у можливості нехтування нормами діючого законодавства України, що є недопустимим згідно з частиною 3 статті 59 Правил адвокатської етики.

Дисциплінарна палата зазначала, що ведення YouTube-каналу адвокатом носить характер безоплатної, просвітницької та рекламної діяльності, а отже надання консультацій та порад необмеженому колу осіб у такому випадку має бути особливо виваженим.

Використовуючи мережу Інтернет у своїй діяльності, адвокати також повинні пам'ятати, що це надає не тільки величезні можливості, але і створює певні ризики, в першу чергу пов'язані з можливим розголошенням адвокатської таємниці. Необхідно пам'ятати, що доступ до інформації в мережі Інтернет у результаті може отримати більше коло осіб, ніж те, якому вона спочатку була адресована. Правила адвокатської етики саме на адвоката покладено обов'язок створити умови і вжити всіх можливих заходів для максимального захисту будь-якої інформації, яка отримується та передається ним через соціальні мережі, Інтернет-форуми та інші форми спілкування в мережі Інтернет, в тому числі листування, передачі документів та будь-якої іншої інформації, що становить предмет адвокатської таємниці. Розміщення інформації, пов'язаної із здійсненням адвокатської діяльності, в публічному доступі в соціальних мережах, Інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет без попередньої письмової згоди клієнта не допускається.

Особливо це стосується резонансних справ, в яких будь-який коментар адвоката може сприйматись суспільством неоднозначно. Адвокат має передбачити, яким чином будь-який зроблений коментар або публікація може вплинути в подальшому на його репутацію та репутацію клієнта. Діюча редакція Правил адвокатської етики в статті 59 передбачає, що будь-які заяви, коментарі адвоката в соціальних мережах, Інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет, в тому числі під час обговорення і роз'яснення правових норм, особливостей

судочинства, дій його учасників, повинні бути відповідальними, достовірними і не вводити в оману.

Безумовно, надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки не тільки в професійній діяльності. Правила адвокатської етики слугують обов'язковою для використання адвокатами системою орієнтирів при збалансуванні, практичному узгодженні ними своїх різноманітних професійних прав, обов'язків відповідно до статусу,

основних завдань адвокатури та принципів її діяльності, а також закріплюють єдину систему критеріїв оцінки етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури. Правила адвокатської етики допомагають адвокату як фахівцю вірно обрати лінію поведінки в різних ситуаціях своєї діяльності. За вказаних умов поведінка адвоката в мережі Інтернет має відповідати тим же засадам та принципам, що і поведінка адвоката в реальному житті.

Себастьян-Рош Николя де Шамфор, французский писатель, мыслитель, моралист

- *Порядочному человеку не нравится гнаться за всеобщим уважением: пусть оно придет к нему само собою и, так сказать, помимо его воли.*
- *Воспитание должно опираться на две основы — нравственность и благоразумие: первая поддерживает добродетель, вторая защищает от чужих пороков.*
- *Выслушать чужую тайну — это всё равно что принять вещь в заклад.*
- *Грош цена тому чувству, у которого есть цена.*
- *Есть люди, которым во что бы то ни стало надо первенствовать: в театре, на троне, на эшафоте им всегда будет хорошо, если только они будут привлекать к себе внимание.*
- *Слишком высокие качества делают человека менее пригодным для общества. На рынок ходят не с большими слитками золота, а с серебром и медью.*
- *Успех порождает успех, как деньги идут к деньгам.*
- *Человек без твёрдых правил почти всегда лишён и характера: будь у него характер, он почувствовал бы, как необходимы ему правила.*
- *Человек, которому кажется, что он ясно излагает свои мысли, не всегда бывает понятен другим, потому что он идёт от мысли к словам, а слушатель — от слов к мысли.*
- *Бывают времена, когда нет мнения зловреднее, чем общественное мнение. Кто не хочет быть филяром, пусть избегает подмостков: взобравшись на них, не филярствовать уже нельзя, иначе публика забросает вас камнями.*

И. Л. Бронз,

*председатель Совета адвокатов Одесской области,
адвокат, заслуженный юрист Украины*

ЭТИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ АДВОКАТСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: ПОВТОРЕНИЕ УРОКОВ И ЗАДАНИЕ НА БУДУЩЕЕ

Адвокат всегда должен помнить, что за ним стоит целое сословие адвокатов, целая корпорация, как нечто единое, мощное, достоинство которого он должен оберегать и соблюдать.

Правила этики создавались и живут в целом сословии и должны жить в каждом адвокате, так как эти правила строгой морали составляют внутреннюю силу сословия и его могучее оружие против раздающихся порой нападков на адвокатуру.

Адвокатура создала такие правила поведения и морали, которые не существуют ни в одной свободной профессии. Если мы будем соблюдать эти правила, то будем соответствовать своему высокому предназначению.

Не может требовать уважения к себе корпорация, внутри которой нет взаимного уважения, члены которой могут бросать в лицо друг другу грубые и оскорбительные выражения, не проявляя в своих взаимоотношениях взаимной вежливости, такта и неизменной корректности.

Уважение к своему товарищу по профессии, его личности, деловой репутации должно быть правилом для каждого адвоката, нравственной обязанностью которого является забота о достоинстве носимого звания и престижа адвокатуры.

После такого вступления и напутственных слов наших предшественников — членов присяжной адвокатуры хочу перейти к нашим проблемным вопросам адвокатской этики, которые, к сожалению, существуют и не ликвидируются.

Как и в прежних моих выступлениях по адвокатской этике, придется вновь говорить о внешнем виде адвоката, соблюдении адвокатского достоинства, заботе о престиже адвокатуры, гонораре, взаимоотношениях адвоката с коллегами, клиентами, судьями и следователями, недопустимости проявляемого

некоторыми адвокатами нарушения норм поведения и элементарных правил взаимоотношений между людьми.

1. Внешний вид

Что может быть легче, чем устранение ненадлежащего внешнего вида адвоката?

Аккуратно и со вкусом одетый адвокат (свежая рубашка, галстук, выглаженные брюки, начищенные туфли, чистые ногти и чистые волосы) — неужели все это так сложно ежедневно соблюдать?

А личная гигиена — ежедневные водные процедуры и чистая одежда — верный способ избавиться от неприятного запаха, который порой исходит от некоторых наших коллег и который улавливают и ваши клиенты, и коллеги.

Приходится повторять:

— это ваш имидж, это ваш гонорар, это отношение к вам клиентов, коллег, судей. Это, наконец, ваше отношение к адвокатуре и носимому вами высокому званию «Адвокат»;

— внешний вид дисциплинирует и самого адвоката — он ведет себя достойно, не позволяет грубых выпадов, нетактичных выражений и развязного поведения. Многие могли уже убедиться на правильности и живучести этого утверждения;

— такой вид адвоката выделяет его среди лиц, посещающих судебные заседания, другие учреждения, и, естественно, к человеку, который имеет такой внешний вид, совершенно другое отношение, даже людей незнакомых;

— это уважение и к профессии адвоката, и к достоинству адвокатского сословия. **Говоря словами Б. Окуджавы, «совесть, благородство и достоинство — вот оно святое наше воинство».**

2. Взаимоотношения с коллегами

По-прежнему между некоторыми адвокатами не наблюдается взаимоуважения, коллегиальности, помощи друг другу. **Особенно эти огрехи профессии проявляются при принятии и выполнении поручений.**

Адвокат, узнав у человека, обратившегося к нему с предложением о заключении договора, о наличии заключенного ранее договора с другим адвокатом, не откладывает решение вопроса о возможности заключения договора, а сразу заключает его.

Ну как же, попался клиент, и притом состоятельный!!!

Это что, коллегиальные отношения между адвокатами или это отношения торговца, борющегося за покупателя?

Возможно, это строгое соблюдение положений ст. 23 Правил адвокатской этики «Соблюдение уважения к правам других адвокатов на стадии принятия поручения клиента»?

Адвокат даже не соизволит позвонить первому адвокату и сообщить об обращении к нему клиента адвоката с предложением о заключении договора, не говоря уже о предложении встретиться и поговорить, **что необходимо.** Причем необходимо именно для адвоката, желающего принять поручение, так как он может получить от первого адвоката такие сведения о клиенте, которые позволят ему отказаться от принятия поручения.

Помните: «Клиент мой — враг мой», хотя и не всегда и не во всех случаях.

Кроме того, вы сами тоже можете оказаться в положении первого адвоката, от которого уходит клиент, и мой совет вам: «Не держитесь за него, постарайтесь поскорее расстаться, верните неотработанный гонорар, документы и живите спокойно». А клиенту, который хочет от вас уйти к другому адвокату, предложите расторгнуть договор и заключить договор с другим адвокатом (как в песне: «Если к другому уходит невеста, то неизвестно, кому повезло»).

На практике возникающие такого рода ситуации зачастую решаются не по-адвокатски: первый адвокат считает себя обиженным, не хочет общаться со вторым адвокатом и не возвращает клиенту полученные от него документы, неотработанный гонорар, что приводит к конфликтам и обращениям клиента в органы адвокатского самоуправления с жалобами.

Весьма существенным в этих ситуациях является вопрос о возврате гонорара.

Зачастую адвокат, от которого уходит клиент, отказывается возвращать неотработанный гонорар, хотя он обязан это сделать. Вопрос только в одном, какую часть гонорара следует вернуть?

Причем речь идет о всей сумме гонорара, как указанного в соглашении, так и не указанного в нем. Некоторые адвокаты упорствуют и не желают возвращать весь гонорар, полученный от клиента, а только часть той суммы, которая указана в соглашении, забывая о том, что клиент может представить неопровержимые доказательства получения и суммы гонорара, не указанной в соглашении, на возврате которой он настаивает.

В связи с тем, что отдельные наши коллеги ведут себя неосмотрительно, сообщают клиентам о своих связях, знакомствах и возможностях «решения вопросов», то отдельные, весьма продвинутые, клиенты с первого свидания начинают записывать такие откровения адвокатов на диктофон.

Впоследствии, при возникшем конфликте с адвокатом клиенты предъявляют такие диктофонные записи. (Некоторые клиенты давно и успешно применяют такие приемы при общении с адвокатами.)

Эти записи клиенты приобщают к своим жалобам и направляют их в КДКА, прокуратуру и в другие органы.

В КДКА поступают такого рода жалобы с требованиями возврата денег, со ссылками на законодательство, регулирующее деятельность адвокатуры, на Закон и Правила адвокатской этики, хотя второй адвокат утверждает, что эти жалобы он не писал и это клиент самостоятельно все изложил.

Возможно, есть другой способ разрешения такого рода конфликтов. Лучше встретиться, все спокойно обсудить, определить объем работы, выполненной адвокатом, причитающийся за это гонорар и принять правильное решение.

Клиенты склонны быстро забывать работу адвоката, считая сделанное им несущественным и малозначительным: ну, писал, ну, участвовал, но результата-то — нет!!! **«Если послужишь кому-то — легче пера благодарность, если же в чем согрешишь — гнев тяжелее свинца»** (высказывание адвоката Древнего Рима).

Только в последнее время КДКА рассмотрела несколько подобных дел, окончившихся наказаниями для адвокатов и даже аннулированием свидетельства.

Адвокаты, не жадничайте, с радостью возвращайте то, что вами не отработано, и вы избавитесь от неприятностей.

3. Взаимоотношения с клиентами

С первого свидания с клиентом и выяснения сути проблемы, с которой он к вам обратился, определите для себя возможности выполнения поручения. Определение возможности принятия поручения включает в себя количество заключенных соглашений и дел, находящихся в вашем производстве, сложность их вы-

полнения, ваши профессиональные знания по выполнению предложенного вам поручения, возможность уделить достаточное внимание поручению, с которым к вам обращается клиент, без ущерба для надлежащего выполнения ранее принятых поручений.

После анализа вашей загруженности и ориентировочной возможности принятия поручения, беседы с клиентом по известным ему обстоятельствам дела, осмотром документов, представленных клиентом, вы принимаете решение о принятии или отказе в заключении договора на ведение дела.

Только после такой подготовительной работы вы обсуждаете с клиентом размер гонорара и порядок его внесения (всю сумму гонорара одновременно, ежемесячно определенными суммами либо почасово, при наличии знаний, каким образом эта почасовая работа оплачивается и фиксируется).

Далее вы устанавливаете с клиентом возможности ваших встреч, средства связи и обсуждаете предварительную правовую позицию по делу, стратегию и тактику ее выполнения, даете клиенту необходимые рекомендации и задания по предоставлению документов, как имеющихся у него, так и полученных от организаций и граждан.

Копии каждого составленного вами документа следует передавать клиенту для того, чтобы клиент видел, какую работу вы проводите, т. к. в противном случае клиенты зачастую обвиняют адвокатов в бездеятельности.

Свои отношения с клиентом необходимо строить на принципах взаимоуважения, выполнения принятых на себя обязательств, пунктуальности назначенных встреч.

При досрочном расторжении соглашения адвокату рекомендуется четко определить объем выполненной работы, объяснить клиенту причину расторжения договора, вернуть клиенту имеющиеся документы и, желательно, получить от клиента расписку об отсутствии у клиента претензий к адвокату как по поводу гонорара, так и по качеству работы и возвращенных документов.

4. Взаимоотношения с органами досудебного расследования

Как и раньше, в отдельных случаях, у адвокатов возникают конфликты со следователями в процессе досудебного следствия, когда в процессе допроса адвокат пытается давать показания и отвечать на вопросы следователя вместо подозреваемого, что, естественно, вызывает недовольство следователя, а порой и бурную реакцию, с соответствующими возражениями адвоката.

Неоднократно адвокатам разъяснялось, что клиенту необходимо подготовить к процессуальному

действию, разъяснить ему права, которыми он обладает, постараться предвосхитить вопросы, которые могут быть заданы следователем.

Подозреваемый должен знать, что при затруднении с ответом на вопрос следователя он вправе посоветоваться с адвокатом, для чего следователь должен предоставить ему соответствующее время, а если следователь настаивает на продолжении допроса и не дает возможности посоветоваться с адвокатом, прекратить давать показания.

Кстати, именно таким образом следует поступать и в процессе судебного рассмотрения дела, когда судья на просьбу обвиняемого объявить перерыв для консультации с адвокатом отказывают ему в этом.

Неоднократно в Совет адвокатов обращаются прокуроры с жалобой на адвокатов, отказывающихся при подаче жалоб приобщать к ним ордер, подтверждающий их полномочия, ссылаясь при этом, что ордер находится в материалах уголовного дела.

Что в этих случаях должен делать прокурор?

Вы правильно подумали: просить адвоката подождать и поехать в следственный отдел к следователю посмотреть, имеется ли там ордер адвоката!? А может быть, следовало адвокату из имеющейся у него книжки ордеров в количестве 50 экземпляров выписать ордер и не заставлять прокурора высказывать претензии адвокату по поводу необходимого представления документов?

Зная наше адвокатское сословие, могу сказать, что у нас есть отдельные лица, для которых конфликт — это нормальное состояние, без которого такой адвокат просто плохо себя чувствует. Давайте же постараемся оставить таких адвокатов в подавляющем меньшинстве, а если их девиз — «война всегда и со всеми», то, возможно, до них дойдет, что война «дает только трупы» и необходимо все решать мирным путем, без конфликтов.

5. Компетентность и добросовестность

Работа адвоката — это постоянный, систематический труд по изучению и систематизации законодательных и нормативных актов, судебной практики Украины и Европейского суда по правам человека.

Только такая ежедневная работа позволяет адвокату постоянно оставаться на высоком профессиональном уровне, когда каждая законодательная или нормативная новелла, новое судебное решение становятся известными адвокату и могут быть использованы им при осуществлении адвокатской деятельности.

Добросовестность адвоката заключается в безупречном исполнении принятых им обязательств по оказанию правовой помощи гражданам и организациям.

Каждому принятому поручению адвокат должен уделять необходимое количество времени для общения с клиентами, надлежащей подготовки документов, изучения материалов дела, участия во всех проводимых следственными органами и судами процессуальных действиях, определения стратегии и тактики защиты (представительства), разработать вопросы, подлежащие выяснению в суде, все тщательно взвесить и продумать.

Кроме того, необходимо передавать клиенту все копии документов, которые вы составляете в его интересах: жалобы, заявления, ходатайства, полученные на них ответы, согласовывать с клиентом свою правовую позицию по делу, характер заявляемых ходатайств.

С учетом изложенных рекомендаций адвокат должен не перегружать себя большим количеством принятых поручений, которые он на должном, высоком профессиональном уровне выполнить не сможет, и обязан отказываться от предложений граждан по принятию поручений на защиту или представительство, каким бы заманчивым для него ни казалось очередное дело.

Адвокат не должен превращаться в «загнанную лошадь», когда он будет постоянно опаздывать либо не иметь возможности участвовать в проводимых следственными органами и судами процессуальных действиях, что вызывает обоснованное негодование и возмущение у клиентов, следователей и судей.

Адвокат должен быть исключительно пунктуальным, не опаздывать на назначенные встречи с клиентами, а при возникающих затруднениях, в обязательном порядке, информировать людей, с которыми назначены встречи, о возникших причинах своего отсутствия или задержки.

В случае содержания клиента под стражей желательно не реже одного раза в 7—10 дней посещать его для обсуждения постоянно возникающих у клиента вопросов, сообщать ему о проделанной работе, согласовывать существо его объяснений следователю и суду, выяснять вопросы состояния здоровья, необходимых медикаментов и продуктов для последующего сообщения родственникам, разъяснять клиенту постоянно возникающие у него вопросы по делу. Следует рекомендовать клиенту не обращаться с жалобами к различным должностным лицам и организациям без согласования таких вопросов с ним, адвокатом, и удерживать клиента от таких действий, которые могут принести нежелательные для клиента последствия. Такое поведение адвоката вызывает уважение у клиента и его родственников, является добросовестным выполнением профессиональных обязанностей.

6. По вопросам получения гонорара

Вопросы установления размера гонорара являются одними из «самых горячих» в адвокатской практике.

Большая часть конфликтов, которые возникают между адвокатами и клиентами, связана именно с гонорарными взаимоотношениями.

Адвокат должен понимать, что адвокатская профессия — **«это не есть только средство для кормления; закон, общество и сама корпорация видят в ней благородную арену подвигов высокого общественного служения»** (из истории присяжной адвокатуры).

Адвокату стыдно быть стяжателем, рвачом, не считаться с имущественным положением человека, обратившегося к нему за помощью. Адвокату безнравственно ставить клиента в такое положение, когда для оплаты труда адвоката клиент должен продать квартиру, занимать крупные суммы у знакомых и т. д. **От таких гонораров мало пользы и радости — на горе других людей не построишь собственного благополучия.**

Когда адвокат входит в понимание имущественного положения клиента, назначает приемлемый для него гонорар, он тем самым завоевывает уважение не только своих клиентов, но и коллег, которые не могут не понимать тех побудительных мотивов, которыми руководствовался адвокат, получая скромный гонорар либо вообще освобождая клиента от оплаты.

Не красят адвоката и случаи конфликтов с клиентами, когда адвокат, не закончив выполнения поручения, отказывается возвращать клиенту неотработанный гонорар, побуждая клиента обращаться в органы адвокатского самоуправления, досудебного расследования, суда, к руководителям государства и во властные структуры.

Деньги вообще являются лакмусовой бумагой, определяющей сущность человека, что к адвокату относится особенно.

Хорошо сказал по поводу гонорара один из лучших адвокатов современности С. Л. Ария: **«Прослыть рвачом — не лучшая репутация, а не быть жадным — уже богатство».**

Один из известных адвокатов пригласил к себе на беседу молодого адвоката и дал ему следующее напутствие:

«Ты талантлив. У тебя большое будущее. Адвокатская профессия — редкая удача. Ты будешь очень хорошо зарабатывать. Но если ты станешь думать только о деньгах, только о славе — ты предашь профессию. Предашь нас — тех, кто поддержал тебя в начале пути.

Ты обязан помогать тем, кто к тебе пришел. Богатый он или бедный. Бери с богатых много, чтобы обеспечить себе возможность помогать бедным и не брать с них ничего.

Иначе... Не мы, адвокатская фортуна от тебя отвернется!»

І. Б. Василик,
кандидат історичних наук,
проректор Вищої школи адвокатури,
керівник Центру досліджень адвокатури
і права при НААУ

ПРАВИЛА АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ У НАЙДАВНІШИХ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ПАМ'ЯТКАХ

А н о т а ц і я. У статті охарактеризовано найдавніші історико-правові пам'ятки здебільшого під кутом зору наявності приписів, що стосувалися етичної поведінки адвокатів та відповідальності за їхнє порушення. Характеризуючи найдавніші історико-правові пам'ятки, вважаємо за необхідне наголосити, що на українських землях, крім польського та литовського, одночасно функціонувало і німецьке (магдебурзьке) право. Кожна з цих правових систем мала свої традиції захисту, основні аспекти яких показані нижче.

1. Адвокатура у німецькій правовій традиції

Характеристику історії адвокатури найдавнішого періоду зазвичай досі прийнято розпочинати із аналізу правових пам'яток литовського періоду і так званої шляхетської адвокатури. Однак важливим компонентом, який досі випущений з поля зору дослідників, є міська адвокатура. Її виникнення і запровадження відбулося із появою у сучасних Галичині і Поділлі, які від середини XIV ст. входили до Польського Королівства, німецького (магдебурзького) права, а отже, адвокатура, як правовий інститут, на цих територіях сформувалася раніше, ніж у Великому князівстві Литовському.

Міста Галичини та Поділля становили під правовим оглядом певну окремішність щодо решти українських земель, адже від самого початку вони існували в межах правового поля Корони Польської, а не Великого князівства Литовського, і ця специфіка збереглася навіть тоді, коли більшість українських земель були об'єднані після Люблінської унії в межах Польського королівства¹.

Найдавніша згадка про представництво сторони у суді сягає 1249 р., саме Тевтонський орден дозволив діяльність судових представників. Для решти Польщі і сусідніх країн у період раннього середньовіччя загалом не було притаманним використання заміни

(представництва) в судових процесах і сторона повинна була самостійно виступати у процесі. Використання представників стороною було можливим тільки з дозволу світських чи духовних володарів і використовувалося вкрай рідко. Натомість у період пізнього середньовіччя представлення інтересів особи в суді стало звичним явищем, адвокати вже активно працювали, спираючись на положення німецького права щодо міського самоврядування.

Серед дослідників німецького права варто згадати Ф. Тарановського², який у своєму описі запровадження магдебурзького права вказав на те, що судовий процес у самоврядних містах, сформований за німецьким зразком, був усним, гласним та змагальним, а це, своєю чергою, створювало широкі можливості для діяльності судових захисників не тільки у цивільних, а й у кримінальних справах.

Запровадження магдебурзького права важко переоцінити, оскільки після його поширення на території сучасних українських земель (Галичини та Поділля) розпочалося активне піднесення міст, що, у свою чергу, сприяло розвитку торгівлі, митної справи, місцевого самоврядування і міських судів, тому послуги адвокатів були надзвичайно затребуваними.

Варто нагадати, що магдебурзьке право було комплексом правових джерел, яке застосовувалося

¹ Василик І., Заяць О. Міська адвокатура Галичини та Західного Поділля XIV—XVIII ст. // Вісник НААУ. — Листопад 2018. — № 11 (48). — С. 57—64.

² Тарановский Ф. Обзор памятников Магдебургского права западно-русских городов литовской эпохи / Ф. В. Тарановский. — Варшава : типография Варшавского учебного округа, 1897. — С. 44.

в органах міського самоврядування та в міських судах. Використовувалося, здебільшого, загальнонімецьке право (Саксонське зеркало, XIII ст.), а також його пізніші аналоги — Швабське зеркало та Німецьке зеркало. Згодом вони були систематизовані у вигляді збірників.

Німецьке право поширювалося на територію українських земель через Польщу і однією з ґрунтовних праць XVI ст. щодо опрацювання норм магдебурзького права стала праця «Порядок судів і справ міських права Магдебурзького», видана у 1556 р. у Кракові, польського дослідника Бартоломея Гроїцького. Вона досить швидко була поширена в Польщі, Литві, Україні та Білорусі. У ній правам та обов'язкам адвокатів присвячено окремий підрозділ, зокрема, вперше у письмовій формі вказано, що прокуратор (адвокат) — це персона, яка за дорученням виконувала чужі справи, як усі, так і одну.

Отже, вже у середині XVI ст. ми бачимо **присягу адвоката** перед Богом і судом сумлінно виконувати свій професійний обов'язок, а також **правила професійної етики і відповідальність за їх порушення**. Так, каралася безчестям свідомо передача адвокатом конфіденційної інформації опонуючій стороні. З огляду на зловживання адвокатами щодо встановлення гонорарів, король Сигізмунд I встановив певну платню за один день роботи адвоката у суді — не більше 4 грошей.

Серед покарань за порушення адвоката — відрізання язика за перехід до протилежної сторони під час процесу, в'язниця за програвши справи з причин недбалства адвоката, покарання різками і вигнання з міста — за неявку до суду без поважних причин і без попереднього повідомлення сторін. Німецьке і польське право стали важливими джерелами практичного досвіду для перших українських адвокатів¹.

Відповідно до норм магдебурзького права адвокатам (прокураторам) було заборонено виступати захисниками розумово відсталих, неповнолітніх, священників, «еретиків» та осіб, що відбували покарання.

Опис німецького права у «Порядку» Б. Гроїцького був одним із найавторитетніших юридичних збірників, а його положення залишалися чинними в міських судах Речі Посполитої до кінця XVIII ст.

2. Інститут адвокатури у системі польського права

У 40-х рр. XIV ст. частина земель колишнього Галицько-Волинського королівства була приєднана до Польщі. Однак Галичина майже сто років ще

¹ Аракелян М. Еволюція інституту адвокатури на українських землях за Статутами Великого князівства Литовського / М. Р. Аракелян // Актуальні проблеми держави і права. — 2009. — Вип. 49. — С. 99.

зберігала свою правову автономію шляхом чинності положень Руської Правди та правових актів Галицько-Волинської держави. Остаточо ліквідовано автономію Галичини у 1435 р.

У Польському королівстві (відповідно і на західноукраїнських землях) процеси створення адвокатури відбувались швидкими темпами. Це зумовлювалось тим, що Польща була територіально більш наближена до німецьких міст, отже, мала можливість раніше ознайомитись з магдебурзьким правом; у Польщі, очевидно, раніше відбулась заміна звичаю законом². Формуванню професійної адвокатури сприяла також змагальність та усність процесу.

Найважливішою правовою пам'яткою цього періоду є Вислицький Статут 1347 р., виданий королем Казимиром III, відомий ще як «Велика хартія польської адвокатури»³. За Статутом у Польщі, а також і на територіях сучасної Західної України, що входили до неї, була введена польська адміністративна та судова система.

Важливо, що Вислицький Статут було перекладено на давньоукраїнську мову (1423—1438 рр.). Він проголошував про право кожної особи на захист, а також містив статтю про право жінок доручати ведення своєї справи речникові (адвокатові) і навіть брати участь у процесі.

Загальноприйнятою є теза про те, що поширення польського права на Галичину завершилося у 1434 р., проте перша згадка про адвокатів-прокураторів у львівських актових книгах датується 4 листопада 1383 р⁴. Прийняття Вислицького Статуту започаткувало перший етап історії адвокатури в Польщі, який тривав близько двохсот років.

Крім Вислицького Статуту варто звернути увагу на інші важливі законодавчі акти, які регулювали діяльність адвокатури, а саме — Нешавський Статут від 1454 р. Його положення вказували про обов'язок суду надати адвоката малозабезпеченим особам.

Найважливішою вимогою до адвоката був обов'язок його особистої присутності на суді. Про обов'язок сторін особисто з'явитись до суду йдеться у ст. 3 Жалуваної грамоти короля Казимира литовському, руському та жмудському духовенству, дворянству, лицарям, шляхті, боярам та міщанам від 1457 р.; статутній підтверджувальній грамоті мешканцям

² Василик І., Заяць О. Міська адвокатура Галичини та Західного Поділля XIV—XVIII ст. // Вісник НААУ. — Листопад 2018. — № 11 (48). — С. 57—64.

³ Starodawne prawa polskiego pomniki poprzedzone wywodem historyczno-krytycznym tak zwanego prawodawstwa wiślickiego Kazimierza Wielkiego / wyd. A. Z. Helcel. — Warszawa, 1856. — Т. 1. — С. 54, 175.

⁴ Василик І., Заяць О. Міська адвокатура Галичини та Західного Поділля XIV—XVIII ст. // Вісник НААУ. — Листопад 2018. — № 11 (48). — С. 57—64.

I. Б. Василик. Правила адвокатської етики у найдавніших історико-правових пам'ятках

Київської області 1507 р.; статутній підтверджувальній грамоті мешканцям Волинської області 1509 р.¹ та у ст. 22 Судебнику Казимира 1468 р.

Наступним законодавчим актом, який деталізував розвиток адвокатури, була сеймова Конституція 1511 р. Вона надавала право адвокату в суді, без клієнта, виконувати усі необхідні функції захисту — подавати усний позов чи передавати справу до іншого суду. Проте тільки за присутності клієнта адвокат мав право робити нові нотаріальні записи, особливо про право власності на нерухомість, видавати квитанції чи приймати кошти. Конституція від 1511 р. зобов'язувала адвокатів захищати інтереси незабезпечених верств населення, а за кривду клієнту чекало покарання².

Епохальне значення в історії формування професійної адвокатури на західноукраїнських землях мала Конституція 1543 р. За нею вводилася обов'язкова присяга адвоката. Вона була одним із перших положень закону, що регулював діяльність комерційної адвокатури. Цим умовно розпочався другий період історії польської адвокатури, який тривав до кінця XVIII ст. Вимогою Конституції 1543 р. було сумлінне виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, заборона братися за завідомо несправедливі справи, встановлювати завищений гонорар та подавати позови без відома своїх клієнтів.

Після Конституції 1543 р. було ще кілька нормативно-правових актів, які стосувалися адвокатури, а саме: Конституція 1548 р., яка фіксувала адвокатські тарифи; ординація Сигізмунда Августа 1559 р. — регулювала професійні права і обов'язки адвокатів у королівських і сеймових судах; Конституція 1588 р. вводила покарання у справах щодо образи королівського маєстату та Конституція 1601 р. організувала діяльність адвокатів при Трибунальському суді³.

Після об'єднання, за наслідками Люблінської унії 1569 р., Польщі та Литви в одну державу — Річ Посполиту, було прийнято Гербуртівський Статут (1570 р.) та Краківський Статут (1600 р.) — збірники правових документів, прийнятих протягом XIV—XVI ст., у тому числі тих, які регламентували функціонування адвокатури в Польщі. Вказане говорить про те, що на кінець XVI ст. правила адвокатської етики та відповідальність за їхнє порушення були закріплені на законодавчому рівні.

¹ Законодательные акты Великого княжества Литовского XV—XVI вв. / [подг. И. И. Яковкин]. — Л. : Гос. соц.-эконом. изд-во, 1936. — 153 с.; Акты, относящиеся к истории Западной России : в 5 т. / [Археологическая комиссия]. — СПб, 1848. — Т. 2 : 1506—1544. — 1848. — 405 с.

² *Car Stanisław. Zarys historii adwokatury w Polsce* / Stanisław Car. — Warszawa : nakładem księgarni F. Hoesicka, 1925. — S. 13.

³ *Kisza A., Krzemiński Z., Łyczywek R. Historia adwokatury polskiej*. — Warszawa, 1995. — S. 23, S. 37.

У XVII ст. важливою для адвокатури була постанова Варшавського сейму 1638 р. про запобігання корупції та зловживанням у стосунках прокураторів та клієнтів, що передбачала, у разі змови адвокатами з опонуючою стороною, смертну кару. Однак постанова створювала і додаткові умови для захисту адвоката від незаконних дій клієнта, який карався грошовим штрафом на користь адвоката, підвищувалися вимоги щодо вступу у професію. За висновками польського дослідника С. Цара, такі суворі методи покарання та створення дисциплінарних органів вживалися з «превентивною» метою — підняття етичного рівня адвокатів⁴, хоча вони і не до кінця були прийняті тогочасним суспільством.

Конституція 1726 р. «прив'язувала» адвокатуру до Трибуналу коронного та Трибуналу Великого князівства Литовського — судів вищої апеляційної інстанції.

Інтереси клієнтів у судах на той час вже мали право представляти й помічники адвокатів (апліканти), які проходили практику в адвокатських канцеляріях. Вони отримували статус «агента» і в нескладних справах могли виступати на судових засіданнях замість адвоката, однак відповідальність за їхні дії несли адвокати, на яких вони працювали.

Регресивним кроком щодо вступу у професію стало законодавчо затверджене положення про представництво у якості адвоката особи тільки шляхетського походження.

Конституція 1766 р. зобов'язувала адвокатів як патронів (керівників помічників) складати **реєстри помічників адвокатів** («апліканти», «агенти») з метою надання їм належної фахової підготовки. Конституція порушувала питання фахової підготовки адвокатів, вважалось, що від рівня підготовки помічника залежатиме обличчя майбутньої польської адвокатури⁵. Обов'язок вести **реєстр самих адвокатів** при судах був закріплений у сеймовій конституції від 1768 р.

У проаналізованих законодавчих актах інститут адвокатури проіснував до кінця існування Речі Посполитої. Перші два поділи Польщі (1772 р., 1793 р.) спровокували кризу правової системи взагалі та інституту адвокатури зокрема. За третім поділом 1795 р. польсько-литовська держава була остаточно поділена між Росією, Австрією та Пруссією, Польща перестала існувати на карті Європи до відновлення державності у 1918 р.

⁴ *Car Stanisław. Zarys historii adwokatury w Polsce* / Stanisław Car. — Warszawa : nakładem księgarni F. Hoesicka, 1925. — S. 35.

⁵ *Car Stanisław. Zarys historii adwokatury w Polsce* / Stanisław Car. — Warszawa : nakładem księgarni F. Hoesicka, 1925. — S. 57.

3. Законодавство і традиції адвокатури литовської доби

Після ліквідації Литвою автономії Київського, Волинського та Подільського князівств, що входили до неї у XIV—XV ст., з метою збереження місцевих громадських порядків та правових традицій, в XV ст. окремим землям сучасної України та Білорусі було надано привілеї. Проте продовжувалося панування звичаєвого права, «...традиційна звисність та нескладність звичаєвого права, що панувало аж до Статуту 1529 року, цілком пояснює той безперечний факт, що навіть наприкінці XV в. не було потреби в інституті адвокатури»¹.

У 1468 р. було прийнято, фактично, перший з часів Руської Правди, збірник законів — Судебник князя Казимира Ягелончика. У ньому була виписана процедура розгляду кримінальних справ та встановлено конкретні покарання за вчинені злочини. Проте він не замінював собою системи звичаєвого права.

Перший Литовський Статут 1529 р., як основний писаний закон держави, включав у себе земське та звичаєве право, а також деякі нові правові норми. Вимоги до адвокатів, зафіксовані у Першому Литовському Статуті, стосувалися недопущення фальсифікації документів клієнта, що подавалися до суду, а також недопуску до лав адвокатури іноземців. Важливо, що у цей період зафіксовані, хоч і поодинокі, випадки промов адвокатів на судах.

Сеймова Конституція від 1543 р. поділяла адвокатів на платних і тих, які надавали правову допомогу безоплатно, представляючи у суді інтереси друзів, родичів чи працедавців. Згідно із статутом, адвокатів-контрактників приводили до присяги.

В литовському законодавстві, як і в німецькому та польському, основною вимогою для адвокатів залишалася особиста присутність адвоката на судовому засіданні. Єдиною причиною, через яку адвокат міг не з'явитися до суду, була тяжка хвороба. Проте після одужання адвокат повинен був засвідчити про її реальність перед судом під присягою і мати, бажано, свідків хвороби.

Стаття 9 І ЛС «Про прокураторів» вказувала, що професійним адвокатом могла стати тільки та особа, яка мала нерухомість у Великому князівстві Литовському.

Другий Литовський Статут, прийнятий у 1566 р., містив уже 7 статей (31—37), які стосувалися діяльності адвокатів. Вони входили до IV розділу «Про суддів та про суди». Законодавчо захищала клієнта від можливих шахрайських дій з боку адвоката стаття 35 ІІ ЛС «Про недобросовісних і підступних прокураторів...».

¹ Борисенко С. Утворення професійної адвокатури в Литовсько-руській державі // Праці комісії для вивчення Західно-руського та українського права. — К., 1927. — Вип. 3. — С. 8.

ІІ ЛС вперше встановлював юридичну відповідальність адвокатів і містив низку заборон, зокрема: без присутності клієнта не проводити жодних фінансових операцій, за неможливості особистої присутності довірителя він надавав письмову довіреність. Покарання у виді позбавлення честі для шляхтичів-адвокатів та смертної кари — для простолюдинів-адвокатів — за передачу іншій стороні документів свого клієнта. Смертна кара передбачалась за те, що адвокат скористався печаткою клієнта на користь особи, що хотіла спричинити шкоду підзахисному адвоката. Найвищою мірою покарання — спаленням на вогнищі каралася підробка доручень².

Займатися адвокатурою заборонялося членам судів та особам, що володіли «духовними маєтками», іноземці до адвокатури допускалися тільки у справах, щодо «честі» і «життя».

Другий Литовський Статут також законодавчо закріпив обов'язок суду надати захист малозабезпеченим особам. Подібна норма в польському законодавстві була введена двома століттями раніше в положеннях Нешавського Статуту 1454 р.

Третій Литовський Статут 1588 р. доповнював попередні два нормами про право адвоката вести справи як цивільного, так і кримінального характеру; затверджувалося право людей «убогих», вдів та сиріт на безкоштовне отримання правової допомоги від держави; полегшено умови вступу у професію іноземцям; членам суду дозволялось бути прокураторами в судах інших повітів, тобто в тих судах, де вони не здійснювали свої судові функції.

ІІІ ЛС встановлював більш сувору кримінальну відповідальність, зокрема зрада клієнту каралась «на горло» (повішення або стинання голови), а недбале виконання адвокатом професійних обов'язків завдань — чотирма тижнями ув'язнення.

Таким чином, для української адвокатури, як і для адвокатури Польщі, Литви, Білорусі, мають важливе значення, звісно, Литовські Статути. Однак їх дія поширювалася не на всю територію ранньомодерної України, а лише на ту її частину, яка до Люблінської унії 1569 р. входила до складу Великого князівства Литовського. Положення про адвокатуру, викладені в Литовських Статутах, були доповнені постановами польських сеймів XVII—XVIII ст. В козацькій державі у XVIII ст. Статут 1588 р. визнавався національним правом, а на Правобережжі його чинність була остаточно припинена царським урядом лише в середині XIX ст.

² Кудін С. Поняття «адвокат» та «адвокатська діяльність» за правовими пам'ятками українських земель та Московської держави XV—XVII ст. // Адвокатура України: забуте і невідоме / за ред. І. Б. Василик. — К.: КВІЦ, 2016. — Вип. 2. — С. 3—8. — Серія «Нариси з історії адвокатури України».

С. В. Вилков,

*голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії
адвокатури, адвокат*

ОРІЄНТИР НА ДОБРОПОРЯДНІСТЬ: ПРАВИЛА АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ДОПОВНЕНІ НОВИМ ПРИНЦИПОМ

Майже ні в кого немає сумнівів у тому, що адвокат має бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки. Він не може робити неправдиві заяви щодо суті доручення клієнта, обставин, які мають до нього відношення, надавати їм завідомо помилкову правову оцінку, а також вводити в оману учасників процесу щодо обсягу своїх повноважень у питанні представництва інтересів клієнта.

Ідею закріпити принцип чесності та добропорядної репутації адвоката у Правилах адвокатської етики висловили під час останнього з'їзду адвокатів України, що проходив 15—16 лютого 2019 року у Львівській області, одеські колеги. І вищий орган адвокатського самоврядування їх підтримав.

Вбачається, що такі зміни до системи професійних орієнтирів виникли не просто так. Принциповість питання прямо пов'язана з двома аспектами діяльності:

по-перше, відсутність у клієнта сумнівів стосовно порядності, чесності та добросовісності адвоката є запорукою виникнення довірчих відносин. З цього боку такі традиційні цінності фактично є професійними обов'язками правника. Це, до речі, прямо закріплено у Кодексі етичних норм адвокатів країн ЄС. А українські ПАЕ, як добре відомо, мають на меті уніфіковане закріплення не лише традицій і досвіду української адвокатури у сфері тлумачення норм адвокатської етики, але й загальноновизнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві;

по-друге, як критерій оцінки етичних аспектів поведінки адвоката, принцип чесності та добропорядної репутації адвоката пов'язаний із позитивною оцінкою професіонала з боку громадськості, певними стандартами чесності, репутацією та авторитетом

адвокатури в цілому. Тож принцип чесності та добропорядної репутації адвоката, який визначатиметься в окремій статті ПАЕ, також корелює і з етичними правилами здійснення професійної діяльності в суді, де адвокат також повинен поводити себе чесно та гідно, стверджуючи повагу до адвокатської професії.

Впливає принцип чесності та добропорядної репутації адвоката й на етичні особливості відносин між адвокатами та органами адвокатського самоврядування. Вбачається, що ним охоплюється обов'язок надання достовірної інформації до Єдиного реєстру адвокатів України та членам органів адвокатського самоврядування під час здійснення ними повноважень.

Питання надання адвокатом актуальної інформації, між іншим, піднімалося під час нещодавньої робочої зустрічі керівництва ВКДКА з представниками органів адвокатського самоврядування міста Києва. На жаль, непоодинокими є випадки, коли відомості про робоче місце адвоката, контактні номери телефонів та інші відомості у ЄРАУ не оновлюються. Це зумовлює складності у комунікації між адвокатами та радою чи КДКА: направлені листи повертаються, телефони не відповідають. Також трапляються випадки, коли адвокати з різних причин не вносять інформацію про своїх помічників та стажистів, що ускладнює кваліфікаційну процедуру.

З урахуванням викладеного можна сподіватися, що поповнення системи етичних орієнтирів новим принципом сприятиме як утвердженню авторитету української адвокатури, так і налагодженню конструктивних стосунків адвокатів всередині НААУ. Усі крапки над «і», звісно, розставить практика застосування нових положень ПАЕ.

Т. Б. Вільчик,

*доктор юридичних наук, професор кафедри
адвокатури Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, адвокат*

ДЕОНТОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Особливістю адвокатської діяльності є те, що вона не може бути детально врегульована на законодавчому рівні. Це пов'язано не тільки з її різноманітністю, але і з необхідністю досягнення цілей і завдань адвоката — захисту прав і законних інтересів довірителя при суворому дотриманні вимог законодавства. За справедливим твердженням Ю. С. Пилипенко, основоположна мета адвокатури як корпорації, як і кожного адвоката окремо, полягає в служінні правосуддю і людям, а це неможливо без наявності морального начала [1].

Завдання професійної етики, за твердженням А. Д. Бойкова, — не давати готові рецепти на всі випадки життя, але вчити культурі морального мислення, визначати надійні орієнтири для вирішення конкретних ситуацій, впливати на формування моральних установок у фахівця у відповідності зі специфічними вимогами професії, пояснювати і оцінювати вироблені адвокатською практикою стереотипи поведінки у галузях, що не врегульовані правом [2].

Відомий англійський адвокат Раймон Мюллера зазначав: «Адвокати мають показати, що дотримання норм професійної етики і дотримання принципу незалежності — це не просто спосіб збереження їх корпоративних привілеїв, але спосіб забезпечення реального захисту прав клієнта» [3].

Основним джерелом регламентації етичних вимог до професійної діяльності адвоката є Правила (кодекси) професійної етики адвоката. Але ще задовго до прийняття цього корпоративного документа, необхідність формування зводу етичних правил не ставилася під сумнів. Сформульовані ще у XIX ст. відомим французьким адвокатом М. Молло правила адвокатської професії у Франції стали настільною книгою адвокатів і не втратили й до сьогодні своєї актуальності [4]. В них з урахуванням великого практичного адвокатського досвіду самого М. Молло

інтерпретовані думки відомих у світі юристів, закладена мудрість багатьох поколінь адвокатів. Основними принципами, на яких ґрунтується честь адвокатури, М. Молло називав поміркованість, безкорисливість, чесність, а незалежність адвоката він вважав одночасно і його правом, і обов'язком.

Під деонтологічними засадами діяльності адвокатів розуміють систему деонтологічних принципів і деонтологічних норм, що спрямовані на забезпечення належної поведінки адвокатів при захисті інтересів особи [5]. Основними міжнародними документами, які закріплюють правила поведінки адвокатів, є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства, Хартія основоположних принципів діяльності європейських адвокатів, Основні положення про роль адвокатів, Стандарти незалежності юридичної професії Міжнародної асоціації юристів. Деонтологічні принципи професійної поведінки адвокатів на сьогодні лише частково імplementовані у національне законодавство.

Загальний кодекс правил для адвокатів Європейського Співтовариства 1988 р. був взірцем для розробки професійних кодексів поведінки багатьох країн, в тому числі й для України. Аналіз його норм дозволяє стверджувати, що деонтологічними механізмами європейської адвокатури є принципи незалежності та несумісності окремих видів діяльності з професійним статусом адвоката, принцип дотримання адвокатської таємниці (конфіденційність), питання регулювання розміру гонорарів і страхування професійної відповідальності, а також особистої реклами [6]. Норми, які існують у національних правилах адвокатської етики багатьох країн, в узагальненому вигляді включені у Кодекс поведінки європейських адвокатів, навіть якщо вони висловлені дещо інакше у різних юрисдикціях [7].

Так, у різних країнах ЄС склалися відмінні уявлення про те, якою мірою адвокати можуть суміщати свою професію з іншою діяльністю. У деяких країнах існує абсолютна заборона займатися певними видами діяльності, зокрема підприємницької, а також обіймати певні посади (Франція, Італія), тоді як в інших, наприклад у Німеччині, суміщення юридичної практики з комерційною діяльністю можливе за умови дотримання встановлених правил, зумовлених необхідністю збереження незалежного статусу адвоката.

Адвокатура Франції відзначається наявністю такого правового обмеження серед етичних засад адвокатської діяльності, як заборона займатися будь-якою комерційною діяльністю, зокрема через підставних осіб, бути асоційованим членом із повним обсягом прав акціонерного товариства, управляючим товариства з обмеженою відповідальністю, членом правління або генеральним директором акціонерного товариства. Адвокат має право займатися викладацькою, науковою та іншою творчою діяльністю, бути запасним суддею при Великих трибуналах, членом комісії із соціального страхування [8].

Згідно з розділом 1 Кодексу регулювання професійної поведінки адвокатів Кіпру адвокати повинні утримуватися від активних занять бізнесом, торгівлею та іншими видами діяльності, які мають економічну природу. Управління сімейною власністю і сімейним майном — не заборонені види діяльності. Адвокати можуть бути членами ради директорів компаній, однак вони не мають права бути найманими працівниками компанії та очолювати виконавчий орган компанії [9]. Як і в більшості країн, грецькому адвокату дозволено займатися тільки науковою, викладацькою та творчою діяльністю [10]. Подібного правила дотримуються й інші країни ЄС.

Відповідно до п. 2.5.2 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства адвокат, який виступає в державі перебування в ролі захисника або бере участь від імені клієнта в судовому розгляді, зобов'язаний діяти відповідно до положення про несумісні з адвокатським статусом види діяльності, закріплені у законодавстві держави його перебування.

Згідно з розділом 3.1 Загального кодексу правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства адвокат повинен регулярно інформувати клієнта про хід виконання доручення і своєчасно відповідати на запити клієнта про стан його справи. У тих випадках, коли адвокат розуміє, що рівень його професійної компетенції не відповідає складності справи, то він зобов'язаний залучити до справи іншого адвоката, що має необхідну компетенцію [7].

Обов'язком адвоката, зважаючи на необхідність довірливого характеру відносин між ним і клієнтом,

є дотримання принципу конфіденційності. У межах надання своїх професійних послуг адвокат отримує відомості від клієнта і про клієнта, які він зобов'язаний зберігати в таємниці. Це правило поширюється як на самого адвоката, так і на його помічників і технічний персонал юридичних консультацій та адвокатських фірм (бюро). Дане положення закріплено в законодавстві більшості країн — членів ЄС.

Загальний кодекс правил для адвокатів країн ЄС не містить чітких та однозначних приписів стосовно дій адвоката, пов'язаних із саморекламою та прагненням широкої популярності з метою залучення потенційних клієнтів. По суті, п. 2.6 вказаного акта у питаннях особистої реклами адвоката відсилає до національних деонтологічних правил.

Аналіз норм законодавства країн ЄС, що регулюють правовідносини у цій сфері, дозволяє зробити висновок: 1) переважна більшість деонтологічних кодексів країн ЄС виходить із того, що адвокат не повинен займатися саморекламою; 2) оповіщаючи відомості про послуги, які він надає, адвокату слід суворо відмежовувати непряму (інформаційну) рекламу від прямої; 3) основним принципом, що визначає ступінь допустимих способів і методів ведення реклами, є гідність інституту адвокатури в цілому.

Різницю між прямою і непрямою рекламою встановити непросто, однак у кожному разі дозволеною вважається реклама у пресі, метою якої є сповіщення потенційних клієнтів про відкриття або закриття адвокатської установи, дверна табличка із зазначенням спеціалізації адвоката та вручення візитних карток [11, 96].

У Німеччині згідно з § 43b Закону про адвокатуру реклама дозволена, якщо вона у відповідних формі та змісті спрямована на інформування оточуючих, а не має на меті закликати потенційних споживачів рекламного продукту до укладення договору з адвокатом. Зокрема, адвокату забороняється наводити в рекламних матеріалах відомості про свої досягнення, порівнювати себе з іншими адвокатами. Вказівка на клієнтів, яким адвокат надає юридичну допомогу, допускається лише в тому випадку, якщо на це отримано недвозначну згоду самого клієнта [12].

У Керівних принципах професійної практики палати адвокатів Ліхтенштейну перераховані юридичні факти, які підпадають під поняття «допустима реклама в пресі»: а) відкриття або закриття адвокатської фірми; б) реорганізація адвокатської фірми або зміна у структурі партнерства; в) зміна найменування, місця знаходження, номерів телефонів, факсів та інших реквізитів адвокатської фірми; г) зміна імен адвокатів; е) відновлення адвокатської діяльності після перерви [13].

Адвокатське право Греції не містить детального регулювання рекламування професійної діяльності

адвокатів. Однак у ст. 45 Кодексу професійної етики Греції міститься вказівка на те, що адвокату забороняється займатися діяльністю, яка може призвести до приниження його гідності і порушення норм професійної етики [14].

Найбільш суворий підхід до рекламування адвокатських послуг міститься в законодавстві Італії. Згідно зі ст. 17 Закону про адвокатуру Італії реклама в будь-якій формі (прямій або непрямій) заборонена [15]. Це означає, що в Італії підлягає забороні реклама на радіо, телебаченні, щитова й інша реклама. На відміну від Італії, у Нідерландах реклама дозволена. Забороні піддається тільки «агресивна реклама». Крім того, адвокатам забороняється шляхом реклами порівнювати себе з іншими адвокатами. Вказуючи на ту чи іншу професійну якість, адвокат повинен підтвердити це письмовими доказами (свідченнями, сертифікатами) [6, 291]. У Швейцарії забороняється лише так звана «нав'язлива реклама».

При цьому в європейських країнах намічається стійка тенденція до лібералізації правил рекламування адвокатських послуг. На це звернув увагу й ЄСПЛ, який у своєму рішенні у справі «Касадо Кока проти Іспанії» (*Casado Coca v. Spain*) [16] висловив із цього приводу низку важливих міркувань, зокрема: слід брати до уваги особливий характер адвокатської професії. Виступаючи як слуги правосуддя, адвокати користуються виключним правом участі у суді та імунітетом від судового переслідування за свої виступи у залі суду. У зв'язку із цим їхня поведінка повинна бути чесною, скромною і достойною. Адвокату належить центральне місце у відправленні правосуддя як посереднику між громадськістю і судами. Обмеження на рекламу традиційно виправдані посиланнями на ці особливі ознаки; головною метою заборони членам колегії адвокатів рекламувати свою діяльність є захист прав інших осіб, зокрема прав громадськості та інших членів колегії; заборона членам колегії адвокатів використовувати практично будь-яку рекламу є надмірною та несумісною зі свободою розповсюджувати інформацію та відповідним правом її отримувати. В оголошенні заявника розміщувались відомості нейтрального характеру (його ім'я, рід занять, адреса контори та номер телефону) та вони не містили інформації, яка не відповідає дійсності чи була образливою для його колег адвокатів. Тому він вправі розповсюджувати таку інформацію точно так само, як його потенційні клієнти мали право її отримувати; правила щодо рекламування діяльності членів адвокатської корпорації можуть різнитися в різних країнах залежно від їхніх культурних традицій; реклама адвокатських послуг за жодних обставин не може ґрунтуватися на порівняннях або на недостовірній інформації; є необхідність забезпечити рівновагу між різними інтересами, зокрема: вимогами

належного відправлення правосуддя, гідністю професії, правом кожного отримувати інформацію про юридичну допомогу і наданням членам колегії адвокатів можливості рекламувати свою адвокатську практику.

У ст. 13 Правил адвокатської етики України закріплені вимоги до рекламування адвокатської діяльності, однак переважно вони сформульовані у вигляді загальних положень, які, хоч і корисні, не спроможні охопити весь комплекс досить «делікатних» питань, пов'язаних із рекламою адвокатських послуг в умовах сучасного інформаційного суспільства. Цілком очевидно є необхідність деталізації зазначених принципів положень, розробки додаткових критеріїв допустимості адвокатської реклами, її форм, змістовного наповнення, специфічних вимог для окремих способів поширення інформації про адвоката, адвокатське бюро або адвокатське об'єднання (наприклад, інтернет-реклама, створення веб-сайта, розміщення інформації в бізнес-каталогах, довідниках, на «жовтих сторінках», зовнішня реклама тощо) [17].

Становлять інтерес особливості правового регулювання етичного змісту виступів захисника в суді у деяких країнах ЄС. Так, наприклад, у Німеччині можливо виділити наступні: етичний зміст виступів адвоката в суді детально регулюється законом. Причому у ФРН Федеральним законом про адвокатуру Німеччини, на відміну від національного законодавства, чітко закріплюється обов'язок професійних захисників — адвокатів щодо дотримання етичних правил поведінки не тільки в рамках кримінального судочинства і при наданні інших юридичних послуг клієнтам, а й у повсякденному житті:

«Адвокат повинен сумлінно виконувати свої професійні обов'язки. Як у рамках своєї професії, так і поза нею він повинен бути гідним тієї поваги і довіри, якої вимагає його статус» [12].

Федеральний закон про адвокатуру Німеччини містить ретельно деталізований перелік заборон у діяльності професійних захисників. Наприклад, параграф 45 цього Закону забороняє адвокату приймати доручення клієнта в наступних випадках: якщо необхідні (очікувані) від нього дії суперечать обов'язкам адвоката, встановленим законом; якщо по тій самій справі адвокат вже консультував або представляв інтереси протилежної сторони тощо. Крім того, адвокату заборонено виступати в суді або арбітражі за дорученням того клієнта, якого раніше він обслуговував як юрисконсульт, якщо ця робота займала основну кількість його робочого часу [12].

У Німеччині деонтологічний конфлікт інтересів адвокатів і підзахисних часто вирішується на користь закону, так як норми чинного законодавства наполягають на тому, що морально виправданими можуть

виступати тільки ті методи і форми професійного захисту адвокатів, які не йдуть у протиріччя з буквою і духом закону [18].

Чинне німецьке законодавство чітко розмежовує відповідальність за правові та етичні порушення в діяльності професійних захисників, і якщо за перші настає, як правило, дисциплінарна відповідальність, то за другі професійний захисник може бути притягнутий до кримінальної відповідальності. Дисциплінарна відповідальність професійних захисників — широко поширене у ФРН явище [19].

У законодавстві ФРН ретельно деталізовані процедури притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності за порушення моральних і етичних норм поведінки. Порушення професійними захисниками — адвокатами моральних і етичних норм поведінки розглядаються судами честі, які складаються з голови і двох членів, які призначаються органами юстиції німецьких земель на певний термін (як правило, на 4 роки).

У Німеччині діє ретельно розроблена альтернативна система покарання професійних захисників — адвокатів за порушення моральних і етичних норм поведінки: штрафи, заборона займатися діяльністю на певний термін (як правило, до 5 років), догани, виключення з адвокатури [19].

Порушення правил адвокатської етики в Україні також є дисциплінарним проступком, а отже, підставою притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності (ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). У випадках, коли адвокати не виконують свої професійні обов'язки, передбачені Правилами адвокатської етики або законодавством, відповідним міжнародним стандартам, таким як вірність інтересам клієнта, порядність, надання клієнтам допомоги всіма доступними засобами, підтримка гідності професії тощо, вони можуть бути притягнуті до справедливої дисциплінарної відповідальності із застосуванням співрозмірних санкцій.

Література

1. Пилипенко Ю. С. Научно-практический комментарий к Кодексу профессиональной этики адвоката. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Федеральная палата адвокатов РФ, 2013. — С. 12.
2. Бойков А. Д. Этика профессиональной защиты по уголовным делам. — М., 1978. — С. 25.
3. Мюллера Р. Независимость — основной принцип юридической этики / Раймон Мюллера // Адвокат. — 1996. — № 11.
4. Молло М. Правила адвокатской профессии во Франции. Традиции адвокатской этики / М. Молло. — СПб. : Юридический Центр Пресс, 2004.
5. Компанійцев С. В. Деонтологічні засади діяльності адвокатів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. — Київ, 2013.
6. Деханов С. А. Адвокатура в Западной Европе: опыт и современное состояние : автореферат дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.11 / Деханов Сергей Александрович. — М., 2010. — 380 с.
7. *Code of Conduct for Lawyers in the European Union on 19 May 2006* [Электронный ресурс] // Официальный сайт Совета адвокатских объединений и юридических обществ Европы. URL: www.ccbe.eu Règlement intérieur national de la profession d'avocat [Electronic resource] // CCBE. — Access mode:http://www.ccbe.org/fileadmin/user_upload/NTCdocument/
8. *Règlement intérieur national de la profession d'avocat* [Electronic resource] // CCBE. — Access mode:http://www.ccbe.org/fileadmin/user_upload/NTCdocument/
9. *Cyprus — Code of Conduct Regulations*. http://www.ccbe.org/fileadmin/user_upload/NTCdocument/code_cyprus_enpdf1_1187702776.pdf
10. *Greece — Κώδικας ελληνικών δικηγόρων*. http://www.ccbe.org/fileadmin/user_upload/NTCdocument/code_grece_elpdf12_1187786105.pdf
11. Дюкина В. Р. Гражданско-правовое регулирование оказания адвокатских услуг в праве Европейского Союза : дис. ... канд. юрид. наук. — Специальность 12.00.03 — гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право. — М., 2014. — С. 96.
12. *Berufsordnung in der Fassung vom 1.07.2008* (Germany), (par. 8). — Электронный ресурс. — Режим доступа: http://www.ccbe.org/fileadmin/user_upload/NTCdocument/BORA_Stand_01_07_2004_1243
13. *Professional Guidelines of the Liechtenstein Chamber of Lawyers — 5 May 1994* (Liechtenstein), (par. 8). — Электронный ресурс. — Режим доступа: http://www.ccbe.org/fileadmin/user_upload/NTCdocument/fl_code_enpdf1215155596.pdf
14. *Κσoβιxα eXλvvcov Snctuopcov* (Greece), ст. 45. — Электронный ресурс. — Режим доступа: http://www.ccbe.org/fileadmin/user_upload/NTCdocument/code_grece_elpdf12_1187786105.pdf
15. *Ethical Code for Italian Lawyers* (Italy), (par. 17). — Электронный ресурс. — Режим доступа: http://www.ccbe.org/fileadmin/user_upload/NTCdocument/Italy_EN_ethical_co_11236161856.pdf
16. *Case of Casado Coca v. Spain. 24 Feb. 1994*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-94284&filename=CASE%20OF%20CASADO%20COCA%20v.%20SPAIN%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-94284&filename=CASE%20OF%20CASADO%20COCA%20v.%20SPAIN%20-%20[Russian%20Translation].pdf) (date of the application 27.12.2018).
17. Бірюкова А. Реклама адвокатської діяльності як прояв процесу глобалізації // Підприємництво, господарство і право. — № 8. — 2018. — С. 202—207.
18. Деханов С. А. Конфликт интересов в системе деонтологических отношений адвоката и клиента в странах Западной Европы // Адвокатская практика. — 2010. — № 2.
19. Маслова М. В. Зарубежный опыт правового регулирования поведения защитника в суде и возможность его использования в Российской Федерации [Текст] / М. В. Маслова // Современное право. — 2015. — № 10. — С. 158—162.

В. А. Гвоздїй,

*заступник голови Національної асоціації адвокатів
України, адвокат, керуючий партнер юридичної
фірми GOLAW*

ДО ПИТАННЯ СВІТОВОЇ ПРАКТИКИ ТЛУМАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Функціонування і розвиток адвокатської етики має на меті виконання найважливішої соціальної функції адвокатури — забезпечення права на захист від обвинувачення та надання професійної правової допомоги. В кожній правовій державі по-різному тлумачиться поняття адвокатської етики, діють різні за своєю природою правила поведінки адвокатів. У романо-германських системах права це, частіше за все, правила адвокатської етики. У Франції — *Règlement Intérieur National de la profession d'avocat*/Французькі національні внутрішні правила професії адвоката, у Німеччині правила адвокатської поведінки трактуються окремим законодавчим актом: *Bundesrechtsanwaltsordnung*/Федеральним порядком адвокатури. У країнах англосаксонської правової сім'ї діють модельні правила адвокатської поведінки. Наприклад, у США діють *Model Rules of Professional Conduct*/Модельні правила професійної поведінки, затвержені Американською асоціацією адвокатів, у Великобританії — *Bar Standards Board Handbook*/Книга стандартів для баристів. Ключовим аспектом є те, що саме правила адвокатської етики, незалежно від того, де і як вони тлумачаться, об'єднують адвокатську спільноту, відрізняють нас від інших професій, роблять нас привілейованими суб'єктами, уповноваженими захищати права та інтереси різного кола суб'єктів, закріплюють основоположні засади, які регулюють професійну діяльність адвоката в усьому світі.

Адвокати в усьому світі є спеціалізованими фахівцями, які ставлять інтереси своїх клієнтів вище своїх власних і прагнуть до поваги до принципу верховенства права. Вони повинні поєднувати безперервне оновлення інформації щодо відповідних змін, пов'язаних з наданням правової допомоги для своїх клієнтів, поваги до суду і законного прагнення

дотримуватися єдиних стандартів розвитку правового, соціального суспільства.

В цій статті автор викладає порівняльний аналіз регулювання основоположних принципів адвокатської професії, які містяться в документах різних адвокатур світу як етичні норми.

Незалежність адвокатської діяльності від зовнішнього втручання. Міжнародним кодексом адвокатської етики встановлено, що адвокати завжди повинні зберігати честь і гідність своєї професії. На практиці, а також у приватному житті вони повинні утримуватися від будь-якої поведінки, яка може дискредитувати їхню професію.

У свою чергу, Міжнародним кодексом поведінки адвокатів (затверджено Міжнародною асоціацією адвокатів/*International Bar Association*, IBA) визначено основний принцип адвокатської діяльності — незалежність адвоката і свобода адвоката щодо ведення справи клієнта. Проголошується, що адвокат повинен бути вільним — політично, економічно та інтелектуально — у представництві клієнта. Це означає, що адвокат повинен бути незалежним від держави та інших впливових інтересів і не повинен допускати, щоб його незалежність піддавалася неправомірному тиску з боку ділових партнерів. Адвокат також повинен залишатися незалежним від свого клієнта, якщо адвокат повинен користуватися довірою третіх сторін і судів.

Статутом Міжнародної асоціації адвокатів (*International Bar Association*/IBA) передбачено, що для здійснення правосуддя та функціонування верховенства права необхідно, щоб адвокат представляв інтереси клієнта у професійному становищі, вільному від будь-яких наставлень, контролю або втручань.

Дослідження питання незалежності адвокатської професії у провідних європейських державах, що відносяться до романо-германської правової сім'ї, дозволяє дійти висновків, що в деяких країнах питання незалежності та автономії адвокатської діяльності визначаються лише на рівні встановлення базових понять без додаткових тлумачень у кодексах (правилах) адвокатської поведінки, а тлумачення здійснюється або у профільному законодавстві, або в рамках судової практики. Зокрема, у Франції національними внутрішніми правилами професії адвоката визначено: «Професія адвоката є ліберальною і незалежною професією в будь-якій її формі. Адвокати виконують свої професійні функції з дотриманням принципу незалежності». Правила адвокатської етики не надають додаткових вказівок щодо обов'язків адвоката щодо незалежності адвокатської діяльності.

У свою чергу, в деяких країнах Європи, навпаки, питання незалежності адвокатської діяльності розтлумачується безпосередньо у відповідних правилах адвокатської етики. Так, у Німеччині діє Федеральний закон про адвокатуру, який забороняє адвокатам вступати в будь-які правовідносини, які можуть становити загрозу для їх професійної незалежності. Більше того, німецькі правила професійної адвокатської практики містять детальну інструкцію для практикуючих адвокатів щодо захисту своїх клієнтів у відносинах з державними та адміністративними органами, які можуть порушувати їхні права. Німецькі правила професійної практики передбачають, що адвокат є незалежним радником і представником у всіх правових питаннях і «повинен захищати свого клієнта від втрати вказаних прав. Для цього адвокат повинен захищати клієнта від прийняття неправильних, нерациональних, неправових рішень, у тому числі рішень суду та органів публічного адміністрування, і повинен діяти як гарант клієнта від неконституційного порушення його прав і свобод з боку суб'єкта владних повноважень, що перевищує надані законом повноваження.

В Бельгії, згідно з Кодексом адвокатської етики фламандського бару, незалежність є безумовним обов'язком адвоката. Фламандський етичний кодекс адвокатів Бельгії вимагає абсолютної незалежності, вільної від будь-якого тиску, особливо від його адвокатських власних інтересів або зовнішніх чинників. Адвокат повинен уникати будь-яких порушень своєї незалежності і не може нехтувати професійною етикою у взаємовідносинах з клієнтом, судом або третіми особами у будь-якій сфері професійної діяльності. Так само франко-німецький федеральний етичний кодекс адвокатів передбачає обов'язок адвоката представляти інтереси клієнта вільно, без впливу ззовні, керуючись законними повноваженнями

та принципом справедливості. Основний обов'язок адвоката — захищати та консультивати клієнта з урахуванням усієї незалежності та свободи, яка надається йому законом.

Вивчення практики розвитку адвокатської етики у країнах загального права дозволяє дійти висновку, що кодекси поведінки загального права мають подібні положення щодо незалежності адвоката, як і в правових системах романо-германської сім'ї. Адвокат не може представляти інтереси клієнта, якщо він або вона знаходиться під керівництвом, контролем чи тиском з боку третьої сторони. Зокрема, у США, з метою підтримання засади незалежності, американський адвокат повинен не дозволяти особі, яка рекомендує чи платить адвокату, керувати або регулювати будь-які професійні судження адвоката, які відрізняються від принципів клієнта.

У Великобританії незалежність адвоката є основним обов'язком. Кодекс адвокатської поведінки Сполученого Королівства передбачає, що інтереси правосуддя та інтереси клієнта можуть служити належним чином, лише якщо адвокат веде себе чесно і підтримує свою незалежність від зовнішнього впливу. Кодексом визначені приклади діянь, які можуть розглядатися як порушення незалежності адвокатської діяльності. Зокрема, це: (1) надання, обіцяння або надання будь-яких коштів (будь-якого розміру) або подарунка (крім малозначних подарунків) будь-якому клієнтові, професійному колезі або іншому посереднику; (2) позичання коштів будь-якому клієнту, професійному клієнтові або іншому посереднику.

Чесність та справедливість. Принцип чесності та справедливості є загальним для професійних етичних принципів усіх держав. Національні кодекси адвокатської етики тлумачать цей принцип в якості обов'язку адвоката дотримуватися чесності з клієнтом, відвертості з судом, особистої гідності, поваги та ввічливості до колег. Адвокати повинні бути чесними з клієнтом, поважати та сприяти справедливому здійсненню правосуддя, діяти з ввічливістю по відношенню до протилежних сторін. Одна етична дилема, з якою стикаються адвокати, полягає в тому, щоб краще залишатися лояльними до клієнта, дотримуватися будь-яких переваг у його чи її користі, зберігати конфіденційність, а також виконувати обов'язок чесності до суду.

Статтею 44 Правил адвокатської етики України доволі стисло визначено дотримання адвокатом принципу чесності та порядності під час здійснення професійної діяльності в суді. Зокрема, адвокат має поважати процесуальні права адвоката, який представляє іншу сторону, і не вдаватись до дій, що грубо порушують останні. Адвокат не повинен вчиняти дій,

спрямованих на невинувачене затягування судового розгляду справи.

У свою чергу, у Франції адвокати повинні поважати принципи честі, справедливості, неупередженості, колегіальності, тактики, помірності та ввічливості. Французький кодекс адвокатської поведінки характеризує адвоката як офіцера суду і істотного учасника справ. Кодекс дає один приклад того, як вирішити конфлікт між обов'язками адвоката перед судом і клієнтом. Пояснюється, що якщо є підстави підозрювати, що поради адвоката будуть використані для вчинення або вчинення в подальшому злочину, адвокат повинен прагнути відвести клієнта, і якщо це не вдасться, він або вона повинні вийти зі справи.

Федеральний закон про адвокатуру Німеччини передбачає, що адвокат повинен вести себе об'єктивно при здійсненні професійної практики. Це поняття включає в себе поведінку адвоката, яка передбачає свідоме поширення неправдивих відомостей або оскарження будь-яких заяв інших осіб з боку адвоката, коли інші сторони, що беруть участь у судовому розгляді, не дають підстав для таких заяв.

У Нідерландах правила поведінки передбачають, що роль адвоката в адмініструванні правосуддя ставить їх у привілейоване становище. Адвокати повинні належним чином використовувати це привілейоване становище не тільки — і навіть не в першу чергу — тому, що ця позиція і ці привілеї можуть бути поставлені під загрозу, якщо вони використовуються неналежним чином. Більше того, оскільки саме суспільство делегує адвокату відповідні права та обов'язки, адвокат повинен завжди прагнути до формування взаємовідносин з іншими суб'єктами на основі ввічливості та довіри.

У Бельгії принципи чесності та справедливості розглядаються як складові принципу колегіальності. З цього принципу випливає, що адвокати повинні дотримуватися права на захист, поважати змагальний характер судочинства та дотримуватися довіри між адвокатами в інтересах клієнта. Адвокат зобов'язаний бути лояльним до клієнта і поважати суд і третіх осіб, і утримуватися від будь-якої поведінки, яка може негативно вплинути на честь і гідність юридичної професії.

У Сполучених Штатах типові принципи чесності, особистої недоторканності і справедливості впроваджуються через відповідні обов'язки адвокатів. Наприклад, передбачається, що адвокат повинен дати чесну раду. Це означає, що адвокат повинен надати пряму раду, висловлюючи чесну і об'єктивну оцінку адвоката, навіть якщо така рада не влаштуватиме клієнта.

Конфіденційність. Принцип конфіденційності у взаємовідносинах «адвокат—клієнт» передбачає

повний і відвертий взаємозв'язок між адвокатом та клієнтом. Він забезпечує досягнення довіри у правовідносинах між адвокатом і клієнтом і допомагає адвокату надавати ефективну правову допомогу шляхом отримання усієї необхідної інформації для цього.

Загалом, обов'язок адвоката щодо конфіденційності в європейських країнах, що відносяться до романо-германської правової системи, називається «професійною таємницею/секретністю» («professional secret/secrecy»). Як романо-германська правова система, так і система загального права визнають привілей довіреної особи-адвоката, який захищає конфіденційну інформацію від розкриття та використання в судочинстві в якості доказу.

У Франції принцип конфіденційності називається «професійною таємницею». Порушення обов'язку адвоката щодо професійної таємниці є кримінальним правопорушенням, за винятком випадків, коли закон встановлює або санкціонує можливість розкриття відповідної таємниці. У Франції обов'язок адвокатської таємниці є загальним, абсолютним та необмеженим у часі. Адвокат не повинен розкривати професійну таємницю будь-яким способом, враховуючи передбачені законом винятки, коли така інформація необхідна для захисту адвоката в суді або коли розголошення дозволено законом. Професійна таємниця адвоката у Франції охоплює всі питання, пов'язані із здійсненням адвокатської діяльності, в тому числі у сфері консультацій або судових процесів, при обміні кореспонденцією між адвокатом і клієнтом або між адвокатом і його колегами; подання заяв та взагалі будь-яких документів у матеріалах справи, назви, імена та відомості про клієнтів, грошові розрахунки.

У Німеччині, як і у Франції, порушення «професійної таємниці» є кримінальним правопорушенням. Німецький адвокат зобов'язаний дотримуватися професійної таємниці згідно із Федеральним законом про адвокатуру. Це включає в себе все, що стало відомо адвокату у професійній практиці. Німецькі правила професійної практики додатково вказують, що адвокат має право і обов'язок дотримуватися конфіденційності. Це стосується всієї інформації, яку адвокат дізнається під час його професійної діяльності. Обов'язок залишається і після того, коли адвокат перестає представляти інтереси клієнта. Згідно з німецькими правилами професійної практики, обов'язок конфіденційності не поширюється, якщо захист власних інтересів адвоката вимагає розкриття такої інформації. Окрім того, німецькі правила професійної практики передбачають, що адвокат повинен чітко вимагати від своїх співробітників та будь-кого, хто бере участь у його професійній діяльності, дотримання обов'язку конфіденційності.

В. А. Гвоздй. До питання світової практики тлумачення принципів адвокатської етики

До речі, на відміну від більшості держав — членів Європейського Союзу, чинним законодавством України прямо не передбачена кримінальна відповідальність за розголошення адвокатської таємниці. Лише в тому випадку, якщо адвокатська таємниця є складовою комерційної або банківської таємниці або адвокат розголошує відомості оперативного-розшукової діяльності та досудового розслідування, адвоката може бути притягнуто до кримінальної відповідальності.

Що стосується країн загального права, то Правилами адвокатської поведінки США передбачено, що адвокат не повинен розкривати конфіденційну інформацію, якщо клієнт не дає відповідну згоду або якщо розголошення такої інформації не дозволено законом.

У США існує різниця між етичним обов'язком конфіденційності та привілеєм адвоката щодо розповсюдження інформацією щодо його клієнта. Привілеї адвоката мають більш вузьку сферу, ніж етичний обов'язок конфіденційності. Так, привілеї адвоката передбачають заборону розповсюдження конфіденційної інформації адвокатом у взаємовідносинах з урядом або судом. На противагу цьому етичний обов'язок конфіденційності захищає всю інформацію, що стосується представництва інтересів клієнта.

У Великобританії адвокат повинен зберігати конфіденційність справ кожного клієнта. Правилами адвокатської етики Сполученого Королівства передбачається, що обов'язок конфіденційності є основоположним для ефективного здійснення правосуддя. Клієнти, які довіряють своїм адвокатам, повинні мати реальну можливість зробити це, знаючи, що інформація, яку вони надають або яка надається від їхнього імені, залишатиметься конфіденційною.

У Правилах адвокатської етики Сполученого Королівства також розглядається зв'язок між обов'язком конфіденційності та обов'язком адвоката перед судом. Обов'язок адвоката перед судом не дозволяє або не вимагає від адвоката розкривати конфіденційну інформацію, отриману під час спілкування з клієнтом і без дозволу клієнта. У випадку, якщо існує ризик, що суд буде введений в оману та якщо адвокат не

розкриває конфіденційну інформацію, він або вона повинні звернутися до клієнта з проханням надання дозволу розкрити відповідну інформацію перед судом. Якщо клієнт відмовляється дозволити розкриття такої інформації, адвокат повинен відмовити у наданні відповідної інформації для суду. Обов'язок конфіденційності має і певні винятки, наприклад, якщо розголошення вимагається або дозволено законом, зокрема, адвокати можуть бути зобов'язані розкривати певні питання відповідно до законодавства у сфері отримання доходів злочинним шляхом.

Незважаючи на існування багатьох відмінностей, які виникають внаслідок різних культурних та етичних поглядів у тому чи іншому правовому суспільстві, а також відмінностей у правових системах, існують основні цінності адвокатської професії, що визнаються усім цивілізованим світом та засновані на універсальних принципах професійної незалежності, чесності та справедливості, конфіденційності. Здійснивши аналіз внутрішніх норм врегулювання питання адвокатської етики провідних правових держав, слід відзначити, зокрема, Правила адвокатської етики, які діють в Україні. Вітчизняною спільнотою адвокатів розроблено більш сучасні, деталізовані Правила адвокатської етики, в тому числі з питань дотримання норм адвокатської етики при веденні комунікації у соціальних мережах, а також використанні інших джерел мережі Інтернет. Ми також досягли значного успіху, у порівнянні з європейськими колегами, щодо врегулювання питання дотримання принципів толерантності та терпимості, корпоративності, збереження довіри суспільства, конфіденційності та недопущення будь-яких проявів дискримінації, а також у визначенні допустимих форм реагування адвоката на незаконні або неетичні дії іншого адвоката. Очевидно, що не є можливим визначити або вказати найкращі світові практики щодо розвитку адвокатської етики, але розуміння основних питань і етичних дилем у професійній практиці адвокатів сприяють прогресивному розвитку професії адвоката за сучасних умов розвитку правового суспільства.

Честь — это внешняя совесть, а совесть — это внутренняя честь.

А. Шопенгауэр

Чем больше человек стыдится, тем более он заслуживает уважения.

Б. Шоу

О. О. Джабу́рія,

*адвокат, директор АО Адвокатської фірми «Собраніє»,
член Ради адвокатів Одеської області, голова коміте-
ту з адміністративного права та адміністративного
процесу Ради адвокатів Одеської області*

АДВОКАТСЬКЕ БЮРО ТА АДВОКАТСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ЯК СУБ'ЄКТИ ВІДНОСИН ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

Розділом IX Правил адвокатської етики, затверджених звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 р., адвокатське бюро та адвокатське об'єднання визначені як суб'єкти відносин щодо забезпечення дотримання правил адвокатської етики (надалі — ПАЕ). Зазначений розділ ПАЕ містить три статті — 61, 62 та 63. Системний аналіз зазначених статей у сукупності з іншими положеннями ПАЕ свідчить про недосконалість регулювання у ПАЕ відносин щодо забезпечення адвокатськими бюро та адвокатськими об'єднаннями дотримання ПАЕ.

Так, ст. 61 ПАЕ, яка має назву «Поширення Правил адвокатської етики на діяльність адвокатських бюро, адвокатських об'єднань», містить положення абзацу першого щодо того, що ПАЕ є обов'язковими для дотримання адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями. Фактично найменування ст. 61 ПАЕ та зміст абзацу першого цієї статті входять у суперечність з назвою розділу IX ПАЕ, оскільки вони вказують на обов'язок дотримання адвокатськими бюро та адвокатськими об'єднаннями цих Правил, натомість у назві розділу мова йде про забезпечення ними дотримання цих правил (очевидно, іншими суб'єктами). Вбачається, навряд чи адвокатські бюро та об'єднання можуть бути суб'єктами дотримання цих правил з огляду на те, що ст. 2 ПАЕ, яка регулює дію ПАЕ за колом осіб, поширює їх дію виключно на фізичних осіб та жодним чином не передбачає поширення ПАЕ на адвокатські бюро та адвокатські об'єднання, які є юридичними особами.

Неможливість розглядати адвокатські бюро та адвокатські об'єднання як суб'єктів дотримання ПАЕ обґрунтовується й тим, що на відміну від адвоката чи інших фізичних осіб, на яких поширюються ПАЕ та за недотримання яких вони несуть передбачену юридичну відповідальність (наприклад,

дисциплінарну), адвокатські бюро та адвокатські об'єднання як юридичні особи жодної відповідальності за порушення ПАЕ не несуть, оскільки ні самі ПАЕ, ні законодавство такої відповідальності цих суб'єктів не передбачають.

У зв'язку з цим необхідно чітко розмежовувати суб'єктів виконання ПАЕ, якими є виключно викладені у ст. 2 ПАЕ суб'єкти — фізичні особи (всіх адвокатів України, адвокатів іноземних держав, що внесені до Єдиного реєстру адвокатів України, а також адвокатів України, право на зайняття адвокатською діяльністю яких зупинено в передбаченому законом порядку, адвокатів — членів органів адвокатського самоврядування, помічників та стажистів адвокатів, інших осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) у частині, яка застосовна до їх діяльності), та суб'єктів відносин щодо забезпечення дотримання ПАЕ, якими є адвокатські бюро та адвокатські об'єднання. Відтак з метою усунення наведених у ПАЕ суперечностей необхідно або ж змінити ст. 2 ПАЕ та визнати адвокатські бюро та адвокатські об'єднання суб'єктами, на яких поширюється дія ПАЕ (що, на мою думку, є недоцільним), або ж змінити абз. 1 ст. 61 ПАЕ, виклавши його в такій редакції: «Адвокатські бюро та адвокатські об'єднання зобов'язані забезпечувати дотримання Правил адвокатської етики суб'єктами, визначеними статтею 2 цих Правил, які входять до складу адвокатського бюро (адвокатського об'єднання)». В останньому випадку запропонована редакція абз. 1 ст. 61 ПАЕ більш повно відобразить функціональне становище адвокатських бюро та адвокатських об'єднань в системі правовідносин адвокатської етики.

Недосконаліми виглядають й інші положення розділу IX ПАЕ.

Так, аналіз ст.ст. 61—63 ПАЕ вказує на те, що вони врегульовують не тільки і не стільки відносини щодо забезпечення адвокатськими бюро та адвокатськими об'єднаннями дотримання ПАЕ, не тільки і не стільки права та обов'язки адвокатського бюро та адвокатського об'єднання як суб'єктів цих правовідносин, а й права та обов'язки адвокатів у сфері адвокатської етики (наприклад, у ст. 62, абз. 1 ст. 63 ПАЕ), тобто відносин за участі вже адвокатів. Зазначені положення доцільно було б викласти у відповідних розділах ПАЕ, в яких врегульовуються права та обов'язки адвокатів як суб'єктів виконання ПАЕ. Фактично обов'язки адвокатського бюро та адвокатського об'єднання у сфері забезпечення дотримання ПАЕ встановлюються лише абз. 2 ст. 61 і абз. 2 ст. 63 ПАЕ. Крім того, загалом вбачається обмеженість підходу і щодо викладення цих обов'язків. Доцільно було б у цьому розділі зосередити увагу виключно на обов'язках адвокатського бюро та адвокатського об'єднання як юридичних осіб та організаційних форм адвокатської діяльності. Такими, наприклад, можуть бути обов'язки щодо включення до трудових обов'язків працівників бюро та об'єднання обов'язку вивчення та дотримання ПАЕ, обов'язків, що впливають з рекламування адвокатської діяльності тощо.

Абзацом другим ст. 61 ПАЕ врегульовано обов'язок адвокатського бюро та адвокатського об'єднання забезпечити дотримання вимог ПАЕ, що стосуються укладення договору про надання правової допомоги, його виконання та припинення у випадках, коли вони є стороною цього договору. Оцінюючи загалом зазначений обов'язок адвокатського бюро та адвокатського об'єднання, відзначимо його надзвичайну важливість саме в аспекті забезпечувальних правовідносин. Саме належне виконання цими організаційними формами адвокатської діяльності зазначеного обов'язку є передумовою для виконання своїх обов'язків, визначених ПАЕ, й адвокатами цих адвокатських утворень.

Відповідно до ч. 5 ст. 27 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» зміст договору про надання правової допомоги не може суперечити Конституції України та законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, присязі адвоката України та правилам адвокатської етики. Відтак саме адвокатське бюро та адвокатське об'єднання в процедурі укладення договору про надання правової допомоги повинні попіклуватися про дотримання зазначеного положення Закону щодо відсутності підстав для відмови в укладенні такого договору, забезпечення конфіденційності відносин як між адвокатським бюро (об'єднанням) та клієнтом, так і між адвокатом та клієнтом, неприпустимості конфлікту інтересів. Важливо, щоби керівник адвокатського

бюро чи адвокатського об'єднання під час укладення договору не намагався створити у клієнта завищених очікувань від співпраці з адвокатами, не надавав клієнту різного роду обіцянок щодо наслідків виконання договору адвокатським бюро чи об'єднанням, які не ґрунтуються на обставинах справи тощо. Зазначене може бути витлумачене як безпідставне схилення клієнта до укладення договору, а в певних випадках й як обман клієнта.

Абзац другий ст. 61 ПАЕ окремо відзначає обов'язок адвокатського бюро та адвокатського об'єднання забезпечити відповідність кандидатури адвоката, якому доручається виконання договору (окремих робіт за договором), вимогам до компетентності, об'єктивно обумовленим характером доручення. Зазначений обов'язок адвокатського бюро та адвокатського об'єднання є надзвичайно важливим та таким, що його слід тлумачити у сукупності з іншим обов'язком, визначеним ст. 16 ПАЕ.

Так, відповідно ст. 16 ПАЕ на вимогу клієнта до укладення договору про надання правової допомоги адвокат (адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) має повідомити клієнту чи має адвокат належну кваліфікацію для надання професійної правничої допомоги у конкретній справі та обставини, що можуть вплинути на можливе виникнення конфлікту інтересів. На мій погляд, щодо змісту положення ст. 16 ПАЕ є певні зауваження.

Якщо щодо викладеного обов'язку адвокатського бюро та адвокатського об'єднання повідомити клієнта про обставини, які можуть вплинути на можливе виникнення конфлікту інтересів, жодних заперечень бути не може, то зовсім незграбно, на наш погляд, викладено у змісті ст. 16 ПАЕ положення щодо обов'язку адвоката, адвокатського бюро та об'єднання повідомити клієнту, чи має адвокат належну кваліфікацію для надання професійної правничої допомоги.

Так, будь-яке повідомлення клієнта про відсутність у адвоката належної кваліфікації для надання професійної правничої допомоги є підривом авторитету не лише цього конкретного адвоката, а й адвокатури загалом. Положення законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність висувають суттєві вимоги до особи, яка бажає стати адвокатом, до її професійного рівня, передбачає перевірку рівня знань через складання іспиту та проходження стажування, систематичне підвищення кваліфікації адвокатами тощо. Таким чином, будь-який адвокат повинен бути готовим потенційно надати клієнту будь-яку правову допомогу. Слід зазначити, адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання можуть лише повідомити клієнта про досвід роботи адвоката у тій чи іншій сфері правової діяльності, не оцінюючи загалом належність чи неналежність кваліфікації адвоката.

Врешті-решт обов'язок по наданню правової допомоги клієнту покладається згідно з договором про надання правової допомоги саме на адвокатське бюро чи адвокатське об'єднання, через що вони й є відповідальними перед клієнтом за якість наданої правової допомоги, а відтак зацікавлені в наданні правової допомоги адвокатом, що має належний рівень кваліфікації. У випадку, якщо така правова допомога не буде якісно надана, зазначені адвокатські утворення повинні будуть відшкодувати й заподіяні клієнту збитки. Враховуючи наведене, доцільності в існуванні ст. 16 ПАЕ у викладеній редакції немає. Натомість викладений абз. 2 ст. 61 ПАЕ обов'язок адвокатського бюро та адвокатського об'єднання забезпечити відповідність кандидатури адвоката, якому доручається виконання договору (окремих робіт за договором), вимогам до компетентності, об'єктивно обумовленим характером доручення, виглядає цілком доречним.

Досить важливою є роль організаційних форм адвокатської діяльності і у виконанні та припиненні договору про надання правової допомоги. При виконанні договору адвокатське бюро та адвокатське об'єднання повинні забезпечити надання правової допомоги належною стороною (тобто адвокатами самого адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання, залучаючи до цього інших адвокатів лише тоді, коли це відповідає умовам укладеного договору), надавати правову допомогу у місці, визначеному договором, здійснити якісне надання правової допомоги та у ті строки, які були визначені договором. У разі, якщо є підстави для припинення договору про надання правової допомоги, організаційна форма адвокатської діяльності повинна дотриматися процедури його припинення, визначеної самим договором та чинним законодавством України.

Одним з обов'язків адвокатського об'єднання у сфері відносин з забезпечення дотримання правил адвокатської етики є й визначені абз. 2 ст. 63 ПАЕ обов'язок його керівника забезпечити дотримання адвокатом — членом адвокатського об'єднання виконання Правил та заборона керівнику вчиняти дії, пов'язані зі схиланням або сприянням ухиленню адвоката від виконання професійних етичних норм. Така норма є цілком доречною, оскільки вона, з одного боку, створює додаткові гарантії дотримання адвокатом — членом адвокатського об'єднання ПАЕ, а з іншого — є гарантією, що надається вже самому адвокату — члену адвокатського об'єднання та захищає його від неправомірних дій стосовно нього з боку керівника адвокатського об'єднання.

Однак, як і деякі інші положення ПАЕ, викладена у абз. 2 ст. 63 ПАЕ норма також не позбавлена недоліків. З її змісту вбачається, що вона поширюється виключно на керівника адвокатського об'єднання та не поширюється на керівника адвокатського бюро. Можна було б погодитися з недоцільністю цього, якщо б існуюча модель адвокатського бюро як організаційної форми адвокатської діяльності не передбачала можливості праці у ньому інших адвокатів на засадах трудового договору. Однак, як вбачається з примірного статуту адвокатського бюро, що рекомендується до використання РАУ, він передбачає можливість залучати адвокатів до здійснення ними адвокатської діяльності і на підставі трудового договору. За таких умов адвокати адвокатського бюро є підлеглими керівника адвокатського бюро, а тому доцільно було б коло суб'єктів та сферу правовідносин, на які поширюються положення абз. 2 ст. 63 ПАЕ, розширити й за рахунок таких керівників адвокатського бюро та відносин, що виникають у адвокатському бюро.

Отчитываться перед своей совестью несравненно труднее, чем перед другим человеком. Если ты наедине с самим собой делаешь что-то плохое и полагаешь, что об этом никто не узнает, — ты ошибаешься. Прятаться от людей — низость, прятаться от себя — низость, помноженная на подлость и лицемерие. Будь предельно честен наедине с самим собой.

В. А. Сухомлинский

А. Р. Єреган,

адвокат, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адвокатської майстерності та міжнародної юридичної практики Академії адвокатури України

ПРОБЛЕМИ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ОСОБИ НА ЗАХИСТ

На сучасному етапі законодавець суттєво розширив обсяг прав особи, що потребує професійної правничої допомоги у кримінальному провадженні, зокрема право особи використовувати юридичну допомогу захисника, що впливає з Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конституції України, Кримінального процесуального кодексу України, Правил адвокатської етики тощо.

Вказані положення створюють засади для забезпечення права особи на захист, однак їх реалізація водночас створює обмеження.

Принцип презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини передбачає обов'язок кола учасників кримінального провадження, зокрема й захисника, поводити себе з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, як з невинуватою.

Наявність нормативно-правового забезпечення щодо належного з боку учасників кримінального провадження неупередженого відношення до особи, стосовно якої вирішується питання про притягнення її до кримінальної відповідальності, доки не буде встановлено вироком її вини, як до невинуватої, підтверджує факт порушення принципу презумпції невинуватості, навіть таким учасником справи, як захисник, що не відповідає «природі» його процесуального статусу.

Особисте внутрішнє відношення адвоката до підзахисного як до винуватої особи може створювати численні проблеми при виконанні його обов'язків, а саме впливає на використання адвокатом у повному обсязі всіх належних засобів захисту, наявних в його арсеналі, що у подальшому має негативний наслідок для реалізації права особи на захист.

Отже, проаналізувавши зазначені нормативні положення, слід дійти висновку, що існує прогалина у правовому регулюванні морально-оціночних суджень адвоката відносно підзахисного при здійсненні правової допомоги, зокрема спеціальне нормативне положення — Правила адвокатської етики не містить конкретні визначення відповідно підстав, передбачених Кримінальним процесуальним законом, згідно з якими захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає правову допомогу.

Поряд з цим Правилами адвокатської етики передбачається інститут конфлікту інтересів між адвокатом та його підзахисним.

Вказане положення містить визначення, що під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистим інтересом адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи невчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності.

Однак неможна співвіднести поняття особистого інтересу адвоката із його особистим внутрішнім відношенням до підзахисного, оскільки наявність особистого інтересу має на меті одержання для особи конкретної вигоди, як компроміс належного захисту.

Таким чином, на практиці з боку адвоката, при виконанні ним професійних обов'язків, можливе порушення права особи на захист, якщо причиною невиконання обов'язків адвокатом є порушення морально-етичних категорій, а саме особисте внутрішнє відношення адвоката до підзахисного як до винуватої особи.

Такого роду «фіктивний» захист призводить до порушення як матеріальних, так і процесуальних норм, регулюючих правовідносини у сфері забезпечення права особи на захист.

З метою уникнення порушень права особи на захист з боку адвоката при виконанні ним обов'язків

у кримінальному провадженні необхідно створити законодавче підґрунтя щодо більш чіткого та конкретного визначення особистого внутрішнього відношення адвоката до підзахисного як до невинуватої особи, доки її вину не буде встановлено вироком суду.

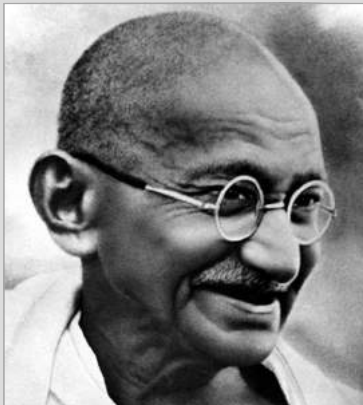
Література

1. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004;

2. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>;

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>;

4. Правила адвокатської етики від 17 листопада 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003418-12>.

Мохандас Карамчанд «Махатма» Ганди (2 октября 1869, Порбандар, Гуджарат — 30 января 1948, Нью-Дели), индийский политический и общественный деятель, один из руководителей и идеологов движения за независимость Индии от Великобритании. Его философия ненасилия оказала влияние на движения сторонников мирных перемен

- Богатый должен жить проще, чтоб бедный мог просто выжить.
- Каждый, кто желает этого, может слушать свой внутренний голос. Он есть внутри каждого.

- Служение без радости не помогает ни тому, кто служит, ни тому, кому служат.
- Принцип «око за око» сделает весь мир слепым.
- Мир достаточно велик, чтобы удовлетворить нужды любого человека, но слишком мал, чтобы удовлетворить людскую жадность.
- Найди цель, ресурсы найдутся.
- Цивилизация в подлинном смысле слова состоит не в умножении потребностей, а в свободном и хорошо продуманном ограничении своих желаний.
- Я знаю только одного тирана, и это тихий голос совести.
- Если желаешь, чтобы мир изменился, — сам стань этим изменением.
- Как только поверишь в то, что достиг идеала, дальнейшее развитие приостанавливается и начинается движение вспять.
- «Нет», сказанное с глубокой убежденностью, лучше, чем «да», сказанное только для того, чтобы обрадовать или, хуже того, чтобы избежать проблем.

Д. В. Кухнюк,

*адвокат, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри нотаріального та виконавчого
процесу і адвокатури Київського національного
університету імені Тараса Шевченка, керуючий
партнер АО «Мельник, Кухнюк і партнери»*

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА У ВІРТУАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

Як відомо, звітно-виборний з'їзд адвокатів України 9 червня 2017 року затвердив нову редакцію Правил адвокатської етики (далі — ПАЕ), які 18 липня 2017 року були оприлюднені на офіційному веб-сайті НААУ [1].

Незважаючи на те, що змін зазнали 83,6 % норм Правил адвокатської етики від 17 листопада 2012 року [2], в юридичних ЗМІ та коментарях у професійних групах у соцмережах вони обговорювалися переважно в частині дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет. Поведінці адвокатів у соціальних медіа та поширенню інформації у мережі Інтернет присвячено розділ VIII ПАЕ «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет», який складається з чотирьох статей (ст. 57—60). По суті цей розділ визначає принципи поведінки адвокатів у соціальних мережах та особливості їх дотримання. Зокрема, у ст. 57 ПАЕ визнається допустимою участь адвоката у соціальних мережах, із наведенням прикладів у яких саме, проте зазначається, що адвокат може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. При цьому, на жаль, вказана норма ПАЕ не розкриває зміст понять «авторитет адвокатів» та «авторитет адвокатури», а також не містить посилань на нормативні акти, де такі поняття визначені.

На думку автора, поняття «авторитет адвокатів» та «авторитет адвокатури» є оціночними, оскільки їх зміст не визначено у законодавстві про адвокатуру та адвокатську діяльність, а отже, вказані поняття можуть довільно та вибірково тлумачитись уповноваженим органом у залежності від обставин у кожному конкретному випадку. Відповідно до ст. 5 ПАЕ право їх офіційного тлумачення належить виключно З'їзду адвокатів України та Раді адвокатів

України (далі — РАУ). Тлумачення ПАЕ також, вочевидь, відбувається у дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (далі — КДКА) та Вищої кваліфікаційної дисциплінарної комісії адвокатури (далі — ВКДКА) під час розгляду питань про дисциплінарну відповідальну адвоката за порушення ПАЕ.

Таким чином, вже у першому реченні розділу ПАЕ, що розглядається (ч. 1 ст. 57 ПАЕ), допустимість участі адвоката у соціальних мережах визначається виключно на основі оціночних понять та залежить від розсуду органів, наділених правом офіційного тлумачення ПАЕ та дисциплінарними повноваженнями.

У ч. 2 ст. 57 ПАЕ міститься імперативна норма, яка зобов'язує адвоката при користуванні соціальними мережами, Інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет дотримуватись, зокрема, професійних обов'язків, встановлених рішеннями З'їзду адвокатів України та РАУ. Проте вичерпний перелік професійних обов'язків адвоката визначено ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року. До них, зокрема, належить обов'язок дотримання присяги адвоката України та виконання рішень органів адвокатського самоврядування (п. 1 та 6 ч. 1 ст. 21 Закону). При цьому Закон не передбачає можливість встановлення додаткових професійних обов'язків адвоката рішеннями З'їзду адвокатів України та РАУ. Відповідні повноваження вказаних органів Законом не передбачені (див.: ч. 7 ст. 54 та ч. 4 ст. 55 Закону).

Таким чином, у ч. 2 ст. 57 ПАЕ користування адвокатом соціальними мережами залежить від дотримання додаткових професійних обов'язків, встановлених яких не передбачено законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність.

Відповідно до ч. 3 ст. 57 ПАЕ використання адвокатом соціальних мереж, Інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет повинно відповідати десяти принципам, зокрема: 1) незалежності, 2) професійності, 3) відповідальності, 4) чесності, 5) стриманості та коректності, 6) гідності, 7) недопущення будь-яких проявів дискримінації, 8) толерантності та терпимості, 9) корпоративності та збереження довіри суспільства, 10) конфіденційності.

Зіставлення вказаних принципів із основними принципами адвокатської етики (ст. 6—13 ПАЕ) свідчить, що лише два з них — незалежність та конфіденційність збігаються. Отже, на думку розробників нової редакції ПАЕ, таких принципів, як професійність, відповідальність, чесність, стриманість та коректність, гідність, недопущення будь-яких проявів дискримінації, толерантність та терпимість, корпоративність та збереження довіри суспільства, адвокати повинні дотримуватись тільки у «віртуальному житті». При цьому ст. 58—60 ПАЕ, не розкриваючи зміст вищевказаних принципів, лише визначають особливості їх дотримання при користуванні соціальними мережами, Інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет.

Прикметно, що при затвердженні попередньої редакції ПАЕ від 17 листопада 2012 року Установчим з'їздом адвокатів України [3] було вилучено принцип чесності та порядності, який існував у редакції ПАЕ від 1 жовтня 1999 року [4]. Отже вочевидь принцип чесності та порядності, який виявився зайвим серед загальних принципів адвокатської етики, став чомусь необхідним при користуванні адвокатами соціальними мережами, Інтернет-форумами та іншими формами спілкування в мережі Інтернет.

Більш детальний аналіз вказаних норм ПАЕ свідчить про те, що при підготовці розділу VIII ПАЕ були частково використані Міжнародні принципи поведінки в соціальних мережах для юридичних професій (IBA International Principles on Social Media Conduct for the Legal Profession), прийняті Радою Міжнародної асоціації юристів 24 травня 2014 року (далі — Принципи IBA [5] та Правила поведінки адвокатів у інформаційно-телекомунікаційній мережі «Інтернет» затверджені Радою Федеральної палати адвокатів РФ від 28 вересня 2016 року (далі — Правила ФПА РФ) [6], які враховують вказані Принципи.

У вступі Принципів IBA зазначено, що ці принципи розроблені з метою сприяння асоціаціям адвокатів та регуляторним органам по всьому світу впровадження настанов для юридичної професії щодо поведінки в соціальних мережах, які відповідатимуть правилам професійної етики та морально-етичним нормам. Ці норми є вкрай важливими, адже соціальні

медіа слугують майданчиком, завдяки якому, зокрема, правники можуть сприяти здійсненню ефективного правосуддя шляхом залучення до обговорення широких верств населення. Соціальні медіа надають доступ до безмежної аудиторії та відкривають нові інструменти, такі як моніторинг правових змін у режимі реального часу та можливість їх обговорення з колегами в усьому світі. Ці ж якості також вказують на те, що соціальні медіа можуть бути використані неналежним чином, що може спричинити дисциплінарну відповідальність. Тож соціальні медіа варто використовувати так, щоб це не шкодило професійним зобов'язанням адвоката та, у більш ширшому сенсі, здійсненню ефективного правосуддя загалом.

Зокрема, Принципи IBA визначають шість базових принципів, які мають стати дороговказами для асоціацій адвокатів для подолання потенційних проблем у процесі використання соціальних мереж, до яких належать: 1) незалежність, 2) добросовісність, 3) відповідальність, 4) конфіденційність, 5) зміцнення довіри до професії у суспільстві та 6) корпоративна політика. При цьому зміст кожного із зазначених принципів докладно визначений у тексті вказаного документа.

Так стосовно принципу незалежності зазначено, що соціальні медіа створюють ситуації, у яких юристи можуть формувати видимі зв'язки з клієнтами, суддями та іншими юристами. Перед тим як вступати в онлайн відносини, юристи мають оцінити професійні наслідки публічної демонстрації зв'язку з клієнтом. Інформація та коментарі, які публікуються в мережі, мають зберігати незалежність професії у всіх її проявах, аналогічно тим, які діють у реальному житті.

Стосовно принципу добросовісності вказано, що від юристів очікується дотримання найвищих стандартів добросовісності у всіх публічних проявах, враховуючи також і поведінку у соціальних мережах. Асоціації адвокатів та регуляторні органи мають заохочувати юристів звертати увагу на наслідки, які може нести в собі поведінка в соціальних мережах для їх професійної репутації. Окрім цього, прояви в мережі важко контролювати. Наприклад, якщо негативна публікація щодо юриста набере поширення, нівелювати шкоду репутації та професійному реноме такого юриста вже буде дуже складно. Повідомлення та коментарі, які за своєю природою є непрофесійними або неетичними, можуть похитнути довіру суспільства до юридичної професії, навіть якщо вони й були опубліковані в приватному контексті.

Принцип відповідальності полягає у відповідальному використанні соціальних мереж, зокрема:

1) знанні правил їх використання, специфічних налаштувань конфіденційності та повному усвідомленні наслідків своїх дій незалежно від цих налаштувань;

2) свідомому їх використанні, яке полягає у дотриманні правил професійної етики, які діють у відповідній юрисдикції;

3) дотриманні належного їх використання, зокрема аналізу контексту, потенційної аудиторії та вірогідності неоднозначного чи неналежного сприйняття опублікованої інформації чи коментаря;

4) дотриманні законів та інших нормативних актів щодо реклами професійних послуг із дотриманням всіх відповідних правил та обмежень як у реальному житті, так і онлайн;

5) уникненні конфлікту інтересів у відношенні клієнтів, у тому числі уникненні світоглядних конфліктів, які призводять до непорозумінь з клієнтами не лише на етичному, а і на політичному чи ідейному підґрунті.

Принцип *конфіденційності* полягає в усвідомленні, що соціальні мережі не є належними платформами для роботи з клієнтськими даними або іншою конфіденційною інформацією, та розгляді питання конфіденційної інформації клієнта у більш широкому контексті.

Принцип *зміцнення довіри до професії у суспільстві* полягає у необхідності однаково слідкувати за своєю поведінкою в мережі Інтернет та реальному житті, застосовувати запобіжники та обмеження, аналогічні тим, що діють у реальному житті, для підтримання образу професіонала, якому можна довірити конфіденційну інформацію та який діє незалежно та неупереджено. Усі публікації мають бути правдивими та такими, що не вводять в оману.

Принцип *корпоративної політики* полягає у поінформованості всіх співробітників юридичних компаній про чіткі та ясні правила та умови використання соціальної мережі, в разі корпоративного її використання, запровадження ефективної корпоративної політики щодо соціальних мереж з метою транзлювання онлайн виваженості та цілісної картини діяльності компанії, відповідно до правил і вимог, закріплених у законах та інших нормативно-правових актах.

Прикметно, що у майже кожному із вказаних Принципів ІВА відзначається особлива роль асоціацій адвокатів та регуляторних органів у роз'ясненні значення цих принципів з метою сприяння та заохочення їх відповідального використання представниками юридичної спільноти, а також наголошується на тому, що в онлайн мережі необхідно застосовувати запобіжники та обмеження, аналогічні тим, що діють у реальному житті.

Правила ФПА РФ до основних принципів діяльності адвоката в мережі Інтернет відносять: 1) професійність; 2) стриманість та коректність; 3) гідність; 4) безпеку; 5) корпоративність. Як і в Принципах ІВА, у Правилах ФПА РФ докладно розглядається

зміст кожного з цих принципів. Окремими розділами у Правилах ФПА РФ врегульовані питання уникнення конфлікту інтересів, дотримання адвокатської таємниці, поширенню цих Правил на діяльність адвокатських утворень присвячені окремі розділи (розділи 3—5).

Більш детальний аналіз положень ст. 57—60 ПАЕ вказує на деякі невдалі та незрозумілі формулювання в тексті згаданих норм, які, можливо, є наслідком неправильного перекладу Принципів ІВА, та недоречні запозичення з Правил ФПА РФ.

Так відповідно до ч. 1 ст. 59 нової редакції ПАЕ адвокати при використанні соціальних мереж, Інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет повинні дотримуватись *високих стандартів чесності* та пам'ятати про наслідки їх невиконання для їх професійної репутації та авторитету адвокатури в цілому.

Відповідно до визначення чесності у Вікіпедії, чесність — це одна з основних граней людських чеснот, моральна якість, що відображає одну з найважливіших вимог моральності. Включає правдивість, принциповість, вірність взятим зобов'язанням, суб'єктивну переконаність у правоті справи, що проводиться, щирість перед іншими і перед самим собою відносно тих мотивів, якими людина керується, визнання і дотримання прав інших людей на те, що їм законно належить. Протилежністю чесності є обман, брехня, крадіжка, віроломство, лицемірство [7]. На жаль, вказане вище положення ПАЕ не містить визначення високих або, навпаки, низьких стандартів чесності, що, на думку автора, може призвести до розширеного або звуженого тлумачення цього положення ПАЕ при оцінці етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні КДКА та ВКДКА.

Відповідно до ч. 2 ст. 59 ПАЕ при встановленні контактів та спілкуванні у соціальних мережах, Інтернет-форумах та інших формах комунікації в мережі Інтернет *адвокат повинен... не допускати публічного надання коментарів адвокатами під час здійснення адвокатської діяльності*, а так само і в якості особистих суджень, позицій іншого адвоката/представника у справі, в якій вони не беруть участі... Проте незрозуміло, у який спосіб адвокат повинен не допускати публічного надання коментарів іншими адвокатами під час здійснення адвокатської діяльності.

Відповідно до ч. 3 ст. 59 ПАЕ висловлювання адвоката в соціальних мережах, Інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет не повинні мати *притаманний* правовий нігілізм, будь-який вид агресії, ворожнечі і нетерпимості. Не зрозуміло, кому, на думку авторів змін до ПАЕ, є притаманний правовий нігілізм, будь-який вид агресії, ворожнечі і нетерпимості?

Недоречним, на думку автора, є запозичення з Правил ФПА РФ положення про те, що адвокатам у соціальних мережах, Інтернет-форумах та інших формах спілкування в мережі Інтернет слід з розумною стриманістю і неухильним дотриманням принципів і норм професійної поведінки адвокатів та традицій української адвокатури ставитися до *підписання колективних листів і звернень, а також до участі в інших колективних акціях*.

Відповідно до Принципів ІВА особливістю соціальних медіа є те, що вони є зручним майданчиком для обговорення, який надає доступ до безмежної аудиторії, відкриває нові можливості та одночасно містить у собі додаткові ризики для юридичної професії.

Принципи ІВА проводять аналогію з реальним життям та містять рекомендації щодо необхідності слідкувати за своєю поведінкою як у реальному житті, де основною тезою є «не робити чи не казати в мережі те, чого б не зробили чи не сказали у реальному житті».

Автор звертає увагу, що, на відміну від Принципів ІВА та навіть Правил ФПА РФ, більшість приписів ст. 58—60 нової редакції ПАЕ сформульовані в імперативній формі.

При цьому слід пам'ятати, що відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»:

— обов'язок дотримання ПАЕ є одним з професійних обов'язків адвоката (п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону);

— порушення ПАЕ є дисциплінарним проступком (п. 3 ч. 2 ст. 34 Закону);

— систематичне або грубе одноразове порушення ПАЕ тягне зупинення права на заняття адвокатською діяльністю від одного місяця до одного року (п. 3 ч. 2 ст. 31 Закону);

— таке ж порушення, що підриває авторитет адвокатури України, тягне позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю (п. 4 ч. 2 ст. 32 Закону).

Таким чином, на думку автора, включення до ПАЕ розділу VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет» в існуючій редакції призвело до:

— істотного обмеження адвоката у свободі висловлювань у соцмережах та при поширенні інформації у мережі Інтернет;

— визначення допустимості участі адвоката у соціальних мережах виключно на основі оціночних понять та у залежності від розсуду органів, наділених правом офіційного тлумачення ПАЕ та дисциплінарними повноваженнями (ч. 1 ст. 57 ПАЕ);

— можливості встановлення органами адвокатського самоврядування додаткових професійних обов'язків адвоката рішеннями з'їзду та РАУ (ч. 2 ст. 57 ПАЕ) всупереч ст. 21, ч. 7 ст. 54 та ч. 4 ст. 55 Закону;

— запровадження десяти принципів використання адвокатом соцмереж, Інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет, які у переважній більшості не відповідають принципам ПАЕ, яких адвокат має дотримуватись у реальному житті та інших відносинах (ч. 3 ст. 57 ПАЕ) [8].

З метою виправлення ситуації, що склалася в результаті включення до ПАЕ розділу VIII «Дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет в існуючій редакції, на думку автора, слід розробити та внести зміни до цього розділу ПАЕ, якими:

1) вилучити з тексту вказаного розділу незрозумілі та оціночні поняття, які можуть призвести до розширеного тлумачення поведінки адвоката у дисциплінарній практиці КДКА та ВКДКА;

2) привести у відповідність до основних принципів адвокатської етики принципи використання адвокатом соціальних мереж, Інтернет-форумів та інших форм спілкування в мережі Інтернет;

3) вилучити із статей розділу положення, які суперечать Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»;

4) вилучити з тексту статей розділу положення, які обмежують право адвокатів на свободу висловлювань, підписання колективних листів і звернень, участь в інших колективних акціях тощо;

5) надати нормам розділу переважно рекомендаційний характер.

Використані джерела

1. *Правила адвокатської етики, затверджені звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/3ae9a115a40b9a5bc04f_file.pdf

2. Кухнюк Д. Нові ПАЕ як дзеркало адвокатського самоврядування в Україні //Юридична газета online [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/>

publications/practice/inshe/novi-pae-yak-dzerkalo-advokatskogo-samovryaduvannya-v-ukrayini.html

3. *Правила адвокатської етики, затверджені Установчим з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/mus20912>

4. *Правила адвокатської етики, схвалені Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті міністрів*

Д. В. Кухнюк. Адвокатська етика у віртуальній реальності

Україні 1 жовтня 1999 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS128.html

5. Принципи Міжнародної асоціації юристів (ІВА) щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій http://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/10/IBA-International-Principles-media_ukr.pdf

6. Правила поведіння адвокатів в інформаційно-телекомунікаційній мережі «Інтернет» [Електронний

ресурс]. — Режим доступу: http://fparf.ru/documents/council_documents/council_recommendations/28316/

7. Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C>

8. Звіт Кухнюк Дмитро Адвокатська етика в Україні — Звіт // Дмитро Кухнюк — Лабораторія законодавчих ініціатив. 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://parliament.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/report.pdf>

Петр Капица (26 июня [8 июля] 1894 года, Кронштадт — 8 апреля 1984 года, Москва), советский физик, инженер и инноватор, видный организатор науки, лауреат Нобелевской премии по физике (1978), общественный деятель

ОДИННАДЦАТЬ ЦИТАТ ПЕТРА ЛЕОНИДОВИЧА КАПИЦЫ

1. «Надо что-то переделать: либо теорию, либо эксперимент. Теорию переделать легче».
2. «Если эксперимент упирается, значит потом пойдёт хорошо».
3. «Чем лучше работа, тем короче она может быть доложена».
4. «Никогда человек хорошо не знает своего предмета, если он ему никого не обучает».
5. «Здесь никто не ругается, а... идет научное обсуждение».
6. «Физика, как и все остальное, во многих странах больна болезнью Паркинсона. Пока помещения и оснастка плохи, работа идёт хорошо, но как только создаются хорошие условия, работа прекращается».
7. «Дело не в размере. Атомное ядро ещё мельче, а страсти вокруг него ещё больше».
8. «Если академика через 10 лет после смерти ещё помнят, он — классик науки».
9. «Хороший учёный, когда преподаёт, всегда учится сам. Во-первых, он проверяет свои знания, потому что, только ясно объяснив другому человеку, можешь быть уверен, что сам понимаешь вопрос. Во-вторых, когда ищешь форму ясного описания того или иного вопроса, часто приходят новые идеи. В-третьих, те, часто нелепые, вопросы, которые задают студенты после лекций <...> заставляют с совершенно новой точки зрения взглянуть на то явление, к которому подходим всегда стандартно, и это тоже позволяет творчески мыслить».
10. «Деньги должны оборачиваться. Чем быстрее тратишь, тем больше получаешь».
11. «В основе творческого труда всегда лежит... чувство протеста».

В. Г. Маслов,

*адвокат, член дисциплінарної палати
кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури
Одеської області, заслужений юрист України*

АДВОКАТСЬКА ТАЄМНИЦЯ В ПРОЦЕДУРІ ДИСЦИПЛІНАРНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Безумовною гарантією здійснення адвокатської діяльності є дотримання адвокатом адвокатської таємниці. Відповідно до вимог статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Правове регулювання адвокатської таємниці міститься як в статті 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», так і у статті 10 Правил адвокатської етики.

Адвокат є носієм прав та обов'язків перед клієнтом, та збереження адвокатської таємниці є фундаментальним базовим обов'язком при здійсненні адвокатської діяльності.

Звільнення адвоката від адвокатської таємниці допускається виключно у випадку пред'явлення клієнтом вимог до адвоката (в межах необхідних для захисту його прав та інтересів, що передбачено частиною 4 статті 22 Закону) та у разі подання адвокатом в установленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформації центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів,

одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, не є порушенням адвокатської таємниці (що передбачено частиною 6 статті 22 Закону).

Однак адвокат не звільняється від обов'язку збереження адвокатської таємниці у випадку, коли відносно нього подається скарга до дисциплінарної палати іншою особою, ніж клієнт. Відповідно до вимог статті 36 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» право на ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката має кожен, кому відомі факти такої поведінки. І хоча закон і передбачає, що не допускається зловживання правом на звернення зі скаргами без достатніх підстав і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката, інколи таке зловживання не є очевидним на перших стадіях дисциплінарного провадження.

Відповідно до вимог частини 2 статті 38 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» член дисциплінарної палати, якому доручено проводити перевірку відомостей, викладених у заяві (скарзі), звертається до адвоката для отримання письмового пояснення по суті порушених питань.

І з цього моменту перед адвокатом постає питання, які саме відомості може він повідомити під час дисциплінарного провадження та які документи може надати дисциплінарній палаті.

У випадку, якщо заяву (скаргу) до дисциплінарної палати подано не клієнтом, а іншою особою, то перед подачею пояснень дисциплінарній палаті та будь-яких документів, пов'язаних з клієнтом, адвокату бажано отримати письмову заяву-згоду клієнта на розголошення конкретних відомостей (в порядку частини 2 статті 22 Закону). В такому разі інформація або документи втратять статус адвокатської таємниці і адвокат не буде нести відповідальність за розголошення адвокатської таємниці.

Проте як діяти адвокату, якщо клієнт відмовляється від дачі такої згоди, а захистити себе від скарги (заяви) необхідно.

Нагадаю, що адвокатською таємницею є:

- факт звернення особи за правовою допомогою;
- будь-яка інформація, що стала відома адвокату у зв'язку з наданням професійної правничої (правової) допомоги;
- зміст порад, консультації, роз'яснень, документів, відомостей, матеріалів, речей, інформації, підготовлених, зібраних, одержаних адвокатом або наданих ним клієнту в рамках професійної допомоги чи інших видів адвокатської діяльності.

Таким чином, без згоди клієнта адвокат не може надати перевіряючому члену дисциплінарної палати навіть договір про правову допомогу, укладений між ним та клієнтом.

У такому випадку адвокату бажано повідомити члена дисциплінарної палати про відсутність згоди клієнта на розголошення адвокатської таємниці, що має бути підтверджено належними доказами (письмовою відмовою клієнта як приклад). По-друге, адвокат може ініціювати питання перед членом дисциплінарної палати щодо отримання відповідної інформації в межах повноважень, наданих статтею 38 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

По-третє, відповідно до вимог частини 3 статті 70 Правил адвокатської етики адвокат не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні дисциплінарного проступку. Обов'язок доказування вини адвоката у вчиненні дисциплінарного проступку покладається на особу, яка ініціює питання дисциплінарної відповідальності відносно адвоката.

Правила адвокатської етики також надають можливість адвокату в випадку, коли в конкретній ситуації важко визначити варіант поведінки, який у певних обставинах відповідав би нормам Правил, звернутись за роз'ясненнями до Ради адвокатів України чи З'їзду адвокатів (стаття 69 Правил). Дії адвоката, що відповідають роз'ясненню Ради адвокатів України чи з'їзду адвокатів України, не можуть бути поставлені йому за провину і мати наслідком накладення дисциплінарного стягнення. Однак у цьому випадку необхідно враховувати, що на сьогоднішній час Рада адвокатів України збирається один раз на місяць, а отже, розгляд питання може зайняти деякий час. На жаль, діюча редакція Правил адвокатської етики не дає можливості вирішити подібні питання на регіональному рівні Ради адвокатів регіону.

Зазначене свідчить про сувору необхідність дотримання адвокатами Правил адвокатської етики навіть тоді, коли сам адвокат перебуває у вразливому стані.

Андрей Дмитриевич Сахаров (21 мая 1921, Москва — 14 декабря 1989, Москва), советский физик-теоретик, академик АН СССР, один из создателей первой советской водородной бомбы. Общественный деятель, диссидент и правозащитник; народный депутат СССР, автор проекта конституции Союза Советских Республик Европы и Азии. Лауреат Нобелевской премии мира за 1975 г. За свою правозащитную деятельность был лишён всех советских наград и премий и в 1980 г. выслан с женой Еленой Боннэр из Москвы. В конце 1986 г. Михаил Горбачев разрешил Сахарову вернуться из ссылки в Москву, что было расценено в мире как важная веха в деле прекращения борьбы с инакомыслием в СССР.

ИЗ НОБЕЛЕВСКОЙ ЛЕКЦИИ АНДРЕЯ САХАРОВА «МИР. ПРОГРЕСС. ПРАВА ЧЕЛОВЕКА» (11 декабря 1975 г.)

...Мир, прогресс, права человека — эти три цели неразрывно связаны, нельзя достигнуть какой-либо одной из них, пренебрегая другими.

...Только в атмосфере интеллектуальной свободы возможна эффективная система образования и творческой преемственности поколений. Наоборот, интеллектуальная несвобода, власть унылой бюрократии, конформизм, разрушая сначала гуманитарные области знания, литературу и искусство, неизбежно приводят затем к общему интеллектуальному упадку, бюрократизации и формализации всей системы образования, к упадку научных исследований, исчезновению атмосферы творческого поиска, к застою и распаду.

...Мы должны бороться за каждого человека в отдельности, против каждого случая несправедливости, нарушения прав человека — от этого зависит слишком многое в нашем будущем.

О. Г. Свида,

адвокат, кандидат юридичних наук, доцент кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія», доцент

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДОДЕРЖАННЯ АДВОКАТАМИ ЕТИЧНИХ ПРАВИЛ ПОВЕДІНКИ

Адвокати представляють собою професійну групу, об'єднану певним соціальним статусом, спільністю завдань, функцій, традицій, інтересів. Це неминуче накладає відбиток на культуру, систему цінностей, моральність кожного адвоката, незалежно від того, чи займається він адвокатською діяльністю індивідуально або в складі адвокатського об'єднання.

Окрім того, адвокатура як незалежний від держави інститут виступає багато в чому в нашому суспільстві як сполучна ланка між державою й громадянами, іноді в дуже непростих ситуаціях і спорах. Складність адвокатської професії, безсумнівно, вимагає дотримання адвокатами моральності й високих стандартів поведінки в здійсненні своєї професійної діяльності. Тому особливу значимість набуває проблема вироблення та вдосконалення етичних принципів адвокатської діяльності й забезпечення їх додержання.

Питання запровадження етичних норм поведінки адвокатів не є новим, оскільки вироблення особливих правил поведінки спочатку стосувалося поведінки юристів взагалі, а з поступовим ускладненням юридичної професії намітилася тенденція до диференціації етичних правил поведінки суддів, прокурорів, нотаріусів та, звичайно, адвокатів. В Україні сьогодні діють Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів, затверджений Всеукраїнською конференцією прокурорів 27 квітня 2017 року, Кодекс суддівської етики, затверджений на XI черговому з'їзді суддів України 22 лютого 2013 року, Кодекс правил професійної етики нотаріусів України, затверджений на черговому З'їзді нотаріусів України 20 квітня 2018 року. Прийняті також Правила етичної поведінки поліцейських, затверджені Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 9 листопада 2016 року № 1179.

Безумовним є й той факт, що норми професійної етики розвивалися та продовжують розвиватися разом з моральними правилами поведінки у суспільстві. Яскравим прикладом цього за аналогією щодо суддів можна навести таке: за Судовими статутами 1864 року безумовною підставою припинення статусу судді відповідно по правил професійної етики тих часів було спільне проживання судді-чоловіка (жінки не могли бути суддями) із жінкою без перебування у шлюбі, що на сьогодні не розглядається як щось аморальне та таке, що суперечить етичним нормам поведінки.

На теперішній час питання адвокатської етики врегульовано у Правилах адвокатської етики, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 року (з наступними змінами та доповненнями).

Важливим є питання щодо природи цих Правил. Видається, що їх слід розглядати з двох боків. Насамперед, це ті високі стандарти діяльності адвокатів, відповідати яким адвокати добровільно узяли на себе обов'язок — це впливає з того, що Правила були затверджені самими адвокатами на з'їзді адвокатів України — найвищим органом адвокатського самоврядування. З іншого боку, цей акт деталізує зміст етичних принципів, врегульовує різноманітні аспекти практичної та соціально-публічної діяльності адвокатів, а їх недодержання є підставою для притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності.

Додержання адвокатами цих Правил є не лише умовою високопрофесійної правничої допомоги, але й суттєво впливає на рівень довіри громадян до адвокатури в цілому.

Дотримання адвокатами правил етичної поведінки впливає з вимог пункту 1 частини 1 статті 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську

діяльність» від 5 липня 2012 року, якою передбачено коло обов'язків адвоката, серед який закріплено обов'язок «дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики». Цей обов'язок кореспондує із адвокатською присягою, визначеною в ст. 11 Закону, при складенні якої адвокат в урочистій обстановці бере на себе обов'язок, окрім іншого, «дотримуватися... правил адвокатської етики». Окрім того, допущення адвокатом поведінки, що підриває авторитет адвокатури, зокрема в питаннях моралі, чесності, дотримання інших норм адвокатської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до адвокатури, відповідно до статті 34 Закону є однією з підстав дисциплінарної відповідальності адвоката.

До речі, професійна етика є одним з важливих критеріїв кваліфікаційного оцінювання особи, яка виявила бажання стати адвокатом (ст. 9), оскільки обов'язковим етапом є складення кваліфікаційного іспиту, який полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, *адвокатської етики особи* (виділено мною. — О. С.), яка виявила бажання стати адвокатом, а також у виявленні рівня її практичних навичок та умінь у застосуванні закону.

Отже, чинне законодавство приділяє значну увагу обізнаності адвокатів з правилами етичної поведінки та встановлює юридичну відповідальність за їх порушення.

Ще одним важливим питанням, що безумовно впливає на рівень довіри до адвокатури і яке потребує свого дослідження, є проблема врегулювання поширеності дії етичних правил поведінки за колом осіб.

Відповідно до статті 2 Правил їх дія поширюється на всіх адвокатів України, адвокатів іноземних держав, що внесені до Єдиного реєстру адвокатів України,

а також адвокатів України, право на зайняття адвокатською діяльністю яких зупинено в передбаченому законом порядку. Цікавим, проте цілком логічним є також положення, що дія Правил також поширюється й на помічників та стажистів адвокатів, інших осіб, які перебувають у трудових відносинах з адвокатом (адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням) у частині, яка застосовна до їх діяльності.

Слід також обов'язково зазначити, що положення Правил адвокатської етики повинно мати надзвичайно важливе значення й для осіб, які виявили бажання стати адвокатом. Зрозуміло, що усі положення адвокатської етики неможливо на них поширити, проте дотримання загальних засад повинно обов'язково перевірятися нарівні з іншими вимогами при вирішенні питання про допуск до адвокатської професії. До речі, на практиці це має місце, оскільки відповідно до частини 2 статті 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не може бути адвокатом особа, яка звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, — протягом трьох років з дня такого звільнення.

Отже, безумовне дотримання представниками адвокатського співтовариства високих стандартів етичної поведінки повинно стати важливою передумовою для підвищення рівня довіри з боку громадян до адвокатури в цілому. Можна також зробити висновок, що проблема забезпечення рівня довіри громадян до адвокатури, безумовно, безпосередньо пов'язана й з дотриманням адвокатами етичних правил поведінки у професійній та позапрофесійній сфері.

Внушения совести в связи с раскаянием и чувством долга являются важнейшим различием между человеком и животным.

Чарльз Дарвин

Благородный человек предъявляет требования к себе, низкий человек предъявляет требования к другим.

Конфуций

А. Н. Типрова,

адвокат

АДВОКАТ И ОБЩЕСТВО

Наступил такой этап в истории адвокатуры, когда бизнес и политика, маркетинг и реклама настолько сплелись с институтом защиты, что мы перестали ощущать существенную разницу между «приоритетом интересов клиента», как принципом адвокатской этики, и выражением «клиент всегда прав». Имея в своём распоряжении богатое наследие, оставленное выдающимися предшественниками, мы используем последние тренды маркетинга, рекламируя себя на рынке товаров и услуг, не задумываясь, что попадаем в унижительную зависимость от потенциальных клиентов, теряя возможность с надлежащей строгостью подходить к выбору дел и способов защиты. Не роняет ли честь и достоинство адвокатуры такая постановка вопроса? Совместима ли с престижем адвокатской профессии проникшая из сферы обслуживания и торговых рядов *расшаркивающая* услужливость адвоката перед клиентом, обществом и государством?

«Честь и достоинство», именно эти слова всплывают в нашем сознании при ознакомлении с биографиями, речами, научными и публицистическими статьями блестящих знатоков человеческих душ и мастеров-виртуозов художественного слова В. Д. Спассовича, Ф. Н. Плевако, А. И. Урусова, П. А. Александрова, О. Я. Пергамента, С. А. Андреевского, М. Г. Казаринова.

Существенно модернизированные, вошли они в нашу профессиональную жизнь, очертив границы допустимого поведения адвокатов XXI века, вместе с правилами адвокатской этики, замечательным образчиком которых можно считать «Правила поведения присяжных поверенных в России» 1913 г.

Однако вместе с великолепными традициями переняли мы и злободневные вопросы профессиональной этики, терзающие адвокатское сообщество не одно столетие. Каков он, идеальный адвокат?

Какими морально-этическими принципами должен руководствоваться? Какие задачи перед собой ставить и какие использовать для их решения способы? Как, выполняя профессиональный долг, не попасть под беспощадный каток общественного мнения и, угодив под него, сохранить самообладание? Нужен ли обществу и государству высокоморальный адвокат, являющийся воплощением мужества, честности и справедливости?

Адвокаты не прилетают с далёких планет, они являются неотъемлемой частью той общественно-политической обстановки, которая сложилась на определённом этапе исторического развития того или иного государства, его зеркальным отражением.

Профессиональная этика адвоката базируется, прежде всего, на общечеловеческих ценностях, зафиксированных ещё в Ветхом Завете. А отношение к профессии и понимание своего предназначения в ней потому индивидуально, что формируется не в силу приобретения особого статуса, подтверждаемого свидетельством о праве на занятие адвокатской деятельностью, а на основании сложившегося в окружающем его социуме и повлиявшего на формирование его личности мировоззрения, культуры, идеологии, образования и семейных ценностей. Неизгладимый отпечаток накладывает жизненный и, в частности, профессиональный опыт, приобретённый в разных сферах жизнедеятельности.

Разбираемые дисциплинарными комиссиями жалобы и претензии клиентов, столь же древние, как и сама адвокатура, свидетельствует о том, что формальные писанные или неписанные правила поведения, обязательность которых, безусловно, не оспаривается, не могут отрегулировать сферу умственного и нравственного развития, убеждений, всего того, что побуждает человека к действиям, составляет его

духовное достояние. Совершенно справедливо было подмечено бельгийским адвокатом XIX века Эдмоном Пикаром: «Принципы надо прививать тем, у кого их нет, а не терять напрасно время, вколачивая их тем, у кого они есть свои и совершенно другие» [1; 102].

Пока самые светлые умы не только просвещённой Европы, но и отечественной присяжной адвокатуры выискивали юридические формулы, выстраивали теории и аксиомы, общество тем временем формировало адвокатуру сообразно своим потребностям и возможностям, то возвышая её до небес, то прибавляя в воспитательных целях к кресту.

Но и адвокатура, в свою очередь, проникая во все сферы жизнедеятельности государства и занимая ответственные посты в органах управления, оказывала сильное влияние на правовое воспитание своего общества. Как правозащитный институт выстраивала она свою концепцию соблюдения этических принципов и правил поведения и ревностно следила за их соблюдением, осознавая, что неглижирование адвокатами профессиональными обязанностями увеличит государственное вмешательство и полностью низведёт этот институт в глазах общественности к минимальному уровню надёжности, а адвокатские объединения — к потере реальной независимости.

Наиболее успешными в этом плане оказались французские адвокаты, чей авторитет был неоспорим даже монархией. Так, в XVII веке при малолетстве Людовика XIV, «Короля Солнце», имел место такой случай. Оскорбленные ссылкой генерального адвоката Омера Талона, все парижские адвокаты отказались являться в суды и обязанности их, по повелению правительства, были возложены на прокуроров. Когда же оказалось, что прокуроры не в состоянии заменить адвоката, правительство было вынуждено вернуть Омера Талона из ссылки [2; 27].

К сожалению, отечественная адвокатура так и не успела в полной мере реализовать весь свой потенциал. События 1917 года, словно опрокинувшаяся чернильница, залили изящные образы утончённой, певчей и лиричной адвокатуры красной кляксой «революционной законности», внесли свои коррективы в институт защиты, лишив его голоса, заменив нравственные принципы и правила поведения революционным правосознанием, уничтожив адвокатуру как сообщество людей свободной независимой профессии.

Отсюда закономерный вопрос, если общество не особо заботится о своём нравственном облике, занимаясь членовредительством и самоуничтожением, вправе ли оно требовать от адвокатуры принципиальной честности, высокопрофессиональной и мужественной защиты её интересов в лице отдельных её членов? Ответ: да, вправе, ведь за спиной адвоката

непосредственно или опосредованно, но всегда чья-то жизнь и судьба. И не только по уголовным делам, где это ощущается особенно остро. От надлежащим образом построенной защиты в административном или хозяйственном процессах зависит, например, благосостояние семей тех работников, чьё предприятие не будет разорено, да и государства, которое не лишится поступлений в бюджет в виде обязательных платежей и сборов.

«Адвокат является стражем закона, так как отметаёт всё лишнее и ненужное, расчищает смысл дела, раскрывает побуждения и личность человека, оказавшегося на скамье подсудимых, — писал в своё время в «Воспоминаниях старого адвоката» присяжный поверенный Григорий Рубинштейн, — на нём лежит долг осветить всякое дело так, чтобы оно перестало быть засоренным мелочами» [3; 37].

Главная задача, предназначение и сложность адвокатуры заключаются в том, что, защищая права и интересы сторон, она постоянно пребывает в самом центре борьбы права с неправом, дозволенного с недозволенным, нравственного с безнравственным, вступая в противостояние с государством и общественным мнением, чей приговор самый жестокий, молниеносный и не терпящий ничьих критических замечаний.

История знает ряд случаев, когда общественное мнение оказывало настолько мощное воздействие, что, в конце концов, судьба подсудимого была предreshена ещё до судебного заседания.

Классическим примером является дело 1898 года по обвинению Эмиля Золя в клевете и «диффамации». Суть обвинения сводилась к тому, что Э. Золя, выступив в защиту офицера генерального штаба капитана Альфреда Дрейфуса, обвинённого в шпионаже, написал открытое письмо президенту Франции Феликсу Фору, где изобличал военных чиновников в фабрикации доказательств. Решением суда присяжных Эмиль Золя был признан виновным. Вместе с тем замечательная речь адвоката Лабори послужила важным исходным моментом к благополучному исходу дела самого Дрейфуса [4; 22]. В зале суда на долю адвоката выпала не столько защита, сколько борьба с формализмом суда, ставшего на отпечатавшуюся в общественном сознании точку зрения, так как правительство, армия, парламент, большая часть прессы — всё это с редким единодушием соединилось против его подзащитного.

Справедливости ради следует упомянуть, что судебный процесс проходил во Франции, являющейся родоначальницей адвокатуры, а рука об руку с Лабори стояла мощная, сплочённая адвокатская корпорация.

В отличие от европейской, отечественную адвокатуру постигла совершенно иная участь. Как

нельзя более наглядно её трагическую судьбу после октября 1917 года демонстрирует незавидная доля присяжного поверенного, уроженца г. Одессы Ковшарова Ивана Михайловича, расстрелянного в 1922 году в связи с его принципиальной позицией при осуществлении защиты Церкви, её служителей и имущества от советской власти. Бывшие заслуги адвоката, защищавшего когда-то революционеров от царского правительства, как видно, очень быстро нивелировались, когда он не пожелал раствориться в претящей ему общественной идеологии, оставшись верным своим идеалам и принципам.

Так каким же хочет видеть адвокатуру общество, какими морально-нравственными качествами её наделяет, и совпадают ли эти качества с истинными принципами адвокатской этики?

Франсуа Этьен Молло, автор «Правил поведения адвокатов во Франции», сила всеобщего признания которых была так велика, что почтение к ним равнялось уважению к закону, а нарушение признавалось Советом за тяжкий профессиональный проступок, придавал адвокату такие личностные качества, как честность и бескорыстность, скромность и независимость, безукоризненность в поведении, как на суде, так и вне его, в соблюдении обычаев адвокатуры и верности присяге [5; 2].

Для известного немецкого криминалиста, гейдельбергского профессора Карла Иосифа Антона Миттермайера настоящий адвокат — это адвокат, обладающий большими юридическими познаниями, здравым смыслом, значением человеческого сердца и всех житейских отношений, внушающий к себе доверие по безупречному характеру и честности, занимающийся своим делом по совести, а не из-за одного только вознаграждения, обладающий мужеством выступить прямо против всякого противника; как бы он силен ни был по положению, по богатству, по власти, хотя бы это было само правительство [6; 12—13].

Одесский совет присяжных поверенных в постановлении 1907 года, рассматривая дисциплинарное производство по жалобе на одного из адвокатов, изложил своё видение о тех нравственных качествах, которыми должно обладать адвокатское сословие. По мнению Совета, оно должно представлять самое верное речательство нравственности, знания и честности убеждений при защите вверенных ему интересов тяжущихся, обвиняемых и других лиц, участвующих в деле [7;1].

Профессор Д. П. Ватман отмечал, что безупречная честность при ведении дел — руководящий принцип адвокатской деятельности как общественного служения [8; 30].

Как видно, вне зависимости от эпохи, государственных границ и политических режимов принципы честности, справедливости и мужественности были определяющими в профессиональной этике адвокатов. Не потому ли, что все они берут своё начало из общечеловеческих, не имеющих национальной принадлежности, ценностей.

Не секрет также, что честность и принципиальность адвоката не всегда являются теми качествами, которые устраивают обратившегося к нему клиента, желающего получить положительный результат и как можно скорее.

Ещё дореволюционной присяжной адвокатуре приходилось признавать тот факт, что клиенты, заинтересованные в быстрой победе, скорее прибегнут к помощи того из адвокатов, кто сможет, преступив моральную сторону дела, изыскать методы защиты и аргументы, пусть даже и не законные, но гораздо более эффективные, чем соответствующие закону и нравственности способы ведения дела.

Таким образом, вопрос о том, нужна ли обществу честная, профессиональная и независимая адвокатура, остаётся открытым.

Список литературы

1. *Пикар Э.* Об адвокате (парадокс) / перевод присяжного поверенного М. Кетриц. — М. : Изд-во Скороп. А. А. Левенсон., 1898. — 120 с.
2. *Кистяковский А.* Адвокатура во Франции, Англии и Германии // Журнал Министерства Юстиции. — СПб., 1863. — Т. XVII, август. — С. 253—296.
3. *Рубинштейн Г.* Воспоминания старого адвоката. Рига : Autoralzddevums., 1940. — VIII, 116 с.
4. Судебные ораторы Франции XIX века. Речи в политических и уголовных процессах. — М. : Изд-во Института международных отношений, 1959. — 567 с.
5. *Молло М.* Правила адвокатской профессии во Франции / пер. с франц. Н. П. Шубинского; издание Н. П. Шубинского. — М. : Высочайше утв. Т-во Скоропечатни А. А. Левенсон, 1894. — XVI, 98 с.
6. *Миттермайер К. И. А.* О сословии адвокатов : сочинение Гейдельбергского профессора К. И. А. Миттермайера ; с дополнениями Е. Ю. Паракена ; издание В. Бартенева и К. Ведринского. — СПб. : Типография и литография И. Паульсона и комп., 1864. — 119 с.
7. *Марков А. Н.* Правила поведения присяжных поверенных в России (опыт систематизации постановлений Советов присяжных поверенных по вопросам адвокатской этики). — М. : Типография О. Л. Сомовой, 1913. — 429 с.
8. *Ватман Д. П.* Адвокатская этика (нравственные основы судебного представительства по гражданским делам). — М. : Юридическая литература, 1977. — 94 с.

Є. С. Хижняк,

адвокат, декан факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична
академія», кандидат юридичних наук, доцент

АДВОКАТСЬКА ЕТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ АДВОКАТІВ

Етичні категорії, складні та багатоаспектні, є об'єктом дослідження вчених та філософів починаючи з давніх часів. Адвокатська етика, під якою розуміють науку про моральні вимоги до адвоката, моральні відносини, які виникають під час здійснення адвокатської діяльності, моральні приписи, якими адвокат керується під час здійснення адвокатської діяльності, пройшла тривалий шлях розвитку та становлення, поступово виокремившись з судової та юридичної етики.

Правила адвокатської етики в Україні мають складну історію розробки та прийняття, що починається з 11—12 січня 1991 р., коли на засіданні правління Спілки адвокатів України Й. Л. Бронз поставив питання про розробку етичного кодексу адвоката. Чинні правила адвокатської етики затверджено Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 9 червня 2017 р.

Значення та роль Правил адвокатської етики у житті адвокатської спільноти можна простежити від набуття статусу адвоката до практичної діяльності адвоката. Норми Правил адвокатської етики пронизують все життя адвокатів та є особливо важливими, адже статус адвоката є невід'ємним від особи, яка є носієм цього статусу. Слід зазначити, що адвокат повинен турбуватися не лише про власну репутацію, а й про репутацію та повагу до інституту адвокатури загалом.

Особа, яка бажає отримати статус адвоката та свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, повинна скласти кваліфікаційний іспит, який полягає у виявленні теоретичних знань у галузі права, історії адвокатури, адвокатської етики, а також у виявленні рівня практичних навичок особи та умінь у застосуванні закону. Програма складення кваліфікаційного іспиту, затверджена рішенням Ради адвокатів України № 68 від 26 лютого 2016 р., передбачає окремий блок, присвячений адвокатській етиці, та спрямована на перевірку знань особи щодо основних принципів

адвокатської етики, дії Правил адвокатської етики за предметом, колом осіб та в часі, незалежності та свободи адвоката у здійсненні адвокатської діяльності, конфіденційності, обов'язку адвокатів зберігати адвокатську таємницю, компетентності і добросовісності, поваги до адвокатської професії, вимоги до рекламування адвокатської діяльності тощо.

При проходженні Адаптаційного курсу в професію адвоката для стажистів, передбаченого Положенням про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженого Рішенням Ради адвокатів України № 80 від 1 червня 2018 р., стажист має пройти сім модулів. Один з них, присвячений адвокатській етиці, розрахований на 8 уроків, що містять відеоматеріали (6 уроків), та передбачає виконання тестового та практичного завдань. Окремі питання щодо адвокатської етики також містяться у модулі «Взаємовідносини між адвокатом та клієнтом».

Зміст присяги адвоката свідчить про те, що майбутній адвокат присягає у своїй адвокатській діяльності дотримуватися не лише принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, але й правил адвокатської етики (ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Відповідно до ст. 21 Закону дотримання присяги адвоката України та правил адвокатської етики визначається професійним обов'язком адвоката.

Порушення правил адвокатської етики є дисциплінарним проступком адвоката відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 34 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики є підставою накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю (ст. 31), а систематичне або грубе одноразове порушення правил, що підриває авторитет

адвокатури України, — підставою для позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю (ст. 32).

Одним з обов'язкових аспектів діяльності адвоката є підвищення кваліфікації, складовою якої є покращення рівня усвідомлення правил адвокатської етики. Порядком підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженим рішенням Ради адвокатів України № 20 від 14 лютого 2019 р., встановлено, що підвищення кваліфікації адвокатів спрямовано, у тому числі, й на підвищення рівня усвідомлення ними правил адвокатської етики (п. 3). Відповідно до п. 22 адвокат за рік має отримати не менше ніж 2 залікових бали за навчання з питань правил адвокатської етики та стандартів професійної діяльності. Втім, на наш погляд, є необхідність збільшити кількість залікових балів з адвокатської етики до 3 (трьох) за період (рік) оцінювання, адже порушення правил адвокатської етики є однією з поширених підстав притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Розгляд змісту норм та принципів адвокатської етики, складних етичних ситуацій під час підвищення кваліфікації адвокатів сприятиме уникненню помилок у відносинах адвокатів з клієнтами, колегами, суддями, прокурорами, слідчими, іншими особами, з якими адвокати вступають у взаємодію під час виконання доручень клієнтів.

Вбачається, що насправді перші внески у формування високоморальних якостей майбутнього адвоката відбуваються ще задовго до підготовки до складання кваліфікаційного іспиту. Провідну роль відіграє вищий навчальний заклад, у якому навчатиметься майбутній адвокат. Пишаємося тим, що знання щодо вимог адвокатської етики студенти починають отримувати на факультеті адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія» вже з другого року навчання в рамках дисциплін «Адвокатура України» та «Історія адвокатури», які містять окремі теми та питання, що стосуються змісту та розвитку адвокатської етики.

На четвертому курсі студенти знайомляться з дисципліною «Етика адвоката», яка викладається на факультеті адвокатури з 2006 р. Метою навчальної дисципліни є надання знань щодо історії виникнення та розвитку адвокатської етики, поняття адвокатської етики, структури та змісту Правил адвокатської етики, основних принципів адвокатської етики, етичних норм, що регулюють відносини адвоката з клієнтом, відносини між адвокатами, відносини адвоката з судом та іншими учасниками судового провадження, відносини адвоката з державними органами, відповідальність адвоката за порушення Правил адвокатської етики. До предмета дисципліни також входять вимоги до поведінки адвоката в громадській, науковій, публіцистичній діяльності, при використанні мережі Інтернет. Останнє є вкрай

актуальним у сучасних умовах розвитку соціальних мереж, які не лише створюють відкриту платформу для отримання нових знань, а й додаткові ризики. Закріплення вимог щодо необхідності дотримання принципів незалежності, професійності, відповідальності, чесності, стриманості та коректності, гідності, недопущення будь-яких проявів дискримінації, корпоративності, збереження довіри суспільства та конфіденційності під час користування мережею Інтернет є актуальним та відповідає сучасним потребам суспільства.

На першому курсі магістратури окремі проблематичні аспекти адвокатської етики вивчаються в рамках дисципліни «Актуальні проблеми правового регулювання адвокатської діяльності», що спрямована на поглиблене дослідження дискусійних питань Правил адвокатської етики, доброчесності та репутації адвоката, професійних дилем у діяльності адвоката (дилема «право—закон», «доцільність—справедливість», «етика конфіденційності в стосунках адвокат—клієнт», «особисте та професійне життя адвоката»), професійної деформації адвоката.

Інші навчальні дисципліни, які викладаються для магістрів факультету адвокатури, — «Адвокатура у системі надання безоплатної правової допомоги», «Особливості тактики представництва в цивільному процесі», «Адвокат в адміністративних судах», «Способи захисту прав учасників поза кримінального судочинства» також містять важливі знання з професійної етики адвоката, зокрема щодо обов'язків адвоката при укладанні договору про надання правової допомоги, під час виконання доручення клієнтів по різних категоріях справ, при розірванні договору та т. ін.

Законодавство в Україні змінюється через необхідність приведення його до європейських стандартів, сучасних вимог суспільства. Правила адвокатської етики не є виключенням. Так, наприклад, останні зміни відбулися 15 лютого 2019 р. на V з'їзді адвокатів України (доповнення Правил положеннями щодо чесності і добропорядної репутації адвоката). Такі зміни беззаперечно стають предметом обговорення під час лекційних та практичних занять, що дозволяє студентам сформулювати власний кут зору, зробити висновки щодо наявності або відсутності прогалин у законодавстві, шляхів їх усунення. Вважаємо, що саме такі вміння будуть корисні під час здійснення власної адвокатської практики у майбутньому.

Крім того, доповнення Правил адвокатської етики новим принципом потребує внесення відповідних доповнень до Програми складання кваліфікаційного іспиту, затвердженої рішенням Ради адвокатів України № 68 від 26 лютого 2016 р., — включенням до кваліфікаційного іспиту питання про чесність та добропорядну репутацію адвоката.

О. О. Храпенко,

*адвокат, кандидат юридичних наук, доцент
кафедри організації судових та правоохоронних
органів Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ДОТРИМАННЯ АДВОКАТАМИ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ НА ТЕЛЕБАЧЕННІ ТА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Життя сучасного адвоката в Україні дуже динамічне. Неможливо стояти осторонь тих процесів, які відбуваються навколо. Те, що колись не потребувало окремого врегулювання, зараз стало необхідною для унормування сферою.

Так склалось, що адвокатська професія потребує не тільки законодавчого, а і етичного врегулювання. Етика унормовує можливу поведінку адвоката. Але ще до сих пір є певні прогалини у Правилах адвокатської етики, які необхідно заповнити новими нормами.

Протягом останнього десятиріччя представники адвокатської спільноти почали активніше приймати участь у різних телевізійних проєктах у якості експертів та вести Інтернет-блоги з порадами, рекомендаціями та своїм баченням вирішення правових проблем клієнтів.

Цей факт викликає певні питання щодо етичних аспектів поведінки адвокатів на українському ТВ—Інтернет просторі. Беручи участь у телевізійних проєктах, адвокати повинні розуміти, що пересічні громадяни, дивлячись на них, формують у своїй свідомості певний «образ захисника», який говорить від імені адвокатури в цілому. Тому адвокати повинні бути дуже обережні, обираючи як саме будуть поводити себе, щоб уникнути неетичної та непрофесійної поведінки.

Правила адвокатської етики покликані регулювати поведінку адвоката при здійсненні адвокатської діяльності. Вони регулюють відносини адвоката з клієнтом, відносини адвоката з судом та іншими учасниками судового провадження, відносини між адвокатами, дотримання норм адвокатської етики в громадській, науковій та публіцистичній діяльності адвоката, дотримання норм адвокатської етики при використанні мережі Інтернет.

Із діючих Правил адвокатської етики зрозумілим є те, що адвокат повинен дотримуватись основних принципів адвокатської діяльності. Таких як:

- незалежність та свобода адвоката у здійсненні адвокатської діяльності;
- дотримання законності;
- пріоритет інтересів клієнта;
- неприпустимість конфлікту інтересів;
- конфіденційність;
- компетентність та добросовісність;
- повага до адвокатської професії;
- чесність та добропорядна репутація адвоката;
- рекламування адвокатської діяльності.

Причому дотримання перерахованих принципів необхідне не тільки під час реалізації професійної діяльності, а за її межами, коли адвокат виступає у будь-яких популярних ТВ-шоу або веде свій блог з порадами. Адвокату слід чітко розуміти, що, отримавши свій статус та проголосивши присягу на вірність адвокатури, він може своєю необдуманною поведінкою «кидати тінь» на інститут адвокатури в цілому. Що, у свою чергу, буде плямою на іміджі адвокатури.

Якщо згадати період присяжної адвокатури, який нам подарувала судова реформа 1864 року, то можна визначити, яку роль в отриманні статусу адвоката відіграли етика і мораль. Адже особа, у якої не було високих моральних якостей, не мала права бути присяжним поверненим у Російській імперії. І саме цей період в історії адвокатури є взірцем професіоналізму адвокатів і до сьогодні.

Безумовно, сьогодні адвокатська спільнота живе сучасними реаліями. Динамічний час народжує динамічних адвокатів. Але такі принципи, як чесність, гідність, добропорядність, стриманість та коректність, незалежність та професійність, конфіденційність, відповідальність, недопущення дискримінації,

толерантність та терпимість, корпоративність та довіра суспільства, є вічними цінностями і повинні супроводжувати захисників сьогодення.

Серед усіх, дуже важливих, аспектів адвокатської діяльності можна виділити найменш врегульовану етичними правилами сферу участі адвоката в якості експерта у медійних шоу на Українському телебаченні.

Умовно можна поділити адвокатів — учасників телевізійних програм на такі чотири групи:

— **адвокат — експерт у певній галузі права** (можливо, навіть фахівець у певних категоріях справ). Такі адвокати, як правило, одноразово беруть участь у ТВ-шоу, їх запрошують надати правову оцінку конкретної ситуації, яку будуть обговорювати в студії. Перед ефіром адвокат має можливість підготуватись та осмислити можливі питання, що стануть предметом обговорення. Можливо, це є найбільш правильним проявом професіоналізму адвоката на телебаченні і популяризації адвокатської діяльності одночасно. Тому що грамотна мова, лаконічні коментарі, якісні відповіді щодо конфетного питання завжди визивають довіру у суспільства;

— **адвокат — консультант у будь-якій сфері правовідносин** (приймає участь у ТВ-шоу на постійній основі). Адвокат виконує роль «знавця всього українського права» і незалежно від теми обговорення ведучий звертається до адвоката за поясненням спірних питань. Обираючи таку роль, адвокат повинен бути дуже обережним у своїх висловлюваннях та у своїй експертній оцінці. Зрозумілим є те, що неможливо бути експертом у всіх галузях права одночасно (це не стосується загальнозрозумілих основ права, які освоює у закладах вищої освіти кожен юрист). Мова іде про те, що кожен випуск таких телевізійних програм хоч і має єдину концепцію, але, розглядаючи кожну конкретну ситуацію, потребує конкретного правового пояснення. І як правило одна програма складається з декількох епізодів, зовсім різних за проблематикою. Це виключає можливість адвоката заздалегідь підготувати розгорнуті відповіді, тому що обстановка у студії дуже швидко змінюється. В такій ситуації адвокат починає «викручуватись» та відповідати загальними фразами, як студент на іспиті, який не знає відповіді на білет і починає говорити щось близьке до теми. Така поведінка є небезпечною для іміджу адвоката, його професійної репутації та авторитету адвокатури в цілому;

— **адвокат — провокатор у різних телевізійних проектах**. Такі адвокати відвідують будь-які телевізійні проекти, в яких обговорюються найбільш резонансні справи в країні. Поводять себе дуже емоційно, а інколи навіть агресивно. Як правило, вони дуже якісно готуються до ефірів, але є прихильниками «чорного піару» самих себе. Адвокати, які обирають

такий шлях, стають на «слизьку стежку». Тому що це дуже великий ризик своїми діями не лише порушити Правила адвокатської етики, а і порушити присягу адвоката, що у свою чергу є підризом основ адвокатури;

— **адвокат — представник свого клієнта на ТВ-шоу**. Принциповою відмінністю таких адвокатів є те, що вони приймають участь у телевізійних програмах, які стосуються лише інтересів свого клієнта. Бувають випадки, коли клієнт — це актор, політик, співак, частиною життя якого є участь у ТВ-шоу. Головною метою адвоката у таких випадках є захист інтересів свого клієнта у будь-яких обставинах.

Провівши класифікацію адвокатів, які беруть участь у телевізійних програмах, можна зробити такі висновки:

— цілі, які спонукають адвокатів на участь у ТВ-шоу, — різні. Від самореалізації, потреби поділитись своїми знаннями, розкрити для себе нові горизонти в професії, бути почутим суспільством, популяризувати адвокатську професію до бажання прорекламувати себе, навіть не завжди з позитивної сторони;

— дане питання не закріплене у спеціальному розділі Правил адвокатської етики. Є лише загальні принципи для здійснення адвокатської діяльності, якими слід користуватись. Але ця сфера вже потребує окремого врегулювання, щоб уникнути в майбутньому зловживань зі сторони адвокатів.

Правилами адвокатської етики врегульовані питання щодо поведінки адвокатів у мережі Інтернет. Впровадження таких норм було очікуваним, оскільки сучасні адвокати розробляють свої сайти, активно ведуть блоги, створюють публікації у соціальних мережах. Тому очевидним є впровадження етичних норм, регулюючих цю сферу. Зрозуміло, що не можливо дотримуватись етики у реальному житті і дозволяти собі ганьбити професію у віртуальному.

Як правило, активність адвокатів у мережі Інтернет також можна класифікувати таким чином:

— **створення професійного сайту** (адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням). Такі сайти мають за мету рекламування своєї діяльності, яке теж необхідно проводити, опираючись на Правила адвокатської етики. Вони наповнені переліком послуг, які вони надають, яскравими лозунгами про свою виключну професійність, прайс на послуги, можливо, перелік нагород. При створенні таких інформативних сайтів адвокатам слід уникати будь-якої неетичної поведінки;

— **ведення блогу** (як правило, від імені адвоката). Відповідно до ст. 57 Правил адвокатської етики адвокат може розміщувати, коментувати лише ту інформацію, використання якої не завдає шкоди

авторитету адвокатів та адвокатури в цілому. В таких блогах адвокати аналізують новели законодавства, обмірковують проблемні аспекти надання правової допомоги, можливо, інформують осіб, які підписані на блог, про виграшні справи та про шлях, який необхідно було пройти до перемоги. Ризик є лише один — висока ймовірність розголошення адвокатської таємниці. Тому адвокатам слід бути дуже обережними, публікуючи інформацію про справи, які вони ведуть;

— **створення и ведення професійного або особистого профілю у соціальних мережах.** Відповідно до ст. 60 Правил адвокатської етики адвокат у соціальних мережах повинен без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини або/та опонента, які відрізняються від його власних. Адвокату не слід здійснювати заяв у соціальних мережах від імені адвокатської спільноти і видавати свою думку за її спільну думку, а треба враховувати, чи відповідають його дії в соціальних мережах іміджу та статусу адвоката. Проблемним питанням на практиці є те, що адвокати допускають прояви немотивованої агресії

та нестриманості щодо коментарів, які залишають інші користувачі соціальних мереж. Що, звісно, не може не шкодити загальному іміджу адвокатури.

Проаналізувавши дане питання, слід зазначити, що норми, які регулюють активність адвокатів у мережі Інтернет, слід ще вдосконалювати, а саме щодо притягнення до відповідальності адвокатів за неетичну поведінку.

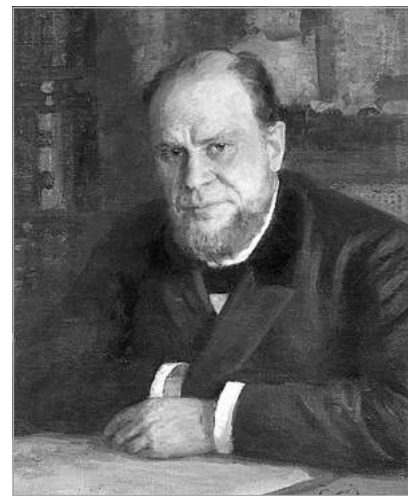
Найбільш небезпечними можуть стати випадки, коли від імені адвоката може бути створена «фейкова» сторінка особою, яка намагається дискредитувати адвоката, в якій зловмисник розповсюдить компрометуючу інформацію. Як боротися з таким явищем, щоб не покарати невинуватого — є відкритим питанням.

У цілому, Правила адвокатської етики є «живим віддзеркаленням» сучасного життя адвокатської спільноти. Вони змінюються і будуть змінюватись завжди, тому що цього вимагає життя. Але оптимістичним є те, що вічні цінності є незмінними. Це завжди буде кріпким фундаментом професійної адвокатської діяльності, яка побудована на досвіді і традиціях.

Анатолій Фёдорович КОНИ (28 января (9 февраля) 1844 года, Санкт-Петербург — 17 сентября 1927 года, Ленинград) — российский юрист, судья, государственный и общественный деятель, литератор, судебный оратор, действительный тайный советник, член Государственного совета Российской империи (1907—1917). Почётный академик Санкт-Петербургской академии наук по разряду изящной словесности (1900), доктор уголовного права Харьковского университета (1890), профессор Петроградского университета (1918—1922).

Автор произведений «На жизненном пути», «Судебные речи», «Отцы и дети судебной реформы», биографического очерка «Федор Петрович Гааз», многочисленных воспоминаний о коллегах и деятелях российской культуры.

В 1878 году суд присяжных под председательством А. Ф. Кони вынес оправдательный приговор по делу Веры Засулич. Руководил расследованием многих уголовных дел, например, делом о крушении императорского поезда, о гибели летом 1894 года парохода «Владимир» и других.

«Слово — одно из величайших орудий человека. Бессильное само по себе, оно становится могучим и неотразимым, сказанное умело, искренне и вовремя. Оно способно увлечь за собой самого говорящего и ослеплять его и окружающих своим блеском».

«Лучше ничего не сказать, чем сказать ничего».

«Шаблон — совершенно недопустимое зло во всяком творчестве».

Анатолій Фёдорович Кони

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС НАУКОВИХ ПРАЦЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ

1996

1. *Бронз И. Л.* Создание кодекса адвокатской этики — веление времени // Адвокат. — 1996. — № 1. — С. 93—94.

1999

2. *Таварткіладзе Н. М.* К вопросу о понятии адвокатской этики // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. — Одеса, 1999. — Вип. 6. Ч. 1. — С. 303—308.

2001

3. *Логінова С. М.* Адвокатська таємниця: історико-правовий підхід / С. Логінова // Право України. — 2001. — № 3. — С. 111. 234.

4. *Таварткіладзе Н. М.* Принцип доминантности интересов клиента в уголовном процессе // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. — Одеса, 2001. — Вип. 10. — С. 250—257.

5. *Таварткіладзе Н. М.* Незалежність адвокатської професії // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. — Одеса, 2001. — Вип. 11. — С. 579—582.

6. *Таварткіладзе Н. М.* Захист законного інтересу обвинувачуваного та етика адвоката // Держава і право. Сер. Юридичні і політичні науки : зб. наук. праць. — 2001. — Вип. 10. — 532 с. — С. 72—75.

2002

7. *Гловацький І. Ю.* Етичні норми професійної діяльності адвокатів Польщі в 20—30-х роках ХХ ст. / І. Ю. Гловацький // Правова держава: Щорічник наук. пр. — 2002. — Вип. 13. — С. 506—522.

8. *Каменский В. В.* Вопросы этики и закон // Информационный бюллетень Одесской областной коллегии адвокатов. — 2002. — № 3. — С. 26—30.

9. *Логінова С. М.* Адвокатська таємниця: теорія і практика : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Логінова Світлана Миколаївна — К., 2002. — 183 с.

10. *Таварткіладзе Н. М.* Роль адвоката у кримінальному судочинстві // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. пр. — Одеса, 2002. — Вип. 16. — С. 657—659.

11. *Таварткіладзе Н. М.* Про проблему рекламування адвокатської діяльності // Держава і право : зб. наук. пр. — Сер.: Юрид. і політ. науки. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. — Вип. 18. — С. 130—132.

2003

12. *Вакулєнко Т.* Культура поведения адвоката // Юрид. практика. — 2003. — 21 янв. (№ 3). — С. 6.

13. *Таварткіладзе Н. М.* Етичні основи діяльності адвоката-захисника : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Н. М. Таварткіладзе ; Одес. нац. юрид. акад. — Одеса, 2003. — 20 с.

2004

14. *Дашо Т.* Этика адвоката. Этика поведения адвоката при предоставлении юридической помощи субъектам

предпринимательской деятельности // Юрид. практика. — 2004. — 15 июня (№ 24).

15. *Лозовой В. О., Петришин О. В.* Професійна етика юриста. — Х. : Право, 2004. — 176 с.

16. *Юридична деонтологія* // Адвокат. — 2004. — № 8. — С. 41—44.

2005

17. *Бакаянова Н. М.* Етичні принципи адвокатури в Україні : монографія. — Одеса, 2005. — С. 54.

18. *Яковлев Ю. В.* Деонтология адвоката // Яковлев Ю. В. Юридическая деонтология / Ю. В. Яковлев, П. П. Бильк. — Х., 2005. — С. 49—51.

2006

19. *Завальна Ж. Д.* Судова етика адвоката // Завальна Ж. Д. Професійні навички юриста : навч. посіб. / Ж. Д. Завальна, М. В. Старинський. — Суми, 2006. — С. 54—62.

20. *Основні правила поведінки адвоката* // Організація професійної діяльності юриста: теорія і практика / наук. ред., пер. В. І. Андрейцев. — К., 2006. — С. 286—293.

2007

21. *Адвокатська етика* // Адвокатура в Україні : навч. посіб. : у 2 кн. / за ред. С. Я. Фурси. — К., 2007. — Кн. 1. — С. 143—198.

22. *Фіолєвський Д. П.* Етика — невід'ємний критерій професіоналізму адвоката. Адвокатський етикет // Фіолєвський Д. П. Адвокатура: підруч. для студентів вузів. — К., 2007. — С. 391—437.

2008

23. *Бакаянова Н. М.* Етичні аспекти прийняття адвокатом доручення на ведення справи // Актуальні проблеми держави і права. — 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.apdp.in.ua/v39/28.pdf>

24. *Бакаянова Н. М.* Етика помічника адвоката / Н. М. Бакаянова // Правове життя сучасної України: тези доповідей Всеукр. наук. конф. (Одеса, 18—19 квітня 2008 р.) — 2008. — 568 с. — С. 450—451.

25. *Варфоломеева Т. В.* Історія адвокатури. Правове становище адвокатури та адвокатська діяльність. Правила адвокатської етики: посібник / Т. В. Варфоломеева, С. В. Гончаренко. — Київ : Прецедент, 2008. — 214 с. (Матер. до складання кваліфікаційних іспитів для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатської діяльністю).

26. *Гусарев С. Д.* Професійна культура юриста. Адвокатська діяльність // Гусарев С. Д. Юридична деонтологія. Основи юридичної діяльності / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихоміров. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К., 2008. — С. 321—346; 365—375.

27. *Додержання адвокатами норм професійної етики* // Адвокатура України: навч. посіб. / за ред. В. К. Шкарупи. — 2-ге вид., випр. — К., 2008. — С. 119—128.

28. *Етика адвоката* // Юридична деонтологія : підручник / за ред. В. Д. Ткаченка. — Х., 2008. — С. 97—99.

29. Лазебний Л. Л. Застосування правил адвокатської етики: теоретичні питання і практика / Л. Л. Лазебний // Адвокат: загальнодерж. період. вид. — 2008. — № 3. — С. 51—53.

30. Лео Б. А. Судова етика адвоката. Морально-психологічні особливості адвоката // Юридична етика : навч. посіб. — Чернівці, 2008. — С. 225—232.

31. Синеокий О. В. Деонтология адвоката в современном поляризованном обществе // Синеокий О. В. Адвокатура как институт правовой помощи и защиты: учеб. пособие. — Х., 2008. — С. 288—469.

32. Скакун О. Ф. Етична культура юриста [в т. ч. адвоката] // Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : підручник. — Х., 2008. — С. 272—293.

2009

33. Варфоломеева Т. В. Впровадження міжнародних правил адвокатської етики в Україні / Т. В. Варфоломеева // Вісник Академії адвокатури України. — 2009. — Число 1. — С. 7—20. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_1_1

34. Луценко Р. Охорона адвокатської таємниці в кримінальному судочинстві, її об'єкт та суб'єкти // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. — 2009. — Вип. 2 (19). — С. 24—29.

2010

35. Бакаянова Н. М. Роль кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури в роз'ясненні правил адвокатської етики / Н. М. Бакаянова // Правове життя сучасної України: тези доповідей Міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу (Одеса, 21—22 травня 2010 р.). 2010. — 810 с. — С. 605—606.

36. Білоус К. Сутність адвокатської етики як необхідної умови здійснення адвокатом своєї діяльності / К. Білоус // Юридичний журнал. — 2010. — № 7. — С. 121—122.

37. Мітцель О. Шляхи підвищення рівня професійної етики суддів, адвокатів і співробітників правоохоронних органів / Олександр Мітцель // Вісник прокуратури: загальнодерж. фахове юрид. офіційне вид. — 2010. — № 2. — С. 122—125.

2011

38. Бакаянова Н. М. Етика адвоката: навч.-метод. посібник / Н. М. Бакаянова; НУ «ОЮА». — Одеса: Фенікс, 2011. — 44 с. (Навч.-метод. посібники).

39. Еволюція етосу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»; за ред. В. О. Лозового, В. О. Рум'янцева. — Харків: Право, 2011. — 264 с.

40. Косаренко О. І. Суд і адвокат: проблеми етики взаємовідносин / О. І. Косаренко // Вісник Академії адвокатури України. — 2011. — Число 3. — С. 189—196. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2011_3_28

41. Кошин Н. Проблеми дотримання адвокатської етики в Україні. Типові порушення та шляхи їх подолань // Юрид. газ. — 2011. — 7 черв. — С. 6—7.

42. Фіолевський Д. П. Професійна етика адвоката // Фіолевський Д. П. Юридична етика: підручник. — К., 2011. — С. 191—238.

43. Юсько С. С. Принципы и нормы профессионального поведения адвоката / С. С. Юсько // Адвокатская практика. — 2011. — № 2. — С. 14—16.

44. Яновська О. Г. Професійна етика юриста як чинник боротьби з професійними деформаціями прокурорів та адвокатів / О. Г. Яновська // Судова апеляція. — 2011. — № 2. — С. 60—67.

45. Бакаянова Н. М. Підвищення кваліфікації адвоката у світлі реалізації принципів організації та діяльності адвокатури // Право і суспільство. — 2012. — № 2. — С. 328—331.

46. Бакаянова Н. М. Про необхідність нової редакції Правил адвокатської етики // Теоретичні та практичні проблеми сталого розвитку державності та права: матеріали міжн. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.) — Т. 2. — О.: Фенікс, 2012. — С. 126—128.

47. Компанейцев С. В. Деонтологічний аспект діяльності адвоката / С. В. Компанейцев // Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24—25 лют., 2012 р.). — Одеса: Фенікс, 2012. — Ч. 1. — С. 388—390.

48. Компанейцев С. В. Деонтологічний підхід до вивчення діяльності адвоката / С. В. Компанейцев // Наука: вчора, сьогодні, завтра: матеріали XVII Междунар. науч.-практ. конф. (г. Горловка, 26—27 янв. 2012 г.). — Горловка: НВП «Інтерсервіс», 2012. — Ч. 1. — С. 99—100.

49. Компанейцев С. В. Деонтологічні вимоги до особистості адвоката / С. В. Компанейцев // Головні напрями систематизації та вдосконалення законодавства України: [у 2 т.]: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 жовт. 2012 р.). — К.: Центр правових наукових досліджень, 2012. — Т. 2. — С. 94—96.

50. Компанейцев С. В. Професійний обов'язок як структурний елемент деонтологічних засад діяльності адвоката / С. В. Компанейцев // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 115—118.

51. Полонський Ю. М. Про адвокатську таємницю / Ю. М. Полонський // Право України. — 2012. — № 9. — С. 33—34.

52. Романова А. С. Чинники формування естетичної культури юриста // Митна справа. — 2012. — № 4. — С. 59—64.

53. Семенов І. Я. Професійні дилеми, принципи, та цінності в адвокатській діяльності / І. Я. Семенов // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 66—68. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2012_2_17

54. Ходилина М. В. Некоторые этические проблемы, возникающие при осуществлении адвокатом защиты по уголовным делам / М. В. Ходилина // Адвокатская практика. — 2012. — № 3. — С. 42—46.

55. Яновська О. Етико-психологічні аспекти застосування адвокатом методик психологічного впливу в кримінальному судочинстві / Олександра Яновська // Український адвокат: щомісячне професійне видання. — 2012. — № 1—2. — С. 36—39.

2013

56. Бакаянова Н. М. Етика адвоката: навч.-метод. посібник / Н. М. Бакаянова; НУ «ОЮА». — 2-ге вид., змін. та доповн. — Одеса: Фенікс, 2013. — 72 с. (Навч.-метод. посібники).

57. Бакаянова Н. М. Практичні та теоретичні питання визначення повноважень органів адвокатського самоврядування / Н. М. Бакаянова // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. — Одеса: Фенікс, 2013. — Вип. 49. — С. 271—274.

58. Бердникова А. І. Етика адвоката як основа його професійної діяльності / А. І. Бердникова // Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали 2-ї Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів (Одеса, 2 березня 2013 р.). 2013. — 592 с. — С. 14—16.

59. Боштан В. Використання та застосування в професійній діяльності адвоката норм і правил адвокатської етики, як шлях до становлення його професійної особистості / В. Боштан // Вестник Одесской адвокатуры. — 2013. — № 2.

60. Бронз И. Л. Быть или не быть адвокатской тайне / И. Л. Бронз // Вестник Одесской адвокатуры. — 2013. — № 2. — С. 3—5.

61. Гаевська М. В. Етика адвоката як основна складова його діяльності / М. В. Гаевська // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали 2-ї Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів (Одеса, 2 березня 2013 р.). 2013. — 592 с. — С. 40—42.

62. Колесникова Н. В. Правовые и нравственные аспекты деятельности адвоката при защите прав и законных интересов детей / Н. В. Колесникова // Закон и право. — 2013. — № 8. — С. 32—33.

63. Компанейцев С. В. Деонтологічні засади діяльності адвоката: поняття, ознаки / С. В. Компанейцев // Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. — 2012. — № 3. — С. 301—308.

64. Компанейцев С. В. Деонтологічні засади діяльності адвокатів в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / С. В. Компанейцев ; Нац. акад. внутр. справ. — К., 2013. — 20 с.

65. Компанейцев С. В. Деонтологічні засади діяльності адвокатів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Компанейцев Сергій Вікторович ; Нац. акад. внутр. справ. — К. : [б. и.], 2013. — 228 с.

66. Компанейцев С. В. Деонтологічні стандарти діяльності адвокатів у деяких зарубіжних країнах / С. В. Компанейцев // Актуальні питання публічного та приватного права. — 2013. — № 1. — С. 16—18.

67. Компанейцев С. В. Загальнотеоретична характеристика деонтологічних принципів діяльності адвокатів в Україні / С. В. Компанейцев // Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія: Право. — 2013. — № 21. — Ч. 1. — С. 62—65.

68. Компанейцев С. В. Загальнотеоретична характеристика принципів діяльності адвокатів / С. В. Компанейцев // Митна справа. — 2013. — № 2 (86). — Ч. 2. — Кн. 1. — С. 434—438.

69. Компанейцев С. В. Особистість адвоката: деонтологічний підхід / С. В. Компанейцев // Митна справа. — 2013. — № 1 (83). — Ч. 2. — Кн. 2. — С. 3—6.

70. Корнієнко І. В. Адвокатська етика у науковій спадщині Є. В. Васьковського / І. В. Корнієнко // Актуальні проблеми політики: зб. наук. праць. — 2013. — Вип. 48. — С. 461—467.

71. Матвеев П. Порівняльний аналіз Правил адвокатської етики / П. Матвеев // Юридичний журнал. — 2013. — № 3. — С. 120—122.

72. Матвеев П. Порівняльний аналіз правил адвокатської етики / Петро Матвеев // Юридичний журнал : аналіт. матеріали. Коментарі. Судова практики. — 2013. — № 3. — С. 120—122.

73. Чебаненко А. Адвокатська таємниця: проблеми дотримання під час розгляду справ за позовами на рішення КДКА // Вісник Національної асоціації адвокатів України. — 2015. — № 1/2. — С. 21—24 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyk/vestnik-naau-2015-1-2\(10\).pdf](http://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyk/vestnik-naau-2015-1-2(10).pdf)

74. Череватюк В. Б. Адвокатська етика і практика: невідповідності та шляхи їх подолання / В. Б. Череватюк, А. В. Рогатюк // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. — 2013. — № 4. — С. 36—40. [Електронний ре-

сурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2013_4_9

2014

75. Бакаянова Н. М. Адвокатська мантія в контексті законодавчого регулювання професійних прав адвоката // Юридичний вісник. — 2014. — № 2. — С. 116—119.

76. Гвоздїй В. Маркетинг адвокатської діяльності // Вісник Національної асоціації адвокатів України. — 2014. — № 8. — С. 24—26 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyk/vestnik-naau-2014-8\(8\).pdf](http://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyk/vestnik-naau-2014-8(8).pdf)

77. Заборовський В. В. Проблеми правового захисту адвокатської таємниці та шляхи їх вдосконалення [Електронний ресурс] / В. В. Заборовський, К. В. Гечка // Порівняльно-аналітичне право. — 2014. — № 1 — С. 296—298. — Режим доступу: http://pap.in.ua/1_2014/Zaborovskiy,_Hechka.pdf

78. Кацавець Р. С. Етика працівника адвокатури // Кацавець Р. С. Юридична деонтологія : навч. посіб. — К., 2014. — С. 43—49.

79. Кравчук В. М. Етичні орієнтири сучасної адвокатури України // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право». — 2014. — Вип. 29. — Т. 2. — С. 2016—2019.

80. Северин К. М. Принцип уникнення конфлікту інтересів в адвокатській діяльності / К. М. Северин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. — 2014. — Вип. 10-1 (1). — С. 151—154. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_10-1%281%29_42

81. Северин К. М. Проблеми нормативного регулювання та реалізації принципу конфіденційності адвокатської діяльності / К. М. Северин // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. — 2014. — Вип. 9-2 (2). — С. 120—122. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_9-2%282%29_37

82. Ткаченко О. І. Адвокатська етика та відповідальність за порушення правил адвокатської етики / О. І. Ткаченко // Адвокатура: минуле та сучасність: матеріали 4-ї Міжнар. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та студентів (Одеса, 22 листопада 2014 р.). 2014. — 414 с. — С. 267—269.

2015

83. Бакаянова Н. М. Принцип законності в організації та діяльності адвокатської спільноти України // Часопис Київського університету права. — 2015. — № 1. — С. 136—139.

84. Бакаянова Н. М. Вдосконалення правового регулювання порядку складення присяги адвоката України // Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України : матер. міжнар. наук.-практ. конф., 15—16 травня 2015 р. — Одеса : Юридична література, 2015. — С. 122—124.

85. Бакаянова Н. М. Про новації щодо допустимості розголошення адвокатської таємниці // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу: матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 5—6 червня 2015 р. — Херсон: Херсонський державний університет, 2015. — С. 17—20.

86. Березневич В. О. Етика адвоката в сучасній Україні / В. О. Березневич // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф. (Одеса, 14 листоп. 2015 р.). 2015. — С. 310—312.

Бібліографічний опис наукових праць та публікацій з питань адвокатської етики

87. Бондар І. В. Кодекс поведінки адвокатів: роль та вплив на професію / І. В. Бондар // Часопис Київського університету права. — 2015. — № 2. — С. 148—151. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_2_36

88. Дроздов О. Окремі питання правил адвокатської етики України та США (порівняльно-правовий аналіз) / Олександр Дроздов, Олена Дроздова // Вісник Національної асоціації адвокатів України: офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України. — 2015. — № 11.

89. Заборовський В. В. Правова природа принципів, на яких побудовані взаємовідносини адвоката із судом та іншими учасниками судового провадження / В. В. Заборовський, В. В. Манзюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. — 2015. — Вип. 32(3). — С. 157—161. [Режим доступу]: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_32%283%29_40

90. Заяць С. С. Історія розробки та прийняття правил адвокатської етики / С. С. Заяць // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф. (Одеса, 14 листоп. 2015 р.). — 2015. — 348 с. — С. 149—150.

91. Кучер О. А. Щодо питання правового регулювання професійної етики адвоката / О. А. Кучер // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф. (Одеса, 14 листоп. 2015 р.). 2015. — 348 с. — С. 321—323.

92. Любонько А. О. Етика адвоката / А. О. Любонько // Адвокатура: минуле та сучасність : матеріали 5-ї Міжнар. наук. конф. (Одеса, 14 листоп. 2015 р.). 2015. — 348 с. — С. 328—329.

93. Молдаван А. В. Етичні основи діяльності адвоката // Молдаван А. В. Юридична деонтологія : навч. посіб. / А. В. Молдаван, К. Р. Добкіна, С. М. Ключева. — К., 2015. — С. 122—124.

94. Фурса Е. І. Плохо или хорошо быть адвокатом сегодня или стоит им становиться завтра / Е. І. Фурса // Цивилистическая процессуальная мысль. — Киев, 2015. — Вып. 4: Адвокатура. — С. 91—95.

2016

95. Бакаянова Н. М. Адвокатура между традициями и идеологией рынка // Евразийская адвокатура. — 2016. — № 4 (23). — С. 20—26.

96. Бакаянова Н. М. Про вдосконалення процедури притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності // Нотаріат, адвокатура, суд, виконавче провадження, актуальні проблеми: матер. 2-ї міжнар. наук.-практ. конф., присв. 5-річчю ств. каф. нот. та викон. процесу і адвокатури. — Київ, КНУ. — 2016. — С. 195—197.

97. Бондар І. В. Кодекс поведінки адвокатів: роль та вплив на професію / І. В. Бондар // Часопис Київського університету права. — 2015. — № 2. — С. 148—151.

98. Довбищенко М. Адвокат і клієнт на Волині в XVII ст.: оплата праці та проблема професійної етики / М. Довбищенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Культурологія. — 2016. — Вип. 17. — С. 119—128. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2016_17_16

99. Жарчук В. А. Етико-психологічні стандарти адвокатської діяльності: національний та міжнародний досвід [Текст] / В. А. Жарчук // Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 12 квітня 2016 р.): у 2 т. / орг. ком. : А. І. Крисоватий, З.-М. В. Задорожний, Б. В. Погрішук [та ін.]. — Вінниця : ВНІЕ ТНЕУ, 2016. — Т. 1. — С. 205—207.

100. Коваль А. М. Проблемні питання дотримання професійної етики захисником в процесі примирення підозрюваного (обвинуваченого) з потерпілим / А. М. Коваль // Вісник кримінального судочинства. — 2016. — № 2. — С. 51—56. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2016_2_8

101. Концептуалізація етичних обоснований адвокатської практики в середньовіковій Британії // Гілея: науковий вестник. Всеукраїнська громадська організація «Українська академія наук» (Київ). — 2016. — № 107 (4). — С. 344—347.

102. Костін І. Реклама адвокатської діяльності. Думка адвоката [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/kostin/article/2816.aspx>

103. Польський О. Ю. Правові засади рекламування адвокатської діяльності / О. Ю. Польський // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2016. — № 2. — С. 113—122. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2016_2_12

104. Польський О. Ю. Правові засади рекламування адвокатської діяльності // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2016. — № 2 (99). — С. 113—122.

105. Святоцька В. Стандарти адвокатури // Вісник Національної асоціації адвокатів України. — 2017. — № 6. — С. 6—11 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/advocatura/2017-06-14-advokatura_59413a6467ad7.pdf

106. Семенюк І. Я. Моральні засади діяльності інституту адвокатури: теоретико-правовий правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Семенюк Іван Ярославович ; Національний університет «Львівська політехніка». — Львів, 2016. — 240 с.

107. Ткаченко К. О. Специфіка врегулювання етичних норм адвокатської практики у сучасній Британії / К. О. Ткаченко // Гілея: науковий вісник. — 2016. — Вип. 115. — С. 238—241. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_115_63

2017

108. Бакаянова Н. М. Функціональні та організаційні основи адвокатури України [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 / Бакаянова Н. М. — Одеса : Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.», 2017. — 42 с.

109. Бірюкова А. М. Довіра як етична основа відносин адвоката з клієнтом (міжнародний та вітчизняний вимір) / Бірюкова А. М. // Вісник кримінального судочинства. — 2017. — № 3. — С. 149—154.

110. Бірюкова А. М. Принцип пріоритету інтересів клієнта в системі етичних засад адвокатської діяльності // Вісник кримінального судочинства. — 2017. — № 4. — С. 121—128.

111. Бірюкова А. М. Конфлікт інтересів в адвокатській діяльності в умовах глобалізації // Юридичний бюлетень. — 2017. — № 5. — С. 70—74.

112. Бірюкова А. М. Окремі етичні аспекти взаємин між адвокатами. Актуальні проблеми адвокатури: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 14 грудня 2017 р.). — Х. : Юрайт, 2018. — С. 13—16.

113. Бірюкова А. М. Окремі етичні питання укладення договору про надання правової допомоги. Етичні засади адвокатської професії: матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 12 грудня 2017 р.). — К. : Алерта, 2018. — С. 14—18.

114. Кухнюк Д. В. Етика адвоката прийняття доручення клієнта // Д. В. Кухнюк [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uba.ua/ukr/news/4896/>

115. Кухнюк Д. В. Нові ПАЕ як дзеркало адвокатського самоврядування в Україні // Д. В. Кухнюк // Юридична газета. — 2017. — 3 жовт. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/novi-pae-yak-dzeralo-advokatskogo-samovryaduvannya-v-ukrayini.html>

116. Кухнюк Д. В. Правила адвокатської етики в законодавстві України про адвокатуру та адвокатську діяльність // Д. В. Кухнюк // Вісник Одеської адвокатури — 2017. — № 1. — С. 18—20. [Електронний ресурс]. — http://unba.odessa.ua/wp-content/uploads/2016/04/vestnik_advokatury_2017-01.pdf

117. Святоцька В. О. Адвокатська етика — як стандарт професійної діяльності на національному та міжнародному рівнях / В. О. Святоцька // Актуальні проблеми судового права: матеріали Всеукр. наук.-прак. конф., присвяч. пам'яті проф. І. Є. Марочкіна (Харків, 20 квіт. 2017 р.) : у 2 т. — Харків, 2017. — Т. 1. — С. 133—137.

118. Ткаченко К. О. Засади адвокатської етики в сучасній Німеччині / К. О. Ткаченко // Гілея: науковий вісник. — 2017. — Вип. 124. — С. 237—240. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_124_61

119. Ткаченко К. О. Професійна етика адвоката в роботі з корпораціями: ігри з законом — питання нормативності / К. О. Ткаченко // Гілея: наук. вісник : зб. наук. праць: історичні науки, філософські науки, політичні науки. — 2017. — Вип. 126 (№ 11). — С. 376—379.

120. Цюлюрик О. Окремі аспекти значення принципу верховенства права в етичних засадах діяльності адвоката // Українські перспективи у світовому розвитку: матеріали Науково-практичної конференції (Київ, 4 листопада 2016 року) / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». — К. : Університет економіки та права «КРОК», 2016. — С. 119—121.

2018

121. Бакаянова Н. М. Роль Правил адвокатской этики в адвокатской деятельности и история их принятия // Вісник Одеської адвокатури. — 2018. — № 4. — С. 73—75.

122. Бірюкова А. М. Забезпечення довірчих відносин між адвокатом і клієнтом як основоположний принцип адвокатської етики // Роль права та закону в громадянському суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9—10 лютого 2018 р.). — К. : Центр правових наукових досліджень, 2018. — С. 80—83.

123. Бірюкова А. М. Межі дії принципу пріоритету інтересів клієнта у професійній діяльності адвоката. Законодавство України: недоліки, проблеми систематизації та перспективного розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 9—10 лютого 2018 р.). — Херсон : Гельветика, 2018. — С. 116—119.

124. Бірюкова А. М. Реклама адвокатської діяльності як прояв впливу процесу глобалізації // Підприємництво, господарство і право. — 2018. — № 8. — С. 202—206.

125. Бірюкова А. М. Адвокатура України в умовах глобалізації : монографія. — Київ : Алерта, 2018. — 423 с.

126. Бронз И. Л. Адвокатская этика — исторические параллели // Вісник Одеської адвокатури. — 2018. — № 4. — С. 69—72.

127. Горецька Х. В., Горецький М. А. Адвокатська етика: правові засади формування // Актуальні проблеми правового регулювання в Україні та країнах ближнього зарубіжжя : матеріали VIII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Львів, 21 грудня 2018 року) : тези доповідей / відп. ред. П. О. Куцик. — Львів : Растр-7, 2018. — 204 с.

128. Зозуля К. В. Реклама адвокатської діяльності в Україні та країнах Європи // International Electronic Scientific Journal «Science Online» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://nauka-online.com/wp-content/uploads/2019/01/Zozulya.pdf>

129. Ізвіткова Л. П. Медійний і політичний компоненти стали домінувати над нормами права в резонансних справах // Вісник Національної асоціації адвокатів України. — 2018. — № 10. — С. 3—4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyku/2018-10-08-v-snik-naau_5bbb72bf9cb34.pdf

130. Кухнюк Д. Адвокатська етика в Україні — Звіт // Дмитро Кухнюк // Лабораторія законодавчих ініціатив. — 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/report.pdf>

131. Майданевич Л. Чи має адвокат право за релігійними переконаннями відмовитися від захисту клієнта: за і проти // Вісник Національної асоціації адвокатів України. — 2018. — № 11. — С. 19—22 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyku/2018-11-09-v-snik-naau_5be577253df32.pdf

132. Майорова А. О. Етичні засади адвокатської діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/1620/1/19.pdf>

133. Манукян А. Ж. Адвокатська етика як вид професійної етики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/27631/1/тези_Манукян.docx

134. Меденцева Л. П. Етичні та правові аспекти збереження таємниці клієнта // Правовий розвиток суспільства і держави: традиції та новації : збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2017 р.). — С. 177—178.

135. Олійник М. М. Професійна культура адвоката // Матеріали VII наукових читань, присвячених пам'яті академіка В. В. Копейчикова / редкол.: А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров. — К. : НАВС, 2017. — С. 82—83.

136. Семенюк І. Я. Наукознавчий вимір моральних засад діяльності інституту адвокатури в контексті проблем теорії держави і права // Юридичний науковий журнал. — 2018. — № 3. — С. 18—21.

137. Сітніков А. Дотримання принципу неприпустимості конфлікту інтересів як наріжний камінь правил адвокатської етики // Вісник Національної асоціації адвокатів України. — 2018. — № 7—8. — С. 14—16 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://unba.org.ua/assets/uploads/news/visnyku/2018-08-08-v-snik-naau_5b6ac3aa48a71.pdf

138. Стародубцев А. Нормативне закріплення питань адвокатської етики в українському законодавстві // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Серія «Право»). — 2018. — Вип. 25. — С. 155—158.

139. Ткаченко К. О. Професійна діяльність адвоката: етичний аспект // Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (29 вересня 2017 р.). — С. 105—107.